

T.C.
GAZİANTEP ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI

**İSLAM HUKUKUNDA MAZLUMUN HAKKINI ALMASI
(KİŞİNİN MALÎ HAKKINI KENDİ ELİYLE ALMASI)**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

AHMAD SARHIL

Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Mustafa ÜNVERDİ

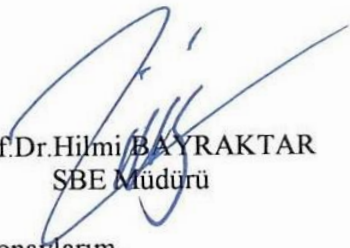
GAZİANTEP
MAYIS 2015

T.C.
GAZİANTEP ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI

İSLAM HUKUKUNDA MAZLUMUN HAKKINI ALMASI
(MÂLÎ HAKKI)

AHMAD SARHİL

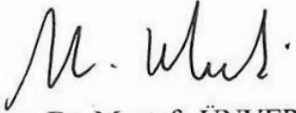
Tez Savunma Tarihi: 02.06.2015
Sosyal Bilimler Enstitüsü Onayı

Prof. Dr. Hilmi BAYRAKTAR
SBE Müdürü

Bu tezin Yüksek Lisans olarak gerekli şartları sağladığımı onaylıyorum.

Prof. Dr. Mesut ERDAL
Enstitü ABD Başkanı

Bu tez tarafımda okunmuş, kapsamı ve niteliği açısından bir Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Yrd. Doç. Dr. Mustafa ÜNVERDİ
Tez Danışmanı

Bu tez tarafımızca okunmuş, kapsam ve niteliği açısından bir Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyeleri:

Yrd. Doç. Dr. Mustafa ÜNVERDİ

Yrd. Doç. Dr. Muhammed Emin MUSTAFA

Yrd. Doç. Dr. Mustafa GENÇ

İmzası

ÖZET

KİŞİNİN HAKKINI KENDİ ELİYLE ALMASI (KARŞILAŞTIRMALI DEĞERLENDİRME)

AHMAD SARHIL

Yüksek Lisans Tezi, Temel İslam Bilimleri ABD

Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Mustafa Ünverdi

Mayıs 2015, 62 sayfa

Bu çalışma; kişinin hakkını, o hakkı vermekten imtina eden kişiden mahkemeye başvurmadan, kendi eliyle almasının hükmünü farklı görüş ve bakış açılarıyla, karşılaştırmalı bir şekilde ele alıp incelemektedir. Çalışma; hak sahiplerinin, mağdur olmamak için bilmeleri gereken ve özellikle günümüzde daha çok ehemmiyet kazanan hüküm ve kuralları ele almaktadır.

Bu çalışma da görülecektir ki kişinin hakkını kendi eliyle almasının bir takım şartları vardır. Bu şartların en önemlileri: Alınacak olan hak, kesin olarak ispat edilebilen bir hak olmalıdır. Çünkü kişi ispat edemediği bir hakkı kendi hakkı olduğu iddiası ile alamaz. Kişinin, hakkını kendi eliyle alması bir fitneye sebebiyet vermemeli ve bir Müslüman'ın endişeye kapılmasına neden olmamalıdır. Hakkı vermeyen kişi hakkı inkâr etmeyip vermek için uğraşan yahut zorluktan ötürü vermeyen biri olmamalıdır.

Tezimizle birlikte, malı gasp olunan bir kimsenin o malını mahkemeye başvurmadan kendi eliyle almasının caiz olması noktasında ittifak olduğu da görülecektir. Ancak eğer hak, gasp değil de başkasının zimmetinde bulunan bir borç ise, bu borcu alacaklının kendi eliyle almasının caiz olup olmadığı noktasında ihtilaf vardır. Doğru olan, ihtiyaten mahkemeye başvurmadan alınmamasıdır. Çünkü genelde bu türden hakların mahkemeye başvurulmadan alınması bir fitneye yahut bir husumete neden olmaktadır.

Anahtar kelimeler: Almak, hak, mal, borç, menfaat.

ABSTRACT

Claiming the Financial Right A Case study in comparative Jurisprudence (Fiqh)

AHMAD SARHIL

M.A. Thesis, Department of Basic Islamic Sciences

Adviser of the Thesis: Assistant Professor Doctor. Mustafa ünverdi

May 2015 - Number of pages 62

This study aims to investigate the judgment of someone claiming his financial right from a person who is abstaining to perform the right without taking legal force.

The study has found that there are conditions for someone to claim the financial right from a person who is abstaining to perform the right without taking legal force. First, the right to be claimed should be certainly known and not mistaken or deluded such as someone claiming a right which is not for him and try to take it because the person originally is free of any commitment and no one should claim a right which does not belong to him. Second, claiming of a right should not lead to sedition (Fitnah) or terrorize of someone. Third, the performer of the right should be denying or refusing to perform it or has no legal reason to prevent him from fulfilling the right. Fourth, the claimer should not be known with shameful acts such as being thief. Then, the owner of the right can claim his right without taking legal force if the right has been stated to him. But if the right is a debt with someone, then the rule of claiming it will be either allowed or not, and it is better to claim it through the court because most probably will lead to sedition (Fitnah) or argument.

Keywords: Claim, right, money, religion

ÖNSÖZ

Hak almada asıl olan; kişinin meşru hakkını, üzerinde hakkı bulunan kişinin rızasıyla almasıdır. Fakat vakıyayla sabittir ki bunun mümkün olmadığı pek çok durum olmaktadır. Biz de bu çalışmamızda; hak almanın meşru yollarla mümkün olmadığı durumlarda, kişi kendi hakkını, o hakkı vermekten imtina eden şahıstan hangi yollarla alabilir, konusunu irdeledik.

Bu araştırmayı yaparken; birbirinden farklı birçok kaynak taramamıza rağmen bu konuda yazılmış müstakil bir eser bulamadık. Birçok İslam hukukçusu, fıkıh kitaplarında bu konuya değinmişlerse de çok kısa bir şekilde değinmiş ve konuyla alakalı genel kuralları belirtmemişlerdir. Bu konuda yazılmış müstakil bir eserin olmaması tezimizin önemini bir nebze de olsa arttırmaktadır.

Bu çalışmayı hazırlarken metot olarak; öncelikle konu başlıklarını, ardından farklı bakış açılarıyla birlikte konunun hükümlerini belirttik. Meselenin hükmünde fakihler arasında ittifak varsa ittifak edilen görüş ile birlikte görüşün delillerini, ittifak yoksa bu durumda delilleri ile birlikte fakihlerin farklı görüşlerini zikrettik ve çoğu yerde ibareleri olduğu gibi aktardık.

Delil olarak zikredilen ayetlerin ayet numaralarını; hadislerin ise kaynaklarını dipnotta belirttik. Konu dâhilinde ele alınan bütün bilgileri değerlendirdiğimiz gibi, çalışmayı yersiz ve gereksiz cümlelerden arındırarak, çalışmayı çok uzatmaktan da kaçındık.

Tezimin olgunluğa erişebilmesi için benden hiçbir yardımını esirgemeyen danışman hocam Yrd. Doç. Dr. Mustafa ÜNVERDİ'ye, bu çalışmada bana rehberlik eden ve tez konusunu seçmemde bana yardımcı olan eski danışman hocam Yrd. Doç. Dr. Savaş KOCABAŞ'a, Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı Başkanı Prof. Dr. Mesut ERDAL'a, ayrıca tercüme ve tashih noktasında bana yardımcı olan Muhammed Mehdi AKSOY kardeşime ve üzerimde emekleri bulunan anne ve babama teşekkürlerimi iletmeyi bir borç bilirim.

Ahmad Sarhil

Gaziantep 2015

İÇİNDEKİLER

ÖZET	i
ABSTRACT	iv
ÖNSÖZ	v
İÇİNDEKİLER	vi
KISALTMALAR	ix

BİRİNCİ BÖLÜM

KİŞİNİN HAKKINI KENDİ ELİYLE ALMASI

1.1.KİŞİNİN HAKKINI KENDİ ELİYLE ALMASININ ANLAMI	1
1.2. KİŞİNİN HAKKINI KENDİ ELİYLE ALMASININ İSTİLAHİ ANLAMI	3
1.3. KİŞİNİN HAKKINI KENDİ ELİYLE ALMASI KAVRAMI İLE İLGİLİ KELİMELER 4	
1.3.1. İstifa: (إستيفاء)	4
1.3.2. Kaza: (القضاء).....	5
1.4. HAKLARIN SINIFLANDIRILMASI	6
1.4.1. Sahibi İtibarı İle Haklar.....	6
1.4.1.1. Allah Hakkı	6
1.4.1.2. Kul Hakkı	7
1.4.1.3. Müşterek Haklar	8
1.4.2. Malî Olma Yönüyle Haklar	10
1.4.2.1. Mali Haklar.....	10
1.4.2.2. Mali Olmayan Haklar	10
1.5. KİŞİNİN HAKKINI KENDİ ELİYLE ALMASININ YOLLARI	10
1.6. KİŞİYİ HAKKINI KENDİ ELİYLE ALMAYA SEVK EDEN ETKENLER	11
1.6.1. Şahitlerden Kaynaklanan Sebepler	12
1.6.2. Dava İle İlgilenen Hâkimden (Kadı) Kaynaklanan Sebepler	12
1.6.3. Davanın Meydana Geldiği Mekândan Kaynaklanan Sebepler	12
1.7. KİŞİNİN HAKKINI KENDİ ELİYLE ALMASININ ŞARTLARI	13

İKİNCİ BÖLÜM

KİŞİNİN ŞAHSİ HAKKINI KENDİ ELİYLE ALMASI

2.1. MÜŞTERİNİN SATIN ALDIĞI MALI KENDİ ELİYLE ALMASI	16
2.1.1. Veresiye Yapılan Satış	17
2.1.2. Peşin Yapılan Satış	17
2.1.2.1. Müşterinin Bütün Parasını Ödediği Mallar.....	17
2.1.2.2. Müşterinin Parasını Hiç Ödemediği Mallar	18
2.1.2.3. Müşterinin Parasının Bir Kısmını Ödediği Mallar	19
2.2. KİŞİNİN KENDİSİNE VERİLEN HEDİYİYİ KENDİ ELİYLE ALMASI	20

2.2.1. Belirlenmiş Hediyeler	20
2.2.2. Belirlenmemiş Hediyeler	23
2.3. KİŞİNİN VASİYET YOLUYLA SAHİP OLDUĞU MALI KENDİ ELİYLE ALMASI.....	24
2.4. ANLAŞMA YAPILAN BORCUN KENDİ ELİYLE ALINMASI.....	24
2.5. KİŞİNİN EMANET OLARAK VERDİĞİ MALI KENDİ ELİYLE ALMASI.....	26
2.6. KİŞİNİN KENDİSİNE MİRAS KALAN MALI KENDİ ELİYLE ALMASI	27
2.7. KİŞİNİN İFLAS EDEN KİMSENİN YANINDAKİ MALINI KENDİ ELİYLE	27
2.8. KİŞİNİN ZORUNLU OLARAK İHTİYAÇ DUYDUĞU MALI KENDİ ELİYLE ALMASI.....	30
2.8.1. Kişinin Zorunlu Olarak İhtiyaç Duyduğu Malı Başkasından Almasının Hükümü	30
2.8.2. Kişinin İhtiyacı Olan Malı Almasıyla Ortaya Çıkan Hükümler	30
2.8.2.1. İhtiyaç Duyulan Malın Bir Nesnenin Doğrudan Kendisi Olması	31
2.8.2.2. İhtiyaç Duyulanın Bir Malın Menfaati Olması Durumu	32

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KİŞİNİN HAKKI OLAN BORCUNU KENDİ ELİYLE ALMASI

3.1. KİŞİNİN ALACAĞINI BORÇLUNUN MALINDAN KENDİ ELİYLE ALMASI.....	34
3.1.1. Kişinin Alacağını Mahkemeye Başvurmadan Borçlunun Malından Kendi Eliyle Almasının Hükümü.....	34
3.1.2. Kişinin Alacağını Borçlunun Malından Kendi Eliyle Almasına Cevaz Veren Âlimlerin İhtilaf Ettikleri Meseleler.....	38
3.1.2.1. Kişinin Hakkını Kendi Eliyle Alabilmesi İçin Mahkeme Yoluyla Almasının İmkânsız Olması Gerekir Mi?.....	38
3.1.2.2. Kişinin, Borçlunun Malından Alacağı Şeyin Kendi Malının Cinsinden Olması Gerekir Mi?.....	39
3.1.2.3. Kişinin Hakkını Alabilmesi İçin Gerekmesi Halinde Borçlunun Malından Bir Şeyi Telef Etmeye Hakkı Var Mıdır?	40
3.2. KİŞİNİN ALACAĞINI ELİNDEKİ REHİNDEN ALMASI	41
3.3. KİŞİNİN ALACAĞINI BORÇLUSUNA OLAN BORCUNU VERMEYEREK ALMASI.....	42
3.3.1. Tarafların Birbirlerine Olan Borçlarının Aynı Cinsten Olması Durumu	42
3.3.2. Tarafların Birbirlerine Olan Borçlarının Aynı Cinsten Olmaması Durumu	43
3.4. KİŞİNİN HAKKI OLAN NAFKAYI KENDİ ELİYLE ALMASI	43
3.4.1. Eş Nafakası.....	43
3.4.2. Akraba Nafakası	45
3.5. KİŞİNİN BEYTÜİL -MALDA OLAN HAKKINI KENDİ ELİYLE ALMASI.....	45

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

MENFAAT HAKKINI KENDİ ELİYLE ALMASI

4.1. KİRALANAN MALDE MENFAAT HAKKINI KENDİ ELİYLE ALMASI	47
4.2. VAKIF MALINDAKİ MENFAAT HAKKINI KENDİ ELİYLE ALMASI	47
4.3. ELDEKİ REHİNDEN KENDİ ELİYLE FAYDALANMASI.....	48

4.3.1. Rehin Alınan Malın Sağılan Veya Binilen Ya da Hem Sağılan Hem de Binilen Türden Bir Hayvan Olması	48
4.3.2. Rehinin Sağılan Ve Binilen Cinsten Bir Hayvan Olmaması Durumu.....	52
4.3.2.1. Rehinin Canlı Bir Rehin Olması.....	52
4.3.2.2. Rehinin Cansız Bir Rehin Olması.....	53
SONUÇ	54
KAYNAKLAR.....	56
ÖZGEÇMİŞ.....	62

KISALTMALAR

a.s.	Aleyhisselam
age.	Adı geçen eser
a.e.	Aynı eser
a.y.	Aynı yer
b.	Bin
byy.	Baskı yeri yok
Bkz.	Bakınız
c.c.	Celle Celaluhu
c.	Cilt.
h.	Hicri
m.	Miladi
md.	Madde
r.a.	Radyallahu anhu
s.	Sayfa
s.a.s.	Sallallahu aleyhi ve sellem
ts.	Tarihsiz
v.	Vefatı
vd.	Ve devamı

BİRİNCİ BÖLÜM KİŞİNİN HAKKINI KENDİ ELİYLE ALMASI

Bu bölüm, kişinin hakkını kendi eliyle alması kavramı ile ilgili olup, bu kavrama dair yedi konuyu içermektedir. İlki; bu kavramın tanımı, ikincisi; istilâhî anlamı, üçüncüsü; bu kavram ile ilintisi olan sözcüklerle ilgilidir. Dördüncüsü; hakların kısımları, beşincisi; hakları elde etme yolları, altıncısı; kişiyi hakkını kendi eliyle almaya sevk eden etkenler, yedinci ve son konu ise kişinin, hakkını kendi eliyle almasının şartları ile ilgilidir.

1.1. KİŞİNİN HAKKINI KENDİ ELİYLE ALMASININ ANLAMI

İslâm hukuku çeşitli müeyyidelerle hak sahibinin hakkını her türlü saldırıya karşı korumayı teminat altına almıştır. Bu çerçevede başkasının elinde bulunan hakkını meşru vasıtalarla elde etmesi de kişinin tabii hakkıdır. Hakkın elde edilmesinde adalet gözetilir ve öncelikle hak, onu ödemekle mükellef olanın rıza ve ihtiyarı ile ödenir. Bu mümkün olmazsa mahkemeye başvurulur, bu da imkânsızsa hukukun kabul ettiği çerçevede hak sahibinin kendi imkânlarıyla elde edilebilir. İşte bu son durum islâm hukukunda “ez-zafer bi'l-hak” (الظفر بالحق) olarak isimlendirilir.¹

Türkçe olarak “hakkı elde etmek” şeklinde çevirebileceğimiz “ez-zafer bi'l-hak” ifadesinde yer alan “ez-zafer” sözlükte istenilen şeyleri kazanmak, alacağı elde etmek gibi anlamlara gelir. Nitekim Leys b. Sa'd (v. 94-175) şöyle demiştir: Zafer; istediğini elde etmen ve düşmanına karşı başarılı olmandır.² Örneğin, ‘Allah, bir kimseye başkasına karşı zafer elde ettirdi’ denilir. Bu, başarılı kıldı ve istediğini elde etmesini sağladı, anlamındadır.³ Allah(c.c)

¹ Geniş bilgi için bkz. Zuhaylî, Vehbe ez-Zuhaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî ve edilletuh*, Dâru'l-fikr, Dimaşk 1405/1985 (2. baskı), IV, 25 vd. (Özellikle, 26).

² Bkz. *Mevsuatu'l-fikhiyye*, Vezaretu'l-Evkâf ve's-Şuûni'd-Diniyye, Kuveyt, 1414/1993, XXIX, 156.

³ Zebîdî, Ebü'l-Feyz Muhammed el-Murtazâ b. Muhammed b. Muhammed b. Abdırrezzâk ez-Zebîdî el-Bilgrâmî el-Hüseynî, *Tâcü'l-arûs min cevâhiri'l-Kâmûs*, Daru'l-Hidâye, ts., XII, 468; İbn Manzûr, Ebu'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrrem, *Lisânü'l-Arab*, Dâru Sâdır, Beyrût ts. (3.baskı), V, 587; Râzî, Muhammed b. Ebu Bekir er- Râzî, Muhtaru's-Sihâh, (Tahkik: Yusuf Şeyh Muhammed), Daru'n-numuzeciye, Beyrut, ts. (5. Baskı), I, 196; Feyyûmî, Ahmed b. Muhammed b. Alî, *el-Misbâhu'l-munîr fi-ğaribi's- Şerhi'l-kebîr li'r-Râfî*, el-Mektebetu'l-ilmîyye, Beyrût ts. , II, 385.

şöyle buyurmuştur: “Onlara karşı size zafer verdikten sonra”⁴ yani başarı elde etmenizi sağladıktan sonra... sizi onlara karşı üstün kıldıktan sonra...

Bu kelime, Hz. Peygamber (s.a.s.)’in şu hadisinde de geçmektedir: “kadın dört özelliğinden dolayı nikâhlanır: Malı, soyluluğu, güzelliği ve dindarlığı. Sen dindar olanı ile (evlenerek) zafer bul ki ellerin bereketlensin.”⁵ Yani dindar olan ile evlenerek istediğini elde edesin. Elde etmek, bir şeye sahip olmak ve istediğini almak manalarına gelmektedir. Bu arada “hak” kavramı hakkında da kısaca bilgi vermemiz faydalı olacaktır. Arapça asıllı olan hak kelimesinin birden fazla sözlük anlamı vardır:

1. Var olan, gerçek olan:⁶ Nitekim Allah, şu ayette hak kelimesini bu anlamı ile kullanmıştır: “Cennetlikler, cehennemliklere; ‘biz, rabbimizin bize vaat ettiğini hak (gerçek) bulduk. Siz de rabbinizin size vaat ettiğini hak (gerçek) buldunuz mu?’”⁷ Bu kelime bu anlamıyla aynı zamanda Allah’ın isimlerinden birisidir.

Zira şu ayette Allah’ın ismi olarak kullanılmıştır: “İşte burada velayet, hak olan Allah’a mahsustur.”⁸

2. Batılın zıttı: “Hakkı batıla karıştırıp bile bile hakkı gizlemeyin.”⁹
3. Pay ve hisse: “Onların mallarında belli bir hak vardır.”¹⁰

Bu kelimenin sözlük itibarıyla daha başka yan anlamları da vardır ancak hepsi gerçek ve gerekli olan anlamına delalet etmektedir.

Hak kelimesinin terim anlamı: Ne ilk nesil âlimler ne de onlardan sonra gelenler bu kelimeyi efradını cami ve ağyarına mani olacak şekilde, istilahî bir tarifte bulunmamışlardır. Görünen o ki; onlar, bu kelimeyi sözlükte kullanılan anlamlarıyla kullanmışlardır. Bu nedenle günümüz fıkıhçıları bu kelimeyi birbirlerinden farklı şekilde tanımlamışlardır.

Ali el-Hafif: Hak ile ilgili: “Hak, bazen bir mal, bazen bir malın menfaati (menfaat hakkı), bazen de velayet gibi bunların dışında şeyler olabilir” demiş ve hakkı şu şekilde tarif etmiştir: “Hak, kişinin şer’an elde ettiği maslahatlarıdır.”¹¹ Ali el-Hafif, bu ifadesi ile hakkın maslahat olması gerektiğini beyan etmiştir. Zira ona göre zararlı şeyler hiçbir zaman hak

⁴ Fetih 48/24.

⁵ Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâil el- Buhârî, *Sahihu’l-Buhârî (el-Câmi’us-sahîh)* (Tahkik: Muhammed Züheyr b. Nasır), Daru’l-tuk, Beyrut ts., “Nikâh”, 15.

⁶ İbn Fâris, Ebû’l-Hüseyn Ahmed b. Fâris b. Zekeriyâ b. Muhammed er-Râzî el-Kazvîni el-Hemedânî, *Mu’cemu mekayisi’l-luğa*, (Tahkik: Abdüsselam Muhammed Harun), Daru’l-fikr, Beyrut ts. II, 18; İbn Manzûr, *Lisânu’l-Arab*, X, 49.

⁷ Araf 7/44

⁸ Kehf 18/44

⁹ Bakara 2/42

¹⁰ Mearic 70/24

¹¹ Bkz. Ali el-Hafif, *el-Hak ve’z-zimme ve te’sîru’l-mevti fi-himâ*, ,Daru’l-fikir el-Arabi, Kahire 2010, 56.

olarak nitelendirilemez. Bu tanımdan, hakkın kişilere özgü menfaatler ve maslahatlar olduğu anlaşılmaktadır

Maslahatların, hak olarak nitelendirilebilmesi için kişiye özgü olması gerekmektedir. Örneğin; Allah'ın kullar üzerindeki ibadet hakkı bu kabildendir. Zira bu hak, sadece Allah'a mahsustur. Ancak, bu hakkın Allah'a bir faydası yoktur. Aksine ibadetin faydası ibadet eden kullaradır.¹²

Bazı muasır âlimlerin hak ile ilgili güzel gördükleri en kapsamlı tarif şudur: “Hak, şeriatın onaylamış olduğu, kişilere mahsus yetkiler ve yükümlülüklerdir.”¹³ Bu tarifte geçen ‘kişilere mahsus’ ifadesinden kasıt, bir kişiye yahut bir gruba has olan haklardır. Zira kendi sahibine has olmadığı ve başkasına yasaklanmadığı sürece bir haktan bahsedilemez. Örneğin; fiyat belirleme hakkı satıcıya verilmiştir. Aynı şekilde velayet ve vekâlet, veliye ve vekile verilmiş haklardandır. Bu tariften; kişilere özgü olmayan şeylerin, hak kapsamında değerlendirilmediği anlaşılmaktadır.

Avlanmak herkes için mubah bir etkinliktir. Dolayısıyla bu bir hak değil, ruhsattır. İşte bu gibi şeyler, hakkın bir alt mertebesi olan ‘İbâha’ kabilindedir. Tarifte geçen yetki; velayet gibi kişiler ve mallar üzerindeki yetkiler de olabilir, mülkiyet hakkı gibi başka şeyler üzerindeki yetkiler de olabilir. Yükümlülükler ise, hak sahibinin uygulaması ve uyması gereken mesuliyetleridir.¹⁴

1.2. KİŞİNİN HAKKINI KENDİ ELİYLE ALMASININ İSTİLAHİ ANLAMI

Kişinin hakkını kendi eliyle alması, hâkimin kararı ve üzerinde hak bulunan kişinin onayı olmaksızın mali hakkını almasıdır. Örneğin; malı gasp edilmiş, çalınmış yahut zorla alıkonulmuş kimsenin, bu malını; hâkimin izni veya mala el koyan kişinin onayı olmadan almasına kişinin hakkını kendi eliyle alması denilir. Aynı şekilde bir kimse başkasına borç vermiş ve borçlu olan kişi kendi rızasıyla borcunu ödemiyorsa alacaklı kimsenin, hâkimin ve borçlunun izni olmadan borcu miktarınca borçlunun malından almasına kişinin hakkını kendi eliyle alması denilir.

¹²Bkz. Ali el-Hafif, *el-Hak ve 'z-zimme ve te'sîru'l-mevti fi-himâ*, .56.

¹³Zuhaylî, *el-Fıkhu'l-İslâmî ve edilletuh*, IV, 9 (Mustafa Ahmed ez-Zerkâ'dan naklen) Vehbe Ez-Zuhayli, bu tarifi güzel görmüş ve şöyle demiştir: Bu güzel bir tariftir. Çünkü bu tarif; namaz, oruç gibi Allah'a ait olan dini hakları; mülkiyet hakkı gibi medeni hakları; çocuğun babasına, hanımın da eşine itaat etmesi gibi saygı (edep) haklarını; devletin vatandaşına sahip çıkması gibi genel hakları; nafaka gibi mali hakları ve velayet hakkı gibi mali olmayan hakları kapsamaktadır. Bkz. A.e.,a.y.

¹⁴Zerkâ', Mustafa Ahmet ez-Zerka, *el-Medhal ila nazariyyeti'l-iltizam fi-fikhi'l-İslâmî*, Daru'l-kalem, Şam 1999, 56.

Çağımızın bazı âlimleri bu kavramı şu şekilde tarif etmişlerdir: “Kişinin hakkını kendi eliyle alması: Mali bir hakka sahip olan kişinin bu hakkını mahkeme kararı olmadan, hakkını vermeyen kimseden almasıdır.”¹⁵

Bu tariftten şu sonuçlar çıkmaktadır:

1. Hakkı alan kişi, hak sahibi olmalıdır. Dolayısıyla hak sahibi olmayan bir kimse hak alamaz.
2. Alınacak olan bu hak, mali bir hak olmalıdır. Çünkü mali hakların dışındaki haklar zafer yoluyla yani mahkeme kararı olmaksızın alınamazlar.
3. Elde edilen hakkın, elde edilme zamanının gelmiş olması gerekir. Bir kişi, alma zamanı gelmeden hakkını alamaz. Örneğin; bir kimse başkasına üç aylığına borç vermişse bu süre dolmadan hakkını alamaz.
4. Kişinin hakkını kendi eliyle alabilmesi için borçlunun borcunu vermeye yanaşmayan biri olması gerekmektedir. Zira vermek isteyip de, çeşitli nedenlerle veremeyenden alınamaz.
5. Kişinin hakkını mahkeme kararı olmadan almış olması gerekmektedir. Bu nedenle bir kişi hakkını mahkeme kararıyla almış olursa buna ‘kişinin hakkını kendi eliyle alması’ denilemez.

1.3. KİŞİNİN HAKKINI KENDİ ELİYLE ALMASI KAVRAMI İLE İLGİLİ KELİMELER

İlgili iki kavram vardır ki, bunların anlam ve içerik bakımından konumuz ile yakın ilişkisi vardır. Bunlar “istifa” ve “kaza”dır.

1.3.1. İstifa:(إستيفاء)

Bu kavram sözlükte; bir şeyin tamamını elde etme, alma manalarına gelmektedir.¹⁶ Türkçede kullanılan ‘ifa’ kelimesi de bu kelime ile aynı köktendir. Örneğin; ‘bir kimse görevini ifa etti’ denilir. Bu, üzerine düşen sorumluluğun tamamını yerine getirdi manasındadır. Bu kavramın ıstılâhî anlamı, sözlük anlamından farklı değildir.¹⁷ İslam fıkıh terminolojisinde İstifa: Bir kişinin hakkını tam olarak elde etmesine denir.

¹⁵ Bu tarif; İbrahim el-Buhârî’nin “Kişinin Hakkını Almasının Dayanakları ve Fıkhi Kuralları” isimli eserinde yaptığı tariftir. Kitabın orjinalini bulamamakla birlikte, bu tarifi, <http://iefpedia.com/arab> adresli internet sitesinden almış bulunuyoruz.

¹⁶ İbn Fâris, *Mu’cemu mekayisi’l-luğa*, VI, 129; İbn Manzûr, *Lisânu’l-Arab*, XV, 400.

¹⁷ İbrahim b. Salih el-Mezid; *İstifau’d –duyûn fi’l-fikhi-İslâmî*, Daru-İbn Cevzî, 2010, 30

1.3.2. Kaza:(القضاء)

Kaza, sözlükte: Hüküm vermek ve emretmek manalarına gelmektedir.¹⁸Nitekim şu ayette geçen kaza kelimesi bu anlamdadır: “*Rabbin, sadece kendisine kulluk etmenizi, ana babanıza da iyi davranmanızı kesin bir şekilde emretti.*”¹⁹ Bu ayette ‘emretti’ şeklinde tercüme edilen kelimenin Kur’an’daki aslı “قضي” şeklindedir. Bunun içindir ki Arapçada hâkime kadı denilir. Çünkü hâkim; hükümleri uygulayan, aynı zamanda hükmü başkasını bağlayan kişidir. Kaza kelimesinin ıstılâhî anlamında fakihler farklı sözcükler kullanmışlardır ancak genel olarak hepsinin kullandığı sözcükler aynı manaya delalet etmektedir.

Hanefî fakihlerinin çoğu ‘kaza’yı şu şekilde tarif etmişlerdir: “Kaza, düşmanlıkları sonlandırıp, anlaşmazlıkları bitirmektir.”²⁰

Maliki fakihlerinden bir grup ise: “Kaza, bağlayıcı bir şekilde şer’i bir hükmü bildirmektir.”²¹Demişlerdir.

Şafi fakihlerinden bir grup: “Kaza, Olaylarda hüküm verilmesi gereken kişiye şer’i hükümleri bildirmektir.”²² Şeklinde tarif etmişlerdir.

Hanbelî fakihlerinin ekserisi ise: “Şer’i hükümleri uygulayıp düşmanlıklara son vermektir.”²³ Şeklinde tarif etmişlerdir. Kaza’nın tanımına dair yapılan açıklamalar incelendiğinde görülecektir ki; yapılan bütün tarifler birbirine çok yakındır. Hatta denilebilir ki farklılıklar sadece değişik sözcük kullanımından ibarettir. Neticede bu tariflerden şu sonuçlar çıkarılabilir:

1. Kaza’nın gerçekleşebilmesi için hükmün sözlü veya sözlü sayılabilecek bir şekilde beyan edilmesi gerekir. Bu nedenle kadı, hükmü kendinde gizleyip, açıklamazsa buna kaza denilemez.
2. Açıklanan bu hükümlerin şer’i naslara; yani Kur’an, Sünnet veya diğer fıkhi delillere dayalı olması gerekmektedir. Şayet verilen hükmün şer’i bir dayanağı yoksa buna İslam fıkıh literatüründe kaza denilmez.
3. Verilen bu şer’i hükmün bağlayıcı olması gerekmektedir. Bu bağlayıcılık şeriatın kadıya vermiş olduğu bir yetkidir ki kaza ile fetvayı birbirinden ayıran en belirgin

¹⁸ İbn Fâris, *Mu’cemu mekayisi’l-luğa*, V, 99; İbn Manzûr, *Lisânü’l-Arab*, XV, 186.

¹⁹ İsrâ17/23

²⁰ İbn Âbidîn, Muhammed Alâüddîn, *Hâşiyetu Reddi’l-muhtâr ale’d-Durri’l-muhtâr ve Hâşiyetu Kurreti uyûni’l-ahyâr tekmiletu Reddi’l-muhtâr*, Daru’l-fikir, Beyrut1992 (2. Baskı), V, 51.

²¹ Hattap er-Ruayni Şemsuddin Ebu Abdullah Muhammed b. Muhammed et-Trablusi; *Mevahibü’l Celil fi Şerhi Muhtasari’l Halil*, VI, 86, Darü’l-Fikir, (1992) Beyrut, (3.Baskı.)

²² Şirbini Şemsettin Muhammed b. Ahmet el-Hatip eş-Şafî; *Muğn’il Muhtaç*, VI, 257, Daru’l-kutubi’l-ilmiye, Beyrut h.1415.

²³ Buhuti Mansur b. Yunus b. Salahaddin b. Hasan b. İdris el-Buhutî; *Küşşafü’l Kin’a an Metn’il İkna*, VI, 285, Daru’l-kutubi’l-ilmiye, ts.

özellik de budur. Zira her ikisi de şer’i hükmü bildirmektedir ancak kaza da bağlayıcılık söz konusu iken aynı durum fetvada söz konusu değildir.

1.4.HAKLARIN SINIFLANDIRILMASI

Fıkıh ve usul âlimleri kişilerin haklarını farklı yönleriyle ele almış ve çeşitli kısımlara ayırmışlardır.²⁴ Ancak biz, burada konu ile alakalı olan sadece iki yönünü ele alıp bu yönlerin kısımlarına değineceğiz.

1. Hakların Sahip Olma Yönüyle Sınıflandırılması
2. Hakların Malî Yönüyle Sınıflandırılması

1.4.1. Sahibi İtibarı İle Haklar

1.4.1.1. Allah Hakkı

Bu, Allah’ın kulları üzerindeki haklarını ifade eder. Allah’ın kulları üzerindeki hakları: Kulun; namaz, oruç, hac, zekât ve iyiliği emretme gibi ibadetler ile Allah’a yaklaşması, ona boyun eğmesi, onu yüceltmesi ve dininin emirlerini yerine getirmesidir.

Karafî (v. H. 684) ²⁵*Furuk* adlı kitabında şöyle demiştir: Allah’ın kulları üzerindeki hakkı, kullarının onun emirlerine ve yasaklarına uymaları; kul hakkı ise, kulun menfaatlerine riayet etmektir.²⁶

Allah’a ibadet etme, O’nun emirlerine uyma ve boyun eğmenin yanı sıra belli bir şahsı değil, bütün toplumun menfaatini ilgilendiren kamusal haklar da Allah’ın kulları üzerindeki hakkı kapsamında değerlendirilir. Örneğin; kamusal düzenin tesisi için; zina, hırsızlık ve haydutluk gibi işlenen suçlara uygulanan hadler ve cezalar bu kabildendir. Yani bu suçları işleyen kişi kamusal düzeni bozduğundan Allah’ın hakkına riayet etmemiş olur.

Teftazanî (v. 793) şöyle der: “Belli bir şahsa has olmayıp, genelin menfaatini ilgilendiren haklar, Allah’a ait olan haklardandır. Bu hakların faydası genel olduğu için Allah’a nispet edilmiştir.”²⁷

²⁴ Bkz. Zuhaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî ve edilletuh*, IV, 13; *Mevsuatu'l-fikhiyye*, XIII, 18.

²⁵ Karafî Ahmet b. İdris b. Abdurrahman el-Karafi

²⁶Karafî Ahmet b. İdris b. Abdurrahman el-Maliki; *Envar'ül Buruk fî Enva'il Furuk*, I, 140, Dar'ul- Alem'ül Kutub, ts.

²⁷Teftâzânî, Sa'düddîn Mes'ûd b. Fahriddîn Ömer b. Burhâniddîn Abdillâh el-Herevî el-Horâsânî et-Teftâzânî eş-Şâfiî, *Şerhu't-Telviḥ âla't-Tavdîḥ*, Mektebetu's-Sabih, Mısır ts., II, 300.

1.4.1.2.Kul Hakkı

Bu, insanların maslahatlarına ve menfaatlerine riayet etmeyi, onlara zarar verecek şeylerden kaçınmayı ifade eder. İnsanın; sağlığını, neslini ve mallarını koruması kul haklarındandır. Aynı şekilde; satıcının sattığı maldaki bedel hakkı, müşterinin aldığı maldaki hakkı, malı telef olmuş kişinin zararını giderme hakkı, malı gasp edilmiş kişinin malını geri alabilmesi hakkı, kadının kocası üzerindeki nafaka hakkı, insanın çalışma hakkı vs. gibi haklar da kul hakkı kapsamında değerlendirilen haklardır. “Allah’ın hakkı, onun emirlerini ve yasaklarına uymak; kul hakkı ise kulun maslahatlarına riayet etmektir.”²⁸İfadesinde geçen ‘kul hakkı’ndan kastedilen, geneli ilgilendirmeyip sadece bir şahsı ilgilendiren haklardır.²⁹

Bu anlattıklarımızdan hakların mahiyeti itibarıyla iki çeşit olduğu ortaya çıkmıştır:

1. Kamusal Haklar: Bunlar, Allah’a ait olan haklar kapsamında değerlendirilirler.
2. Özel Haklar: Bunlar da kul hakkı kapsamında değerlendirilirler.

Allah’a ait olan haklar ile kul hakkı arasındaki farklara gelince; bu konuda Karafî şöyle demiştir: “Asıl itibarıyla bütün kul haklarında Allah’ın hakkı da vardır. Zira kul hakkına giren kişi, Allah’ın emrine uymadığı için Allah’ın hakkına da girmiş olur. Çünkü Allah’ı ilgilendirmeyen kul hakkı yoktur ama kulları ilgilendirmeyen Allah’ın hakları vardır. Dolayısıyla bütün kul haklarında Allah’ın hakkı da vardır. Kul hakkından kast edilen ise; hak sahibinin vazgeçmesiyle düşen haklardır. Yani bir hakkın kime ait olduğu, düşmesinin mümkün olup olmamasıyla bilinir. Şayet bir hak, kulun vazgeçmesiyle düşüyorsa bu, kul hakkıdır. Kulun vazgeçerek düşüremediği haklar ise Allah’ın hakkıdır.”³⁰

Taftazanî ile Karafî’nin söyledikleri bir arada değerlendirildiğinde, Allah’ın hakkı ile kul hakkı arasında iki farkın olduğu görülür:

1. Menfaat yönüyle fark: Sadece bir kimseyi ilgilendirmeyip menfaati genel olan haklar (kamusal haklar) Allah’ın hakkı, bir tek kişiyi ilgilendiren haklar (özel haklar) ise kul hakkı kapsamında değerlendirilir.
2. Düşme yönüyle fark: Ancak şer’i bir delille düşürülebilen haklar Allah’a ait haklar,af veya barış yoluyla düşürülmesi mümkün olan haklar da kul hakkı kapsamında değerlendirilerler.

Allah’ın hakkı; devlet başkanı veya onun görevlendirdiği şahıs tarafından herkesten alınır. Allah’ın hakkı başkasına intikal etmez ve cezai müeyyideye tabidir. Oysa kul hakkı

²⁸ Karafî; *Envarü’l Buruk fi Enva’il Furuk*, I, 140.

²⁹ Teftâzânî, *Şerhu’t-Telviḥ âla’t-Tavdîh*, II, 300.

³⁰ Karafî; *El Furuk*, I, 140.

böyle değildir; sulh veya bağışlama yoluyla düşerler. Onları sadece hak sahibi olan kişi isteyebilir. Aynı zamanda hak sahibi bu haklarını kendisi de alabilir ve bu hak, onun varislerine de intikal eder.

Allah'ın hakkına hadleri örnek verebiliriz. Zira hadlerin uygulanmasında geneli ilgilendiren bir fayda vardır ve bu hakların düşürülmesi mümkün değildir. Örneğin; malı çalınan bir adamın hakkından vazgeçmesi ile hırsıza verilecek olan had cezası düşmez. Sadece çalınan malını geri almama hakkı vardır. Burada uygulanacak olan had, kendisi için değil, kamu düzeni içindir. Hırsızlık haddinin düşürülmesi, hırsızlığın yaygınlaşmasına ve insanların mallarının haksız yere yenilmesine neden olup kamu düzenini sarsacağı için geneli ilgilendiren bir durumdur, bu nedenle Allah'ın hakkı kapsamındadır ve düşürülemez.

Kul hakkına da borcu örnek olarak verebiliriz. Alacaklı, alacağından vazgeçebilir ve burada vazgeçtiği maslahat sadece kendisini ilgilendiren bir maslahattır. Bu nedenle alacaklının alacağından vazgeçmesi bu hakkı düşürür ve bu hakkın düşmesi başkasına bir zarar vermeyebilir.

1.4.1.3.Müşterek Haklar

Bu haklar; hem Allah'ın kişiler üzerindeki haklarını hem de insanların maslahatlarına ve menfaatlerine riayet etmeyi, onlara zarar verecek şeylerden kaçınmayı ifade eder. Yani bu tür haklarda hem Allah'ın hakkı hem de kulun hakkı vardır. Ancak bazı durumlarda Allah'ın hakkı, bazı durumlarda da kul hakkı daha fazladır.

Allah'ın hakkının daha fazla olduğu müşterek haklar; daha çok menfaatleri genel olan, kamu düzenini hedefleyen haklardır. Bu nedenle bu haklar düşürülemezler. Buna örnek olarak boşanmış kadının iddet süresini verebiliriz: İddet süresinin gözetilmesinde, nesillerin birbirine karışmasını engellemede hem Allah'ın hem de kulların hakkı vardır. Fakat burada Allah'ın hakkı daha fazladır çünkü nesillerin birbirlerine karışmadan korunması, toplumu bir kaosa düşmekten koruyacağı için menfaati geneldir.

Kul hakkının daha fazla olduğu müşterek haklar, toplumdan ziyade daha çok bireyleri ilgilendiren haklardır. Buna; maktulün ailesine verilen kısas isteme hakkını örnek olarak verebiliriz. Zira kısas'ta iki hak vardır: Toplumunu insan öldürme suçundan arındırması yönüyle toplumun menfaatini ilgilendiren Allah'ın hakkı; maktulün ailesinin öfkesini dindirmek ve gönüllerini hoş tutma bakımından da kul hakkı vardır. Fakat burada kul hakkı daha önceliklidir. Bunun içindir ki bu tür haklar, kul hakkı kapsamında değerlendirilirler. Dolayısıyla maktulün ailesi, affetme yahut diyet alma suretiyle kısas cezasını düşürebilirler. Kaldı ki Allah (c.c.) bu gibi durumlarda affetmeyi ve arabulmayı daha çok tavsiye etmiştir.

Nitekim bu konuda şöyle buyurmuştur: “Eğer öldüren kişi, öldürülen kişinin kardeşi tarafından affedilirse artık, taraflar hakka uymalı ve öldüren kişi, diyeti güzellikle ödemelidir. Bu rabbinizden bir hafifletme ve rahmettir.”³¹

“Haklı bir sebep olmadıkça Allah'ın muhterem kıldığı cana kıymayın. Bir kimse zulmen öldürülürse, onun velisine (hakkını alması için) yetki verdik. Ancak bu veli de kısasta ileri gitmesin. Zaten (kendisine bu yetki verilmekle) o, alacağını almıştır.”³²

Bazı müşterek haklarda Allah'ın hakkının mı, yoksa kul hakkının mı daha fazla olduğu noktasında ihtilaf edilmiştir. Örneğin; iffetli kadına yapılan zina iftirası haddi bu kabildendir. Zira zina iftirası haddinin uygulanmasında insanların ırzını koruma ve fesada engel olma gibi geneli ilgilendiren menfaatler olduğu için, Allah'ın hakkı vardır ama aynı zamanda iftiraya uğrayan kişinin iffetini ve haysiyetini koruma yönüyle kul hakkı da vardır. İşte burada Allah hakkının mı, yoksa kul hakkının mı daha fazla olduğu noktasında fakihler kendi aralarında ihtilaf etmişlerdir.

Hanefi fakihlerinin çoğu³³ burada Allah'ın hakkının daha fazla olduğunu savunmuşlardır. Bu yüzdendir ki iftiraya uğrayanın affetmesiyle bu had düşmez demişlerdir. Şafi mezhebinin fakihleri ise; Hanefilerin tam aksine burada kul hakkının daha fazla olduğunu ileri sürmüşlerdir.

Maverdî (H.364-450)³⁴ şöyle demiştir: “Bize göre asıl olan, bu hakkın kul hakkı olduğudur. Ancak İmam Ebu Hanife, ‘bu hak, Allah'ın hakkıdır’ demiştir.”

Bu ihtilaf neticesinde iki hüküm ortaya çıkmıştır:

- 1- Şafilere göre bu had hakkı, iftiraya uğrayanın affetmesiyle düşer; Hanefilere göre düşmez.
- 2- Şafilere göre bu had hakkı, ölüm ile varise intikal eder; Hanefilere göre etmez.³⁵

³¹ Bakara 2/178

³² İsra 33

³³ İbn Nüceym Zeyneddin b. İbrahim b. Muhammed el-Mısrî; *Bahr'ür Raik Şerhu Kenzü'd Dakaik*, V, 39, Dar'ul-Kutub'ul İslami, ts..İbn Hümmam Kemaleddin Muhammed b. Abdülvahid es-Sivasi; *Feth'ül Kadir*, V, 27, Dar'ül-Fikir, Beyrut ts.

³⁴ Maverdî Ali b. Muhammed b. Habib: Asıl adı Ali b. Muhammed, künyesi Ebü'l Hasan'dır. Maverdî künyesiyle meşhur olmuştur. Şafi mezhebi fıkıh âlimlerinden olan Maverdî, 974 (H.364) yılında Basra'da doğdu. 1058 (H.450)de Bağdat'ta vefat etti.

³⁵ Mâverdî, Ebü'l-Hasen Ali b. Muhammed b. Habib el-Basri el- Mâverdî, *el- Hâvi'l-kebir*, (Tahkik: Ali Muhammed Muavvid ve Adil Ahmet Abdulmevcut), Daru'l- kutubi'l-ilmîye, Beyrut h. 1419 XIII, 259

1.4.2. Malî Olma Yönüyle Haklar³⁶

Mali açıdan haklar iki kısma ayrılır:

1. Mali Haklar
2. Mali Olmayan Haklar

Bu iki hak türünü birbirinden ayıran özellikler noktasında fakihler arasında ihtilaf vardır. Zira bazıları, bir özelliği mali haklar içinde sayarken, bazıları da mali olmayan haklar içinde saymışlardır.

1.4.2.1. Mali Haklar³⁷

Bu haklar, mallar ve malların menfaatleriyle alakalıdır. Örneğin; fiyat hakkı satıcıya, alınan malın hakkı müşteriye aittir. Kiralanan evin menfaat hakkı kiracıya aittir. Üç çeşit mali hak vardır:

Şahsi Haklar: Buna nesnel haklar da denilir. Bu, kişinin taşınır veya taşınmaz olan eşyalar üzerindeki doğrudan doğruya hâkimiyetini ifade eden haklardır. Bunu şu şekilde tarif edebiliriz: Şahsi haklar, hak sahibine eşya üzerinde doğrudan doğruya tasarruf hakkı sağlayan ve herkese karşı ileri sürülebilen haklardır.

Borç Hakkı: Kişinin borç alma ve borç olarak verdiği şeyi alma hakkıdır.

Menfaat Hakkı: Bir nesnenin mülkiyetine sahip olunmadığı halde, o nesnenin tasarruf hakkına sahip olmaktır. Kiracının, evin mülkiyetine sahip olmamasına rağmen, menfaat hakkına sahip olması bu kapsamda değerlendirilir.

1.4.2.2. Mali Olmayan Haklar

Bu tür haklar mal cinsinden değillerdir. Bu hakların mal ile değiştirilebiliyor olmasının, onların mali olmamasına bir etkisi yoktur. Örneğin; kısas, mali bir hak değildir ama bu haktan vazgeçilip yerine mal alınabilir.

1.5. KİŞİNİN HAKKINI KENDİ ELİYLE ALMASININ YOLLARI

Bir kimsenin, üzerinde hakkı bulunduğu kişiden hakkını almasının üç yolu vardır:

³⁶ Bkz. Zuhaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî ve edilletuh*, IV,18; *Mevsuatu'l-fikhiyye*, XL,18; Zerkâ', *el-Medhal ila nazariyyeti'l-iltizam fi-fikhi'l-İslâmî*, 25.

³⁷Zerkâ', a.e., a.y.

Birinci Yol: Hakkını alacağı şahsın rızasıyla alır. Hak almada esas olan hakkın bu yol ile alınmasıdır.

İkinci Yol: Hakkını mahkeme yoluyla alır. Hak almanın rıza ile mümkün olmadığı durumlarda bu yola başvurulur. Mahkeme neticesinde anlaşmazlıklar son bulur ve husumet biter. Zaten adil yargıdan kast edilen de budur.

Üçüncü Yol: Kişi, borçlunun rızası ve mahkeme kararı olmadan hakkını kendi eliyle alır. Eğer kişi, borçlunun rızasıyla hakkını alamıyor ve delil yetersizliği gibi etkenler nedeniyle mahkemede de hakkını arayamıyorsa ne yapmalıdır? Bu durumda kişi; kimseye zarar vermeden, toplumsal huzuru da bozmadan istisnai bir yolla bu hakkını alabilir. Tezimizin de ana konusu olan bu durum ‘kişinin hakkını kendi eliyle alması’³⁸ şeklinde isimlendirilmiştir.

1.6.KİŞİYİ HAKKINI KENDİ ELİYLE ALMAYA SEVK EDEN ETKENLER

Bir önceki bölümde de değindiğimiz üzere hak almada asıl olan, bir kişinin hakkını, üzerinde hak olan kişinin rızasıyla alması; eğer bu mümkün değilse mahkeme yoluyla almasıdır. Ancak her iki yol ile de alamazsa ne yapmalıdır?

Bazı fakihler, bu tür durumlarda kişinin kendi hakkını, üzerinde hakkı bulunduğu şahsın rızası ve mahkemenin de onayı olmadan alabileceğini söylemiş ve bunun meşruiyetine dair birçok sebep zikretmişlerdir. Bütün bu sebepler yukarıda da belirttiğimiz iki durumun, yani rıza ve mahkeme yolunun kapalı olduğu yahut bu yolların hak sahibine büyük zorluklar ve meşakkatler oluşturduğu durumlara dayanmaktadır. Kişiyi, hakkını kendi eliyle almaya sevk eden sebepler şunlardır:

1. Üzerinde hak bulunan kişinin hakkı inkâr etmesi, vermemek için direnmesi ve hak sahibinin elinde bir kanıtının olmaması³⁹
2. Üzerinde hak bulunan kişinin hâkimin karşısına çıkmayı kabul etmemesi ve cebren mahkemeye getirilmesinin de sağlanamaması⁴⁰
3. Üzerinde hak bulunan kişinin, hak sahibinin hakkını vermeyi geciktirmesi, sürekli sonra veririm diyerek ödemeyi ertelemesi –Şafi fakihlerinden bir grup bu sebebi muteber görmemişlerdir-⁴¹

³⁸ Buğa, Dr. Mustafa, Dr. Kureşi Abdurrahim ve Dr. Salim er-Râşidi; *ed-Deâvâ ve 'l-beyyinât ve 'l Kadâ*, Daru'l Mustafa, Şam 2006, 23.

³⁹ Maverdi; *El Havi*, XVIII, 412, Şirbini; *Muğni'l Muhtaç*, VI, 400; İbn Kudame Abdullah b. Ahmed b. Muhammed el-Makdisi; *El-Muğni*, X, 286, Mektebe'tül-Kahire.

⁴⁰ A.g.e, a.y.

4. Şafi fakihlerinden bir gruba göre; üzerinde hak bulunan kişinin, hâkim tarafından itirafına itibar edilmeyecek türden bir kişi olması. Yaşının küçük ya da akli ehliyetinin yerinde olmaması gibi⁴² üzerinde hak bulunan kişiden kaynaklanan bu sebepler, hak sahibini hakkını kendi eliyle almaya sevk eden sebeplerin en önemlilerindedir.

1.6.1. Şahitlerden Kaynaklanan Sebepler

Şahitlerden kaynaklanan sıkıntılar da hak sahibini hakkını kendi eliyle almaya sevk etmektedir. Şahitlerin üzerinde hak bulunan kişiden korktukları, maddi bir beklenti içinde oldukları için şahitliklerini gizlemeleri veya şahitlerin hak sahibinin yakınları olduğu ve hâkimin bu nedenle şahitliklerine itibar etmediği kişiler olmaları da hak sahibini hakkını kendi eliyle almaya sevk etmektedir.⁴³

1.6.2. Dava İle İlgilenen Hâkimden (Kadı) Kaynaklanan Sebepler

1. Hâkimin, iyi bir dinleyici olmayıp, olayı iyi irdelemediği durumlar.
2. Hâkimin, üzerinde hak bulunan kişinin akrabası olduğu durumlar.
3. Hâkim ile hak sahibi arasında bir husumetin olduğu durumlar.
4. Hâkimin, rüşvet yiyen bir hâkim olması halinde⁴⁴ kişi hakkını kendi eliyle alabilir.

1.6.3. Davanın Meydana Geldiği Mekândan Kaynaklanan Sebepler

Bahsettiğimiz bu durumlar, bazen çöl gibi yerleşim yerlerinden uzak, dolayısıyla mahkemelerin olmadığı bir yerde meydana gelebilir. İşte bu durumda, yine hak sahibi, hakkını kendi eliyle alabilir.⁴⁵

⁴¹ Maverdî; *El Havi*, XVIII, 412; Şirbini; *Muğni'l Muhtaç*, VI, 400.

⁴² Kalyubi Ahmed Selame, Umeyre Ahmed el-Berlesi; *Haşiyeta Kalyubi ve Umeyre Ala Şerh'il Mahalli*, IV, 336, Dar'ül-Fikir, Beyrut ts.; Remlî, Ebü'l-Abbâs Şihâbüddin Ahmed b. Hüseyin b. Hasen er-Remlî el-Makdisî, *Nihayetu'ü-Muhtaç ila Şerhi'l-Minhâc*, Daru ihyai't-turas, Beyrut ts. VIII, 334.

⁴³ Kalyubi ve Umeyre; *a.g.e*, IV, 336; Remlî, *a.g.e*. VIII, 334; Heytemi Ahmet b. Muhammed b. Ali b. Hacer el-Heytemi; *Tuhfet'ül Muhtaç fi Şerh'il Minhac*, X, 288, Mektebe'tül-Ticariye el-Kübra, (1983) Mısır.

⁴⁴ Kalyubi ve Umeyre; *a.g.e*, IV, 336; Buhuti Mansur b. Yunus b. Salahattin b. Hasan b. İdris el-Buhutî; *Dekaik Ulin Nüha*, III, 502, Âlem'ül-Kutub, Beyrut 1993; İbn Abdüsselam, Ebu Muhammed İzzüddin Abdülaziz b. Abdüsselam b. Ebi'l-Kâsım es-Sülemî ed-Dimaşkî, *Kavâidu'l-ahkâm fi-mesâlihi'l-enâm*, (Dipnot: Taha Abdurrauf), Mektebetü'l-külliyatu'l-Ezheriye, Kahire h. 1414, VI, 400.

⁴⁵ Şirbini; *Muğni'l Muhtaç*, VI, 400.

1.7. KİŞİNİN HAKKINI KENDİ ELİYLE ALMASININ ŞARTLARI

Tezimizin bu bölümünde; hakkı, mahkemeye başvurmadan kendi eliyle almanın meşruiyeti ile ilgili birçok ihtilafli meseleyi arz edeceğiz. Kişinin kendi hakkını almayı bu yol ile caiz gören İslam hukukçularının hiçbiri bunu mutlak olarak caiz görmemişlerdir. Bilakis bu durumu istisna kabul etmiş, belli kurallar ve şartlar dâhilinde caiz görmüşlerdir. Bu şartları şu şekilde sıralayabiliriz:

1. Alınmak istenen hak, cezai bir hak olmamalıdır: Bütün fıkıh âlimleri, hırsızlık haddi, iffetli kadına yapılan iftira haddi veya tazir cezaları gibi hakların mahkemeye taşınmasının vacip olduğu noktasında ittifak etmişlerdir. Bu nedenle bir kişi bu hakları hâkimin kararı olmadan kendi eliyle alamaz.⁴⁶ Bunun da birkaç sebebi vardır:

a) Bu gibi cezai durumlar hayati öneme haizdir. Zira bu cezalar ile kaybedilenin telafi edilmesi mümkün olmamaktadır. Hak sahibi olan kişi, duygularıyla⁴⁷ hareket edebileceği için ihtiyatlı davranamayıp hata edebilir. İhtiyat ise, bu gibi durumların iyi araştırılıp tetkik edilmesidir ki bu da ancak mahkeme yoluyla olabilir. Bu nedenle bu tür suçların mahkemeye taşınması gerekmektedir.

b) Bu tür cezaların karşılığının şahıslar tarafından verilmesi toplumsal karmaşaya yol açabilir. Herkes kendi hakkını almak için üzerinde hakkı olan kişiyi kendi eliyle cezalandırma yoluna giderse, bu durum hiç şüphesiz toplumda büyük bir kargaşaya yol açacaktır. İnsanlar arasındaki husumetler daha da derinleşebileceği gibi, nihayetinde kan davalarına da neden olabilecektir.⁴⁸

2. Alınmak istenen hak; mal ile ilgisi olmayan haklar kapsamında değerlendirilen şer'i haklardan olmamalıdır: Zira lian, ila ve ric'i talak gibi şer'i haklar, ceza gibidirler ve mahkemeye taşınmadan alınamazlar. Çünkü bu haklar da cezalar gibi tehlikeli ve geri dönülmez olduklarından ihtiyatlı olunmalıdır.⁴⁹

⁴⁶ Nevevi Muhyiddin Yahya b. Şeref; *Ravda'tüt Talibin ve Umde'tül Müftin*, III, 12, Tahkik: Züheyr eş-Şaviş, El Mekteb'ul İslami, Beyrut ts. (3. Baskı); Şirbini; *Muğni'l Muhtaç*, VI, 400; İbn Nüceym, *Bahru'r- Raik*, VII, 192; Muhammed İliş (Uleyş), Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Muhammed İliş el-Mısri, *Menhu'l Celil Şerhu Muhtasari Halil*, Daru'l-fikr, Beyrut h. 1409., VIII, 331; Kalyubi ve Umeyre; *Haşiye*, IV, 334; Ferrâ Kadı Ebu Ya'la Muhammed b. Hüseyin; (H.1421) *El Ahkâm'us Sultaniye*, 279, Dipnot: Muhammed Hamit el-Faki, Daru'l-kutubi'l-ilmîye, Beyrut.

⁴⁷ İbn Abdüsselam, *Kavâidu'l-ahkâm fi-mesâlihi'l-enâm*, II, 198.

⁴⁸ İbn Abdüsselam, *a.g.e*, II, 198; Muhammed İliş, *a.g.e*, IV, 21.

⁴⁹ Kalyubi ve Umeyre; *Haşiye*, IV, 336.

3. Alınmak istenen hakkın alınması bir kargaşaya yol açmamalıdır: Fakihler, her ne olursa olsun fitneye sebebiyet verebilecek durumlarda; hakkın, mahkeme yolu dışında bir yolla alınmasını caiz görmemişlerdir.⁵⁰
4. Alınmak istenen hakkın alınması, başka bir Müslüman'ın endişeye kapılmasına neden olmamalıdır: Örneğin; üzerinde hak bulunan kişi, başka bir kişinin malını emanet olarak almışsa, hak sahibi, kendi hakkı karşılığında o emaneti alamaz. Zira bu durumda malın asıl sahibi yani emaneti veren kişi, malı zayi oldu endişesine kapılacaktır.⁵¹
5. Üzerinde hak olan kişi, bu hakkı kabul edip vermek için uğraşan biri olmamalıdır.⁵² Eğer üzerinde hak bulunan kişi, bu hakkı kabul ediyor ve bir an önce vermek için çaba gösteriyorsa; bu durumda hak sahibi hakkını kendi eliyle alamaz, sadece üzerinde hak bulunan kişinin verdiği kadarını alabilir. Eğer hak sahibi, bu durumda üzerinde hak bulunan kişinin izni olmadan hakkını alırsa, kendi hakkı miktarınca da olsa, aldığını iade etmelidir.
6. Üzerinde hak bulunan kişi, bu hakkı vermeme konusunda direnmelidir: Eğer üzerinde hak bulunan kişi, direnmiyor da zaruret yahut imkânsızlık nedeniyle vermesi gerekeni veremiyorsa bu durumda ondan hak alınmaz. Zaruretlere ve imkânsızlıklar birer özürdür ve İslam hukukunda bu tür durumlar dikkate alınır.⁵³
7. Hakkını kendi eliyle alacak kişi, gasp, hırsızlık gibi bir suçla suçlanmış bir kişi olmamalıdır.⁵⁴ Bu tür suçlardan herhangi biriyle suçlanmış olan biri, hakkını kendi eliyle alamaz. Zira böyle bir adamın hakkından fazlasını alma ihtimali vardır. İşte bunlar fıkıh âlimlerinin çoğunun ittifak ettikleri şartlardır. Bu şartların dışında bir takım şartlar daha ileri süren fakihler vardır ki onlara yeri geldiğinde, özel konularında değineceğiz.

⁵⁰ Merdavi Ali b. Süleyman eş-Şami es-Salihi el-Hanbeli; *El-İnsâf Fi Marifet'ir Racih Minel Hilaf*, XI, 311, Dar'u-İhya'ut Turas el-Arabi, ts.; İbn Muflih İbrahim b. Muhammed b. Muflih; *El Mubdi fi Şerhi Mukni*, VIII, 213, Daru'l-kutubi'l-İlmiye, Beyrut ts.; Nevevi; *Ravdet'ut-Talibin*, III, 12; Şirbini, *Muğni'l Muhtac*, VI, 400; Kalyubi ve Umeyre; *a.g.e*, IV, 335.

⁵¹ Şirbini; *a.g.e*, VI, 400.

⁵² İbn Kudame; *El-Muğni*, X, 287; İbn Muflih; *Mubdi*, VIII, 213; Zerkeşî, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Abdillâh b. Muhammed ez-Zerkeşî el-Mısrî, *Şerhu'z Zerkeşî ala Muhtasari'l-Hirakî*, Daru'l-abikân 1993, VII, 425.

⁵³ İbn Kudame; *a.g.e*, X, 287; İbn Muflih; *a.g.e*, VIII, 213; Zerkeşî, *a.g.e*, VII, 425; Buhutî; *Keşşâuü'l-kina'*, VI, 357, Daru'l-Kutub'ul İlmiye, ts.; Heytemî; *Tuhfetü'l Muhtaç*, X, 288.

⁵⁴ Karafî; *Ez-Zehira*, XI, 15, Dar'ul-Guraba el İslami, Beyrut, 1994.

İKİNCİ BÖLÜM KİŞİNİN ŞAHSİ HAKKINI KENDİ ELİYLE ALMASI

Bir kişinin malum ve sabit olan şahsi hakkı başkasının elinde ise, onun bu hakkını, mahkemeye başvurmadan önce belirtilen şartlar dâhilinde alabileceği noktasında fakihler ittifak etmişlerdir.

Birçok fakih, başkasının elinde bulunan malı ‘gasp edilmiş mal’ olarak nitelendirmişlerdir.⁵⁵ Nitekim Hz. Peygamber’in şu hadisi de bu görüşü destekler niteliktedir: Abdullah b. Amr b. Âs’tan rivayet edildiğine göre Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: “*her kim malı uğruna öldürülürse o, şehittir.*”⁵⁶ Mala saldıran ve ona el koyan kişi ile savaşmak caizse, o malı savaşmadan almak evleviyetlidir.

Semüre b. Cündüb’ten rivayet edildiğine göre Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: “*Malı başkasının elinde bulan kişinin onu almaya herkesten daha fazla hakkı vardır. Elinden malı alınan adam ise o malı satana müracaat eder.*”⁵⁷

Hattabi (h. 388)⁵⁸ bu hadis ile ilgili şöyle demiştir: “Bu hadis gasp edilmiş, çalınmış mallar ile alakalıdır. Bu hadise göre bir kişi; gasp edilmiş yahut çalınmış malını bir başkasının

⁵⁵ İbn Abidin; *Reddü'l Muhtar*, IV,31; İbn Nüceym; *Bahri-r Raik*, VII,192; Karafî; *ez-Zehira*, XI, 15; Karafî; *Furuk*, IV,77; Giranati Muhammed b. Yusuf el-Abderi el-Maliki; (h. 1416) *Et Taç ve'l İklil li Muhtasar'il Halil*, VII, 292, Dar'ul- Kutub'ul İlmiye, (3. Baskı); Muhammed İlîş, *Menhu'l Celil Şerhu Muhtasari Halil*, VII, 43; Mekki Muhammed Ali b. Hüseyin el-Maliki; *Tehzib'ül Furuk ve'l Kavaid'üs Sünniyye fi'l Esrari'l Fikhiyye*, IV, 123, Alem'ul-Kutub; İbn Abdüsselam, *Kavâidu'l-ahkâm fi-mesâlihi'l-enâm*, II, 197; Heytemi; *Tuhfetü'l Muhtaç*,X, 287; Şirbini; *Muğni'l Muhtaç*, VI, 400; İbn Kudame; *el-Muğni*,X, 287; Buhuti, *Keşşâü'l-kina'*, VI, 357; Makdisi Muhammed b. Muflih er-Ramini es-Salihi el-Hanbeli; *El Furu*,XI, 225 Tahkik: Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türki, Müessesetü-r Risale, Şam, h. 1424;İbn Muflih; *Mubdi*, VIII, 21.

⁵⁶ Buhârî, “Mezâlim ve Gasb”, 33.

⁵⁷Ebü Dâvûd, Süleymân b el-Eş'as b. İshak es-Sicistânî, Sunenu Ebî Dâvûd (es-Sunen), (Tahkik: Muhammed Muhyiddin Abdülhamit), Mektebetu'l-asriyye, Beyrut ts., “Diyât”, 11; Nesâî, Ebû Abdirrahmân Ahmed b. Şuayb en-Nesâî, *Sunenu Nesâî*, (Tahkik: Abdülfettah Ebu Ğudde), Matbuatu'l-İslmiyye, Halep h. 1406. (2. Baskı), “Buyu”, 96; Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî el-Mervezî, *Musnedu Ahmed b. Hanbel*, (Tahkik: Şuayb el-Arnâvut ve Adil Mürşit, Müessesetu'r-risale, Şam, h. 1421, Hadis no: 20149, 33, 324. (Lafız Ebû Dâvûd'a aittir)

⁵⁸ Ebu Süleyman Ahmet b. Muhammed b. İbrahim b. Hattap el-Büstî el-Hattabi: Afganistan sınırlarında olan Büst şehrine nispeten kendisine Büstî denmiştir. Yaşadığı çağın meşhur fakihlerindedir. Mealimü's-Sünen, Ğaribü'l-Hadis, İslah Ğalatü'l-Muhaddisin gibi eserler yazdıklarının bazılarıdır. Hicretin 388. Yılında vefat etmiştir. (bkz. Zehebî, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân ez-Zehebî et-Türkmânî el-Fârîkî ed-Dimaşkî, *Tezkiretu'l-huffâz*, Daru'l-kutubi'l-ilmiye, Beyrut h. 1419, III, 150.

elinde görürse, onunla mücadele edip, o malını almaya hakkı vardır. Bu durumda elinden mal alınan kimse malı alana başvurur.”⁵⁹

Fakihler, bu hükmü hak edilmiş bütün haklara genellemiş ve bu hakların detayına girmemişlerdir. Biz ise bu tezimizde hak edilmiş haklar kapsamında değerlendirilen bütün hakları detaylandırma ihtiyacı hissettik. Her ne kadar fakihlerin cumhuru daha önce zikredilen şartlarda ittifak etmiş olsalar da tezimizin ilerleyen sayfalarında da görüleceği üzere bazı teferruatlarda ihtilaf etmişlerdir.

Bu bölüm kişinin şahsi haklarını kendi eliyle alması ile ilgili sekiz konuyu içermektedir. İlki; müşterinin satın aldığı malı kendi eliyle almasının, ikincisi; kişinin kendisine hediye edilen malı kendi eliyle almasının, üçüncüsü; kişinin kendisine vasiyet yoluyla kalan malı kendi eliyle almasının, dördüncüsü; kişinin borç olarak aldığı malı kendi eliyle almasının, beşincisi; kişinin emanet olarak verdiği malı kendi eliyle almasının, altıncısı; kişinin kendisine miras kalan malı kendi eliyle almasının, yedincisi; kişinin iflas eden kimse yanındaki malını, kendi eliyle almasının, sekizinci ve son konuda ise kişinin zorunlu olarak ihtiyaç duyduğu malı kendi eliyle almasının hükmü incelenecektir.

2.1. MÜŞTERİNİN SATIN ALDIĞI MALI KENDİ ELİYLE ALMASI

Belli bir ürünün satışı üzerinde taraflar (satıcı-müşteri) anlaşılırsa, müşterinin satın alma yoluyla elde ettiği hakkını, satıcının rızası ve mahkeme kararı olmadan almasının hükmü nedir?

Öncelikle şunu belirtmemiz gerekmektedir ki, şartları yerinde olan sahih bir akit ile yapılan satışta, müşterinin satın aldığı mala sahip olacağı noktasında ittifak vardır.⁶⁰ Burada asıl irdelenmesi gereken mesele; satış sözleşmesi tamamlandıktan sonra; alıcı, satın aldığı malı satıcının rızası olmadan alabilir mi?

İki tür alışveriş vardır. Konuyu her biri bakımından incelemeye çalışacağız.

1. Veresiye Yapılan Satış

⁵⁹ Hattabi Hamed b. Muhammed b. İbrahim el-Hattab el-Büstî; (h. 1351) *Mealim'üs Sünen Şerhu Sünen Ebu Davud*, III, 166, El Matbaatu'l-İlmiye, Halep, (2. Baskı)

⁶⁰ Kâsanî Âlaeddin Ebu Bekir b. Mesut b. Ahmet el-Kasanî el-Hanefî; (h. 1406) *Bedai'us Senai fi Tertibi's Şerai*, V, 233, Daru'l-kutubi'l-İlmiye, Beyrut, (2. Baskı); İbn Hümam; *Fethü'l Kadir*, VI, 248; İbn Rüşd Muhammed b. Ahmet b. Rüşd el-Kurtubi; *El Mukaddimat'ül Mümehhidat*, Daru'l-Ğarp el İslami h. 1408, , II, 34; Suyûtî, Ebü'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî es-Süyûtî eş-Şâfiî, el-Eşbâh ve'n-nezâir fi kavâid ve furûi fikhi's-Şâfiyye, Daru'l-kutubi'l-İlmiye, Beyrût 1403/1983, 281; İbn Kudame; *Muğni*, III, 488; Merdavi; el-İnsâf, c.IV s.462; Kerabisi Es'ad b. Muhammed el Kerabisi en-Nişaburi el-Hanefî; (h. 1402) *El Furuk li'l Kerabisi*, II, 53 Tahkik: Muhammed Tamum, Kuveyt Vakıflar Bakanlığı Yayınları, ; İbn Teymiye Ahmet b. Abdülhalim b. Teymiye el-Harrani; (h. 1416) *Mecmu'ul Fetava*, XX, 343, Tahkik: Abdurrahman b. Muhammed b. Kasım, Medine Kral Fahd Matbaası.

2. Peşin Yapılan Satış

2.1.1. Veresiye Yapılan Satış

Eğer satış, veresiye yapılmışsa, fakihlerin çoğuna göre satıcı, sattığı malı müşteriye teslim etmek zorundadır. Satıcı; satış esnasında, veresiye de olsa (müeccel bedel) razı olduğu için malı alı koyma hakkını yitirmiş olur.⁶¹

Nitekim *Bedaiu's-Senai* isimli eserde bu konu şu şekilde izah edilmiştir: “Eğer satış, tarafların anlaşmasıyla veresiye olursa, satıcının malı alıkoyma hakkı düşer. Zira satıcının, satış esnasında malı alıkoyma hakkını belirtmesi gerekir. Böyle bir talepte bulunmayıp müeccel yani sonradan ödenmek üzere malı satarsa alı koyma hakkını yitirmiş olur.”⁶² Bu durumda müşteri, satıcının rızası ve mahkemenin kararı olmadan hakkını kendi eliyle alabilir.

2.1.2. Peşin Yapılan Satış

Peşin para ile yapılan satışlarda şu üç durumdan biri gerçekleşir:

1. Müşteri ya bütün parayı ödemiştir.
2. Ya hiç ödememiştir.
3. Yahut bir kısmını ödemiştir.

2.1.2.1. Müşterinin Bütün Parasını Ödediği Mallar

Müşteri, aldığı malın parasının tamamını ödemişse, bu malı; satıcının rızası ve mahkeme kararı olmadan kendi eliyle alabilir. *Havi el Kebir* isimli kitapta bu mesele şu şekilde izah edilmiştir: “Eğer satıcı, bütün parasını almışsa; müşteri, satıcının izni ve rızası olmadan satın aldığı şeyi kendi eliyle alabilir. Böyle bir durumda satıcının müşteriye engel olmaya hakkı olmadığı gibi müşterinin de satıcının iznine ihtiyacı yoktur.”⁶³

Satılan şeyin teslim edilmesi, satış sözleşmesinin gerekliliklerindedir. Bedeli peşin ödenmiş bir satışta, satıcı; sattığı malı teslim etmezse gaspçı hükmüne girer ki gasp edilmiş olan malın mahkeme kararı olmadan alınması fakihlerin çoğuna göre caizdir.⁶⁴

⁶¹ Kâsanî; *Bedaiü-s Senai*, V, 249; Nevevi; *El Mecmu' Şerh'ül Mühezzep*, IX, 270, Daru'l-fikr, Şam ts; Şirbini; *Muğni'l Muhtaç*, II, 469; Buhutî; *Keşşâü'l-kina'*, III, 240; İbn Muflih; *Mubdi*, IV, 115.

⁶² Kâsanî, a.g.e, V, 249.

⁶³ Maverdî; *El Havi'l Kebir*, VIII, 227.

⁶⁴ Kâsanî; *Bedaiü-s Senai*, V, 250; Karafi; *Furuk*, IV, 77; Maverdî; *El Havi'l Kebir*, V, 227; Nevevi; *Mecmu'*, IX, 270; Buhutî, *Keşşâü'l-kina'*, III, 244; Buhuti, *Dekaik Uli'n Nüha (Şerh'u Münteha'l İradat)* II, 52, Âlem'ul-Kutub, Beyrut, 1993.)

2.1.2.2. Müşterinin Parasını Hiç Ödemediği Mallar

Müşteri, satın aldığı ürünün parasını hiç ödememişse bu durumda “bedeli nedeniyle satılan malın alı konulması” meselesi söz konusu olur. Konunun daha iyi anlaşılması için öncelikle bu meseleyi izah etmemiz gerekmektedir.

Satılan Malın Bedeli Nedeniyle Alıkonulması

Satış sözleşmesinin peşin para üzerinden yapıldığı alışverişlerde, satıcı parasını alıncaya kadar sattığı malı alı koyabilir mi? Bu konuda fakihler iki görüşe ayrılmışlardır:

Birinci Görüş: Hanefi,⁶⁵ Maliki,⁶⁶ Şafi⁶⁷ ve bir görüşe göre de Hanbelî⁶⁸ mezhebinin fakihlerine göre; peşin para üzerinden yapılan satış sözleşmesinde parasını alıncaya kadar satıcının satılanı alı koymaya hakkı vardır. Bu görüşü savunanlar; taraflar alışveriş esnasında malın ve paranın teslim edilmesinde eşittirler kaidesini delil almış ve özetle şöyle demişlerdir: “Satıcı, sattığı malı peşin para karşılığında teslim etmeye razı olmuştur. Bu nedenle bedelini almadan malı teslim etmeyebilir. Bedelini almadan, sattığı şeyi teslim etmeye zorlarsak satıcıyı zarara sokmuş oluruz.”⁶⁹

İkinci Görüş: Hanbelîlerin meşhur olan görüşüne göre satıcı, alamadığı parası nedeniyle satılanı alı koyamaz.⁷⁰ Bu konuda Hanbelî mezhebinin kurucusu Ahmed b. Hanbel şöyle demiştir: “Satış, peşin de olsa veresiye de olsa parası nedeniyle satılan alı konulamaz.”⁷¹ Bu görüşü savunanlar, görüşlerine şu gerekçeyi delil almışlardır: Satış akdinden sonra ister satılanın parası ödenmiş olsun ister olmasın, mal artık satıcının elinde bir emanet olur. Bu nedenle diğer emanetler de olduğu gibi bu emanetin de talep edildiği zaman teslim edilmesi gerekir.⁷²

Bu istidlale şöyle itiraz edilebilir: Akdin gereklilikleri noktasında her iki taraf da eşittir. Satılan mal, satıcının elinde emanet ise o zaman para da müşterinin elinde emanettir. Bu nedenle her iki tarafın üzerine düşeni yapmaları, anlaştıkları üzere karşılıklı teslimde bulunmaları gerekmektedir.

⁶⁵ İbn Abidin; *Dürrü'l Muhtar*, IV, 561; Kâsanî; *a.g.e*, V, 237; Serahsi Muhammed b. Ahmed b. Ebu Sehl es-Serahsi (h. 1414) *El Mebsut*, XIII, 192, Dar'ül-Marife, Beyrut.

⁶⁶ Granati; *Et Taç ve'l İklil*, VI, 473; Haraşî, Ebû Abdillâh Muhammed el-Haraşî (Hırşî), *el-Haraşî alâ muhtasari Sîdî Halîl*, Daru'l-fikr, Beyrut ts. V, 159.

⁶⁷ Maverdi; *El Havi*, V, 227.

⁶⁸ İbn Kudame; *Muğni*, IV, 194; İbn Receb Abdurrahman b. Ahmed b. Receb es-Selami el-Bağdadi el-Hanbeli; *Kavaid İbn Receb*, 69. Dar'ul- Kutub'ul İlimiye, Beyrut ts.

⁶⁹ İbn Kudame; *a.g.e*, IV, 94.

⁷⁰ İbn Kudame; *Muğni*, IV, 194; İbn Kayyim el-Cevziyye Muhammed b. Ebu Bekir b. Kayyim, *İ'lam El Muvaki'in An Rabbi'l Âlemin*, IV, 26, Tahkik: Muhammed Abdüsselam İbrahim, Daru'l-kutubi'l-İlimiye, Beyrut h. 1411.

⁷¹ İbn Muflih; *Furu'*, VI, 275.

⁷² İbn Receb; *Kavaid*, 69.

Netice olarak delillerinin daha güçlü olması nedeniyle tercihe şayan olan görüş, cumhurun görüşüdür. Sonra cumhurun görüşünde adalet gözetilmiş ve taraflar arasında oluşabilecek husumetlere set çekilmiştir. Çünkü satıcı, malı teslim eder, buna mukabil hakkını alamazsa bu durum taraflar arasında bir anlaşmazlığın çıkmasına neden olabilir.

Bu konuya açıklık getirdikten sonra asıl konumuza dönebiliriz: Peşin para üzerinden satış yapıldığı halde müşteri, hiç ödeme yapmadan satın aldığı malı kendi eliyle alabilir mi?

Birinci görüşü savunan fakihlere göre; satıcı parasını alıncaya kadar satılana el koyabilir ve müşteri aldığı malın değerini ödemediği müddetçe bu malı satıcının izni olmadan alamaz. İkinci görüşü savunan fakihler ise; satıcı, parasını alamasa dahi sattığı mala el koyamaz ve müşteri aldığı malı satıcının izni olmadan kendi eliyle alabilir. Satıcı mala el koyarsa gaspçı hükmünde olur ve malın telef olması durumunda zararı tazmin etmek ile yükümlü olur.⁷³ Demişlerdir.

2.1.2.3. Müşterinin Parasının Bir Kısmını Ödediği Mallar

Eğer müşteri, peşin akdiyle satın aldığı malın ödemesinin hepsini değil de bir kısmını yapmışsa, satın aldığı malda hak sahibi olabilir ve satıcının izni olmadan onu kendi eliyle alabilir mi? Fakihler; böyle bir durum ile alakalı üç ayrı görüş belirtmişlerdir:

1. Müşteri, ödemenin tamamını yapmadığı sürece satılan ile ilgili hak talep edemez. Bu görüş, Hanefi fukahasının⁷⁴ görüşü olup Şafilardan⁷⁵ bazı fakihler de bu görüşü savunmuşlardır.

Bed'aiü's-Senai isimli eserde bu mesele şöyle açıklanmıştır: “Müşteri, aldığı mala mukabil tek bir dirhem dışında ücretin tamamını ödese, satıcının bu bir dirhem karşılığında satılana el koymaya hakkı vardır.”⁷⁶

Bu görüşü savunanlar, görüşlerinin gerekçesi olarak şöyle demişlerdir: “Müşterinin bir kısım ödeme karşılığında satılanın tamamını alması satıcıya zarar verebilir. Aynı şekilde satılanın bir kısmını alması da satıcıya zarar verebilir. Çünkü bu durumda mal bölünmüş olur ki parasından ötürü satılan malın alıkonulması meselesinde mal bölünmez. Yani satıcı, sattığı malın parasının az bir kısmını dahi alamasa malın hepsine el koyar.”⁷⁷

⁷³ Buhutî; *Şerh Müneta'l İradat*, II, 59-60; Buhutî; *Keşşâü'l-kina'*, III, 244.

⁷⁴ Serahsî; *Mebcut*, XIII, 192; Kâsanî; *Bedai'ü-s Senai*, V, 250; İbn Abidin; *Reddü'l Muhtar*, IV, 561.

⁷⁵ Maverdî; *El Hâvi*, c.V s.307.

⁷⁶ Kâsanî; *a.g.e*, V, 250.

⁷⁷ Kâsanî; *a.g.e*, V, 250.

2. Müşteri, bir kısım ödeme ile satılanın bir kısmını hak etmiş olur. Dolayısıyla ödeme yaptığı miktarda satın aldığı şeyden alabilir. Bu, Şafi mezhebinin görüşüdür.⁷⁸
3. Müşteri, bir kısım ödeme ile satılanın hepsini hak eder. Bu, Hanbelî mezhebinin görüşüdür.⁷⁹

Bu son görüşü savunanların, parası nedeniyle satıcının malı alkoyma hakkının olmadığı ile ilgili delillerini daha önce aktarmıştık. Daha önce de belirttiğimiz üzere delillerinin daha kuvvetli olması nedeniyle tercihe şayan olan görüş birinci görüştür.

2.2. KİŞİNİN KENDİSİNE VERİLEN HEDİYİYİ KENDİ ELİYLE ALMASI

Kendisine bir şey hediye(hibe) edilen kişi, hediye edenin rızası ve mahkemenin de onayı olmadan, hediye olunan şeyi kendi eliyle alabilir mi?

Hediye (hibe) iki şekilde olur:

1. Belirlenmiş Hediyeler: Gözle görülür, elle tutulur cinsten olan hediyeler bu gruba girer. ‘Hediye edenin; bu paraları, bu atı yahut bu arabayı hediye ettim’ demesi gibi.
2. Belirlenmemiş Hediyeler: Hediye edilen malın, doğrudan bir nesneye işaret etmediği hediye türüdür. ‘Hediye edenin; malımdan bin lira, bir araba, bir ev hediye ettim’ demesi gibi.

2.2.1. Belirlenmiş Hediyeler

Burada kişinin kendisine belirtilerek hediye edilen şeyi almasının hükmü irdelenecektir. Yani bir kimse, ‘ben sana bu malımı hediye ettim’ derse bu söz ile hediye olunan kişi söz konusu hediyeye malik olur mu, olmaz mı? Hediye edilen malı kendisine teslim edilmeden alabilir mi, alamaz mı? İşte bu bölümde bu soruların cevabını arayacağız. Bu konuda fakihler ihtilaf etmiş ve kendi aralarında iki görüşe ayrılmışlardır.

Birinci Görüş: ‘Hediyede akit yeterli olmayıp, teslim şarttır. Onun için hediye, teslim edilmeden hediye olunan kişinin mülkü olmaz.’ Bu; Hanefî,⁸⁰ Şafi⁸¹ ve Hanbelî⁸² mezhebinin

⁷⁸ Maverdî; *El Hâvi*, V, 307.

⁷⁹ Buhutî; *Keşşâü'l-kina*, III, 244.

⁸⁰ Serahsi; *Mebst*, XIII, 48; Kasañî; *Bedaiü-s Senai*, VI, 123; İbn Abidin; *Dürrü'l Muhtar*, V, 690; İbn Nüceym; *El Eşbah ve'n Nezair*, 304.

fakihlerinin çoğunun görüşü olup, Maliki⁸³ mezhebinden de böyle bir görüş rivayet edilmiştir. Sahabenin icmâsı⁸⁴ da bu yöndedir. Bu görüşe göre hediye edenin; bunu sana hediye ettim’ demesiyle hediye olunan kişi, hediye ile alakalı hak sahibi olamaz. Kendisine hediye edilen malı alabilmesi için hediye edenin rızası ve izni şarttır. Aksi takdirde hediye olunan kişi, hediye gasp etmiş olur.⁸⁵

İkinci Görüş: ‘Hediyede teslim şart olmayıp, akit yeterlidir. Onun için sadece akit ile hediye olunan kişi, hediyeye sahip olur.’ Bu, Malikilerin meşhur⁸⁶ İmam Şafi’nin⁸⁷ kadim görüşü olup, Hanbelîlerden⁸⁸ de bu yönde bir rivayet varit olmuştur. Bu görüşe göre hediye eden kişinin ‘bunu sana hediye(hibe) ettim’ demesiyle hediye olunan kişi, hediyeye sahip olur. Hediye edenin rızası ve izni olmasa da bu hediyeyi kendi eliyle alabilir. Hediye(hibe) eden kişinin hediyesinden dönmesi sahih olmayıp, hediye ettiği malı alıkoyması da caiz değildir. Hediye eden, hediye ettiğini vermekten imtina ederse bu durumda verdiği hediyeyi gasp etmiş sayılır.

Birinci Görüşü Savunanların Delilleri

Ümmü Seleme şöyle rivayet etmiştir: Hz. Peygamber benimle evlendiği zaman, Necaşi’ye⁸⁹ hediye olarak biraz ipek, birkaç okka da misk yolladım. Resulullah: “*Necaşi vefat edecek ve gönderdiğin hediyeler sana geri döndürülecek. Eğer gelirlerse onlar senindir.*” dedi. Aynen Resulullah’ın dediği gibi Necaşi vefat etti ve hediyeleri de geri gönderdiler. Bunu

⁸¹ Şafi Muhammed b. İdris b. Abdülmenaf el-Mutallibi el-Kureysi el Mekki; (h. 1410) *El Ümm*, IV, 65, Dar’ul-Marife, Beyrut; Maverdî; *El Havi*, VII, 535; Nevevi; *Avdetü-t Talibin*, V, 375; , II, 34, II, 34; Suyûtî, el-Eşbâh ve’n-nezâir fî kavâid ve furûi fihki’ş-Şâfiyye, 319.

⁸² İbn Kudame; *Muğni*, VI, 41; Zerkeşi, *Şerhu’z Zerkeşi ala Muhtasari’l-Hirakî*, IV, 26; Buhutî; *Keşşâü’l-kîna*, IV, 301; İbn Muflih; *El Mubdi*, V, 192; İbn Receb; Kavaid, 71.

⁸³ Haraşi, *el-Haraşi alâ muhtasari Sidi Halil*, VII, 105.

⁸⁴ İbn Kudame; *a.g.e.*, VI, 41; Kâsanî; *a.g.e.*, VI, 123.

⁸⁵ Serahsi; *a.g.e.*, XII, 57; Kâsanî; *a.g.e.*, VI, 123; Maverdî; *a.g.e.*, VII, 536; Buhutî; *a.g.e.*, III, 244.

⁸⁶ Haraşi, *a.g.e.*, VII, 105; Giranati; *Et Tac ve’l İktil*, VIII, 11; Karafî; *Ez-Zehira*, VI, 255; Bağdadi Abdülvahap b. Ali b. Nasır el-Bağdadi el-Malikî; *El İşraf Ala Nuket’i Mesaili’l Hilaf*, II, 672, Tahkik: Habip b. Tahir, Dar’u-İbn Hazm h. 1420.

⁸⁷ Nevevi; *Ravdatü-t Talibin*, V, 375; Suyûtî, *a.g.e.*, 319.

⁸⁸ İbn Teymiyye, Mecdüddîn Ebu’l-Berekât, *el-Muharrer fi’l-fikh alâ mezhebi’l- İmam Ahmed b. Hanbel*, Mektebetü’l-Maarif, Riyad, h. 1404. (2. Baskı), II, 374; Zerkeşi, *Şerhu’z Zerkeşi ala Muhtasari’l-Hirakî*, IV, 300.

⁸⁹ Ashame b. Abhur en-Necaşi: Bu şahıs nübüvetin ilk yıllarında, Mekkeli Müslümanların hicret ettikleri Habeş diyarının kralıdır. Hz. Peygamber’i görmemiş fakat sahabeyi görmüştür. Bu nedenle tabiinlerden sayılır. Risaletin kendisine ulaşmasıyla islam’ı seçmiş ve kendi diyarına hicret eden Müslümanlara iyilikte bulunmuştur. Mekke fethinden önce vefat etmiş ve Allah Resulü gıyabi cenaze namazını kıldırmıştır. (bkz. İbn Esir; *a.g.e.*, I, 252; İbn Hacer, Ahmet b. Ali b. Hacer el-askalânî, *el-İsâbe fi’l-Temyizi’s-Sahabe*, (Tahkik: Ali Muhammed Muavvid ve Adil Ahmet Abdülmevcut), Daru’l-kutubu’l ilmiye, Beyrut h. 1415, I, 347; Zehebî, *Siyeru a’lami’n-nubelâ*, Daru’l-Hadis, Kahire h. 1427, II, 260.

üzerine Hz. Peygamber hanımlarına birer okka misk verdi. İpek ile kalan miskleri de bana verdi.⁹⁰

Bu hadiste Hz. Peygamber, hediyelerin geri gönderilmesini Necaşî'nin ölümüne bağlamıştır ki bu da hediyeye sahip olmak için teslim almanın şart olduğuna delalet eder. Zira Necaşî sadece peygamberin göndermesiyle o hediyelere sahip olsaydı, peygamber gönderdikten sonra onları geri almaz, Necaşî'nin mirasına dâhil ederdi. Bu hadisin zayıf olduğuna dair bir takım itirazlar getirilebilir fakat hadisin zayıflık derecesi şiddetli değildir.

Abdullah b. Şuhayr şöyle rivayet etmiştir: Bir gün peygamberin yanına geldim. O sırada tekasür suresini okuyordu, okuması bittikten sonra: “*İnsanoğlu malım malım der durur. Ey Âdemoğlu, yiyip tükettiğinden; giyip eskittiğinden ve sadaka verip önden gönderdiğinden başka ne malın var ki?*” Buyurdu.⁹¹

Allah (c.c.) sadakada önden göndermeye itibar etmiştir ki sadakanın önden gitmiş olabilmesi için yerine ulaşması, yani teslim edilmiş olması gerekir. Hediye de sadaka gibi bir bağış⁹² olduğundan sadaka için şart olan teslim onun için de geçerlidir. Dolayısıyla bu hadis, sadaka da şart olan teslimin hediye için de şart olduğuna delalet eder. Netice olarak bağışın bağış olabilmesi için yerine ulaşması, hediye için de hediye olabilmesi için hediye olunan kişinin onu teslim alması gerekmektedir.

Hz. Aişe şöyle rivayet etmiştir. “Hz. Ebu Bekir vefat edeceği sırada şöyle dedi: ‘Ey kızım ben sana Ğabe bölgesinde olan arazimden yirmi yük ürün hediye ettim. Eğer onları alırsan senindir yoksa varislerindir.’”⁹³

⁹⁰ İbn Hibbân, Ebu Hatim Muhammed b. Hibban b. Ahmed el-Büsti, *el-İhsan fi-Takribi Sahihi İbn Hibban* (Tertip: Emir Alaaddin Ali b. Balaban el-Farisi, Tahkik, Tahric ve Ta'lik: Şuayb el-Arnaut), Muessesetu'r-Risale, Beyrut (h. 1408), Hadis no: 5114, (XI, 515); Ahmed b. Hanbel, *Musnedu Ahmed b. Hanbel*, Hadis no: 27276, 45, 246; Hâkim, Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh b. Muhammed el-Hâkim en-Nîsâbüri, *el-Mustedrek ala's-Sahihayn*, (Tahkik: Mustafa Abdülkadir Ata), Daru'l-kutubi'l-ilmîye, Beyrut h. 1411. Hadis no: 2766, (II, 205). Hâkim bu hadis hakkında şöyle demiştir: “Buhârî ve Müslim bu hadisi rivayet etmemişler ama isnadı sahihtir.” Zehebi, Telhisü Müstedrek II /649 isimli eserinde şöyle demiştir: “Bu hadis münkerdir. Zira senedinde bulunan Müslim ez-Zenci zayıf bir adamdır.” Heysemi, Mecmu'z-Zevaid IV/148 isimli kitabında, bu hadisin senedinde bulunan Müslim ez-Zenci'yi, İbn Main ve başkaları güvenilir bulmuşlardır. Hadisin senedinde bulunan Ümmü Musa b. Akebe'yi tanıyorum, senette bulunan diğer ricaller ise sahihtirler.” Demiştir. Tezhip X/129 isimli kitapta şunlar söylenmiştir: “İbn Medeni, bu hadis makbul değil, İmam Buhârî bu hadis münker, İbn Adi ise bu hadis Hasen hadistir demiştir.”

⁹¹Müslim, “Zuhd ve Rekâik”, Ebu'l-Hüseyn Müslim b. Haccâc el-Kuşeyrî, Sahîhu Müslim (el-Câmi'us-sahih), (Tahkik: Muhamed Fuâd Abdülbâkî), Daru'l-ihyai't-turas El-Arabî, Beyrut ts, 2958.

⁹² İbn Hazm Ali b. Ahmet b. Sait b. Hazm el-Endulusi el-Kurtubi; *El Muhalla Bil Âsâr*, VIII, 64 Daru'l-Fikr, Beyrut ts.

⁹³Abdurrezzâk, Ebû Bekr Abdurrezzâk b. Hemmâm b. Nâfi' el-Himyerî es-San'ânî, *el-Musannef*, (Tahkik: Habîburrahman el-A'zamî), Meclisu'l-ilmî, Hindistan 1403 (2.Baskı), Hadis no:16507, (IX, 101); Mâlik b. Enes, Ebu Abdîlah Malik b. Enes b. Malik b. Ebu Amir el-Asbahî el-Yemenî, *el-Muvattâ*, (Tahkik: Muhammed Mustafa el-Azami), Müessese'tu Zayit b. Sultan Alu Nehyan Abu Dabi/Birleşik Arap Emirlikleri h. 1425, Hadis no: 2783, IV, 1089; Beyhaki, Ebu Bekr Ahmed b. Hüseyin b. Alî el-Beyhakî, es-Sünenu'l-kübrâ (Tahkik: Muhammed Abdülkadir Ata), Daru'l-kutubi'l-ilmîye, Beyrut h. 1424 (3. Baskı,) Hadis no: 11948, (VI, 280).

Rivayet edildiğine göre Hz. Ömer şöyle demiştir: “Adamlara ne oluyor da oğullarına hediyeler veriyor ama onu alıkoyuyorlar. Oğulları öldüğü zaman mal benim elimdedir deyip kimseye vermiyor, kendileri öleceği sırada bu oğlumundur bunu ona hediye etmiştim diyorlar. Kim bir hediye verir de hediye olunan kişi hediye teslim almazsa bu hediye batıldır ve öldüğü zaman varislerine de kalmaz.”⁹⁴

Hz. Ebu Bekir, ‘eğer alırsan senin, almazsan varislerindir’, Hz. Ömer, ‘hediye teslim alınmadan miras olarak bırakılmaz’ demekle hediye hak olabilmesi yani hediye olunanın mülkü olabilmesi için teslimi şart koşmuşlardır.

İkinci Görüşü Savunanların Delilleri

1. “*Ey iman edenler! Akitlerinizi yerine getirin*”⁹⁵
2. “... *Amellerinizi boşa çıkarmayın*”⁹⁶

Bu iki ayetten şöyle delil çıkarılmıştır: “Hediye ve sadaka veren kişi, bir akit yapmış, bir amel işlemiştir. Bu nedenle buna uyması gerekir. Aksi takdirde ayetlerin muhatabı olur.”⁹⁷

3. İbn Abbas, Hz. Peygamber’in şöyle buyurduğunu rivayet emiştir: “*Her kim verdiği hediyesini geri alırsa, kustuktan sonra kusmuğunu yalayan köpek gibi olur.*”⁹⁸

Bu delile şöyle itiraz edilebilir: Bu hadis ile sahabelerden rivayet edilen diğer hadisleri bir araya getirdiğimizde, burada Hz. Peygamber’in bu sözünün teslim edilmiş hediyeler ile ilgili olduğunu anlarız. Çıkan sonuç itibariyle tercihe şayan olan görüş, cumhur görüşü olan birinci görüştür.

2.2.2. Belirlenmemiş Hediyeler

Burada, kişinin; belirtilmeden kendisine hediye edilen malı almasının hükmü incelenecektir. Yani bir kimse, birine ‘ben sana malımdan herhangi bir şeyi hediye ettim’ derse bu söz ile hediye olunan kişi söz konusu hediye malik olur mu, olmaz mı? Kendisine hediye edilen malı teslim almadan önce kendi eliyle alabilir mi, alamaz mı?

Bu meselede fakihler tek bir görüş üzerinde ittifak etmişlerdir. Fakihlerin tamamına göre; belirlenmeyen hediyelerde sadece akit yeterli olmayıp, teslim şarttır. Dolayısıyla hediye

⁹⁴ Mâlik b. Enes, *el-Muvattâ*, Hadis no: 2784, (IV, 1090); Beyhakî; *Sünen Kübra*, Hadis no: 11949, (VII, 281); Abdurrezzâk, *el-Musannef*, Hadis no:16509, IX, 101.

⁹⁵ Maide5/1

⁹⁶ Muhammed 47/33

⁹⁷ İbn Hazm; *El Muhalla* VIII, 71.

⁹⁸ Buhârî, “Hibe” 30; Müslim; “Hibât”, 1622. (Lafız Müslim’e aittir.)

olunan kişi, teslim almadığı sürece belirlenmeyen hediyelere sahip olamaz⁹⁹ ve hediye veren kişinin izni olmadan hediye alamaz. Nitekim Zühri'nin belli olmayan hediyeler hakkındaki şu rivayeti buna delalet etmektedir: “Ebu Bekir ve Ömer teslim alınmamış, belirli olmayan hediyelerin alınmasının caiz olmadığına hükmetmişlerdir.”¹⁰⁰

2.3.KİŞİNİN VASİYET YOLUYLA SAHİP OLDUĞU MALI KENDİ ELİYLE ALMASI

Kendisine vasiyet yoluyla mal bırakılan kişi, kendisine vasiyet olunan bu malı mahkeme onayı olmadan kendi eliyle alabilir mi, alamaz mı? Fakihler, vasiyet yoluyla alınan şeylere ancak vasiyet eden kişinin ölmesiyle sahip olunabileceği noktasında ittifak etmişlerdir.¹⁰¹ Vasiyet eden kişi, ölmeden önce vasiyetinden vazgeçerse bunun sahih olduğunda icma¹⁰² vardır.

İmam Nevevi (h. 676) *Ravdaü't-talibin* adlı eserinde vasiyetten dönmenin yollarını şu şekilde açıklamıştır: “Vasiyet eden; vasiyetimi sonlandırdım, vasiyetimden vazgeçtim, vasiyetimden döndüm, vasiyeti kaldırdım yahut feshettim gibi ifadeler ile vasiyetinden vazgeçmiş olur. Eğer kendisine vasiyet edip etmediği sorulursa ve kendisi vasiyeti inkâr ederse aynı şekilde vasiyetinden vazgeçmiş sayılır.”¹⁰³

Vasiyet edenin ölmesiyle vasiyet edilen şey, vasiyet olunan kişinin malı olur ve bu durumda varislerin izni ve rızası olmadan onu kendi başına alabilir.¹⁰⁴ Eğer varisler bu malı vermeyip alıkoyarlar ise gasp etmiş olurlar.

2.4.ANLAŞMA YAPILAN BORCUN KENDİ ELİYLE ALINMASI

Kişinin borç aldığı şeyi kendi eliyle almasının hükmü, ‘kişi ne zaman borç aldığı şeye sahip olur?’ meselesinin anlaşılmasıyla ortaya çıkar. Onun için öncelikle bu meseleye izahat getirmemiz gerekmektedir.Kişi ne zaman borç aldığı şeyin maliki olur? Bu konuda fakihler üç ayrı görüşe ayrılmışlardır:

⁹⁹ Zerkeşî, *Şerhu'z Zerkeşî ala Muhtasari'l-Hirakî*, IV, 300; Buhutî; *Keşşâü'l-kina'*, IV, 298; İbn Hazm; *El Muhalla bi'l Âsar*, VIII, 110.

¹⁰⁰ Abdurrezzâk, *el-Musannef*, Hadis no:16530, IX, 107.

¹⁰¹ Serahsî; *Mebcut*, 27, 147; Kâsanî; *Bedai'ü-s Senai*, VII, 332; Karafî; *ez-Zehira*, VII,55; Giranati; *Tac ve'l İklil*, VIII, 517; Nevevi; *Ravdatü-t Talibin*, VI, 143; Zerkeşî, *a.g.e.*, IV, 417; Buhutî; *Keşşâü'l-kina'*, IV, 344.

¹⁰² Kâsanî; *a.g.e.*, VII, 378; Giranati; *a.g.e.*, VIII, 521; Nevevi; *a.g.e.*, VI, 304; Buhutî; *a.g.e.*, IV, 348.

¹⁰³ Nevevi; *a.g.e.*, VI, 304.

¹⁰⁴ İbn Kudame; *Muğni*, VI, 258; Zerkeşî;*a.g.e.*, IV, 416.

Birinci Görüş: Borç akdinde, sadece akit yeterli değildir. Bilakis teslim şarttır. Dolayısıyla borç alan kişi, borç aldığı şeyi teslim almadığı sürece ona sahip olmuş olmaz. Bu, Hanefi¹⁰⁵ ve Hanbeli¹⁰⁶ mezhebinde tercih edilen görüş olup, Şafi mezhebinde¹⁰⁷ de tercih edilen görüş budur.

Bu görüşü savunanlar delil olarak şu gerekçeyi sunmuşlardır: “Borç vermenin hibe gibi bağış yönü de vardır. Hatta bağış yönü daha fazladır, çünkü borç veren, borç verdiği anda bir karşılık beklemez. Bağış alan kişi, bağışı teslim almadığı sürece ona malik olmadığı gibi, borç alan kişi de borcu teslim almadığı sürece ona sahip olmuş sayılmaz.”¹⁰⁸

İkinci Görüş: Borç akdinde sadece akit yeterli olup teslim şart değildir. Bu nedenle borç alan kişi, borç sözleşmesiyle birlikte aldığı şeye sahip olur ve teslim, aldığına sahip olması için şart değildir. Bu, Maliki mezhebinin¹⁰⁹ görüşü olup, Hanbeli fukahasımdan¹¹⁰ da bu görüşü savunanlar vardır.

Bu görüşü savunanlar, bu görüşlerini şu şekilde gerekçelendirmişlerdir: “Borç alan, aldığı malı teslim almasa da sadece sözleşme ile aldığı şeye sahip olur ve o malın borç akdinden sonra onun mülkü olduğuna hükmedilir.”¹¹¹

Bu görüşü savunanlar yine şöyle demişlerdir: “Borç işlemi de diğer işlemler gibi bir akittir ve akitte asıl olan, kişinin akit olunan şeye sahip olmasıdır.” Fakat bu görüşe şu şekilde itiraz edilebilir: Evet, borç işlemi her ne kadar bir akit olsa da asıl itibari ile bağış akdine daha yakındır ve daha önce değindiğimiz üzere tercihe şayan olan görüşe göre bağışta teslim şarttır.

Üçüncü Görüş:Borç akdinde ne sadece akit yeterlidir ne de akit ile birlikte teslim yeterlidir, bu ikisiyle birlikte tasarruf gereklidir. Yani kişi, borç aldığı şeyi teslim alıp onda tasarrufta bulunmadan ona sahip olmuş sayılmaz.Bu, Hanefi fukahasımdan Ebu Yusuf’un görüşü¹¹² olup Şafilardan¹¹³ de bunu savunanlar olmuştur. Bunu savunanlar şöyle demişlerdir: “Borç akdi, bir şeyden yararlanma akdidir; bağış akdi değil. Bu nedenle borç veren kişi teslimden sonra dahi vazgeçebilir. Eğer vazgeçerse borç alan, aldığına iade etmek zorundadır. Bu nedenle borç alan tarafından kullanılmadan onun malı olmuş olmaz.”¹¹⁴

¹⁰⁵ Kâsanî; *Bedaiü-s Senai*, VII, 395; İbn Nüceym; *Eşbah ve’n Nezair*, s.300; İbn Abidin; *Dürrü’l Muhtar*, V, 164.

¹⁰⁶ İbn Teymiye; *Muharrer*, I, 334; Buhutî; *Keşşâü’l-kina*, III,314; İbn Receb; *Kavaid*, 71.

¹⁰⁷ Maverdî; *El Havi*, V, 354; Şirbini; *Muğni’l Muhtaç*, III, 35.

¹⁰⁸ Buhuti; *a.g.e*, III, 314.

¹⁰⁹ Haraşî, *el-Haraşî alâ muhtasari Sîdî Halîl*, V, 232; Tesûlî, Ali b. Abdüsselam b. Ali el-Tesûlî, *el-Behce fi-Şerhi Tuhfe*, (Tahkik: Muhammed Abdülkadir Şahin), Daru’l-kutubi’l-ilmîye, Beyrut h. 1418, II, 473.

¹¹⁰ Merdavi; *El-İnsâf*, V, 125.

¹¹¹ Haraşî, *a.g.e*, V, 232.

¹¹² Kâsanî; *Bedaiü-s Senai*, VII, 396; İbn Nüceym; *Eşbah ve-n Nezair*, 300.

¹¹³ Maverdî; *El Havi*, V, 354; Şirbini; *Muğni’l Muhtaç*, III, 35.

¹¹⁴ Maverdî; *a.g.e*, V,354.

Bu görüşe şu şekilde itiraz edilebilir: Borç alan, borç aldığı şeyi teslim alarak sahip olduktan sonra borç veren kişi vazgeçemez. Borçta tasarrufu şart koşturmak delile ihtiyaç duyan fazladan bir şarttır. Nakledilen delillerden de anlaşılacağı üzere tercihe şayan olan görüş, birinci görüştür.

Kişinin Aldığı Borca Malik Olması Meselesinden Şu Hükümler Çıkmaktadır

1. Birinci görüş olan ‘borç alan kişi, borç aldığı şeyi teslim almadıkça ona sahip olmaz’ görüşüne binaen şunları söyleyebiliriz:

- Borç veren, teslimden sonra verdiği malı geri alamaz. Sadece verdiği borcun bedeli borçlunun zimmetinde olur.¹¹⁵ Ancak Şafi mezhebinin fakihlerine göre durum farklıdır, zira onlara göre; ister o borçta tasarruf meydana gelmiş olsun ister olmasın, borç veren kişi, borcundan vazgeçebilir. Çünkü kişinin hakkı olan şeyi olduğu gibi geri alması onun bedelini almasından daha evladır.¹¹⁶
- Borç alan kişi, borç verenin izni olmadan o borcu alamaz çünkü borç verenin izni olmadan teslim almaya itibar edilmez.

2. İkinci görüş olan ‘kişi sadece akit ile aldığı borca sahip olur’ görüşüne binaen şunları söyleyebiliriz:

- Borç alan, aldığı malı teslim almamış olsa dahi, borç veren, verdiği malı geri alamaz.
- Borç alan kişi, sadece akit ile aldığı mala sahip olur. Bu nedenle onu mahkeme kararı olmadan kendi eliyle alabilir.

3. Üçüncü görüş olan: “Kişi borcu teslim alıp, onda tasarrufta bulunmadığı sürece ona sahip olamaz” görüşüne binaen şunları söyleyebiliriz: Borç alan kişi, teslim aldığı borçta tasarrufta bulunmadığı sürece, borç veren kişi, vermekten vazgeçebilir. Fakat tasarruftan sonra vazgeçemez. Şu var ki daha önce de bahsi geçtiği üzere Şafilere göre tasarruftan sonra da vazgeçebilir.

2.5. KİŞİNİN EMANET OLARAK VERDİĞİ MALI KENDİ ELİYLE ALMASI

Ahmet, Mehmet’e bir malı emanet olarak verir, fakat Ahmet emanet aldığını inkâr eder ve geri vermezse; bu durumda Ahmet’in emanet olarak verdiği malı mahkeme kararı olmadan kendi eliyle alması meşru mudur?

¹¹⁵ İbn Abidin; *Reddül Muhtar*, V,164.

¹¹⁶ Maverdî; *El Havi’l Kebir*, V, 354; Şirbini; *Muğni’l Muhtaç*, III,35.

Emanetlerde asıl olan, onu verenin mülkü olmasıdır. Bu nedenle emanetçi, emanet aldığı malı alıkoyar da vermezse gaspçı hükmüne girmiş olur. Daha önce de beyan ettiğimiz üzere malı gasp edilen kişi, gasp edilen malını mahkeme kararı olmadan, kendi eliyle alabilir.¹¹⁷

2.6. KİŞİNİN KENDİSİNE MİRAS KALAN MALI KENDİ ELİYLE ALMASI

Varisin, miras bırakan kişinin ölmesiyle¹¹⁸ miras bırakılan şeye sahip olması meselesinde fakihler arasında ihtilaf yoktur. Tezimizin de ana konusu olduğu üzere, burada sorulması gereken soru şudur: Varis, kendisine kalan mirası; vekilin veya vasinin izni, mahkemenin de kararı olmadan kendi eliyle alabilir mi, alamaz mı?

Karafi, zarar endişesi olmadığı sürece varisin kendisine miras kalan şeyi, bulduğunda kendi başına alabileceğinin caiz olduğunu açıklamış ve şöyle demiştir: “Her kim varis olduğu yahut satın aldığı ürünü bulursa, zarardan korkmadığı sürece onu kendi eliyle alabilir.”¹¹⁹

Bu görüş, “Zarar olmadığı sürece kişi kendi hakkını kendi eliyle alabilir” genel kuralına uygun bir fetvadır. Sonra fakihler, mirasın mülk olabilmesi için kadı’nın kararını şart koşmamış, miras bırakanın ölümüyle varisin direk mirasa malik olacağını söylemişlerdir.¹²⁰

2.7. KİŞİNİN İFLAS EDEN KİMSENİN YANINDAKİ MALINI KENDİ ELİYLE ALMASI

İflas eden birisinin yanında malı¹²¹ olan, bu malını kendi eliyle alabilir mi? Buna hakkı var mıdır? Bu meselede fakihler iki farklı görüş belirtmişlerdir:

Birinci Görüş: Böyle bir durumda mal sahibinin malının aynısını almaya hakkı vardır. Bu; Maliki¹²², Şafi¹²³, Hanbeli¹²⁴ ve Zahiri¹²⁵ mezhebinde tercih edilen görüş olup; Hz. Osman, Hz. Ali, İbn Mesud ve Ebu Hüreyre de bu minvalde görüş beyan etmişlerdir.

¹¹⁷Bu araştırma 16.

¹¹⁸ Bkz. Kâsanî; *Bedaii-s Senai*, VII, 332; Suyûtî, *el-Eşbâh ve'n-nezâir fi kavâid ve furûi fikhi's-Şâfiyye*, 332; Şirbini; *Muğni'l Muhtaç*, IV, 73; Buhutî; *Küşşafül Kina*, IV, 403.

¹¹⁹ Karafi; *Furuk*, IV, 77.

¹²⁰Bu araştırma 16.

¹²¹ Bulduğu mal; satıp da parasını almadığı mal da olabilir, borç olarak veya kiraya verdiği mal da olabilir. Bkz. Buhutî; *Keşşâuü'l-kina*, III, 425; Nevevi; *Ravdatü-t Talibin*, IV, 153-154.

¹²² Karafi; *Ez Zehira*, VIII, 172; Giranati; *Et Tac ve'l İklil*, VI, 625.

¹²³ Maverdî; *El Havi*, VI, 264; Nevevi; *a.g.e*, IV, 153-154.

¹²⁴ İbn Kudame; *El-Muğni*, IV, 150; Buhutî; *a.g.e*, III, 425; Zerkeşi, *Şerhu'z Zerkeşi ala Muhtasari'l-Hirakî*, IV, 67.

¹²⁵ İbn Hazm; *El Muhalla*, VI, 484.

İkinci Görüş: ‘Mal sahibinin, malını iflas eden adamdan almaya hakkı yoktur.’ Bu, Hanefi¹²⁶ mezhebinin görüşü olup, bazı selef¹²⁷ âlimlerinden de bu yönde fetvalar rivayet edilmiştir.

Birinci Görüşü Savunanların Delilleri:

1. Ebu Hüreyre’den rivayet edildiğine göre Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: “*Her kim malını iflas etmiş adamın yanında bulursa, o malını alma konusunda daha çok hak sahibidir.*”¹²⁸

Bu hadisin delil olarak ileri sürülmesine şu şekilde itiraz edilebilir: Bu hadis, mana olarak birkaç ihtimali barındırmaktadır. Hz. Peygamber bu hadisinde şunu kast etmiş olabilir; iflas eden adam haddi zatında müşteridir ve elindeki mal satıcının rızası olmadan aldığı maldır. Ya da elindeki mal; emanet, ödünç yahut lukata¹²⁹ (buluntu) maldır.

Bu itiraza da şu şekilde cevap verilebilir: Bahsedilen bu ihtimaller uzak ihtimallerdir. Zira bu ihtimaller hadiste özellikle zikredilen iflası anlamsız kılan ihtimallerdir.

İbn Abdülberr el-Kurtubi¹³⁰ şöyle demiştir: “İflas ile ilgili hadis, Hicazlılar ile Basralıların rivayet ettiği sahih bir hadis olup, nakil ehli tarafından sabit görülmüştür. Hicazlılar ve hadis ehli her ne kadar bazı teferruatlarda ihtilaf etseler de genel olarak bu hadisin kast ettiği manada ittifak etmişlerdir.”¹³¹

2. Rivayet edildiğine göre Hz. Osman şöyle demiştir: “Her kim malını bir adamdan iflas etmeden önce alırsa bu mal onundur ve (iflastan sonra) malını tanırса onu almaya herkesten daha hak sahibidir.”¹³²

İkinci Görüşü Savunanların Delilleri

1. Satıcının, parasını almadığı sürece sattığı şeyi alıkoymaya hakkı vardır ama sattığı malı teslim ettikten sonra bu hakkını yitirmiş olur ve müşteri iflas etmiş olsa bile artık o malı geri alamaz. Nasıl ki malını rehin veren kişi teslimden sonra rehinden

¹²⁶ Serahsi; *Mebcut*, XIII,197; Kâsanî; *Bedaiü-s Senai*, V, 252.

¹²⁷ İbn Münzir Ebu Bekir Muhammed b. İbrahim b. Münzir, *El İşraf Ala Mezahibü'l Ulema*, VI, 244, Tahkik: Sağır Ahmet el-Ensari, Mektebet Mekke es-Sekafiyye, Birleşik Arap Emirlikleri h. 1425.

¹²⁸ Müslim, “Musâkât”, 1559.

¹²⁹ Serahsi; *a.g.e*, XIII, 198; Kâsanî, *a.g.e*, V,252; Mübarekfüri Muhammed Abdurrahman b. Abdurrahim; (h. 1353) *Tuhfetü'l Ehvezi Bi Şerhi Camiu-t Tirmizi*, IV, 397, Dar'ul-Kutub'ul İlmîyye, Beyrut.

¹³⁰ Ebu Ömer Yusuf b. Abdullah b. Muhammed b. Abdülberr b. Asım en-Nemri el-Endülüsi el-Kurtubi el-Maliki: (H. 1387) *Et Temhid Lima fi'l Muvatta Minel Maani ve'l Esanid*, VIII, 410, Tahkik: Mustafa b. Ahmet el-Alevi ve Muhammed Abdülkebir el-Bekri, Vakıflar Bakanlığı Yayınları, Fas/Mağrip.

¹³¹ A.g.e, A.y.

¹³² Darekutnî, Ali b. Ömer b. Ahmet b. Mehdi el-Bağdadi el-Darekutnî, *Sünenü Darekutnî*, (Tahkik ve Dipnot: Şuayb el-Arnaut, Hasan Abdülmünim Şelebi, Abdüllatif Harazullah ve Ahmet Barhum), Müessesetu'r-risâle, Beyrut (h. 1424), Hadis no: 2915, (III, 436).

vazgeçemezse, aynı şekilde satıcı da teslimden sonra satıştan vazgeçemez. Vele ki müşteri iflas etmiş olsa bile.¹³³

İkinci görüşü savunanların tezlerine delil olarak sundukları bu durum tartışmaya açıktır. Zira delil olarak öne sürdükleri satıcının parasını alamaması nedeniyle sattığı mala el koyma meselesinde ihtilaf vardır. Sonra satış ile rehin arasında bariz farklar vardır: Rehin; satılan şeyin bedeli olarak değil, teminat olarak alınır. Oysa satıcının satış esnasında aldığı şey, sattığının karşılığıdır ve eğer bu karşılığı alamaz ise sattığı malı geri alabilir. Bununla birlikte burada nas olduğu halde kıyasa başvurulmuştur. Oysa nassın olduğu yerde yapılan kıyas fasittir.¹³⁴

2. İflas eden adamın yanındaki malın sahibi, iflas eden adamın diğer alacaklılarıyla aynı seviyededir. Diğer alacaklılar hakları ile ilgili bir şey alamıyorlarsa, iflas eden adamın yanında mevcut olan malın sahibi de o malı alamaz.

Bu istidlale şu şekilde itiraz edilebilir: Evet, iflas eden adamın yanında mevcut malı olan kişi her ne kadar hak konusunda diğer alacaklılarla eşit olsa da yine de şartlar farklıdır. Çünkü iflas eden, diğer alacaklıların; paraları, malları ortada yokken iflas etmiştir. Fakat İflas edenin yanında malı olan kişinin bu malı, iflastan sonra da sabittir. Bu nedenle malını alabilir.¹³⁵

İki görüşün delillerinin incelenmesinden de anlaşılacağı üzere, bu meselede tercihe şayan olan görüş cumhur ulemanın¹³⁶ görüşüdür. Yani hak sahibi akdi feshedebilir ve iflas eden adama verdiği malını geri alabilir.

Cumhurun görüşüne göre; iflas eden adamın yanında mevcut malı olan kişi, kendi malını kimsenin onayını almadan kendi eliyle alabilir. Ancak fesih hakkını caiz gören cumhur ulema bunun için bir şart koşmuşlardır ki o da şudur: Kişinin alacağı hakkı, başkasının hakkına taalluk¹³⁷ etmeyecek. Yani iflas eden adam, iflastan önce onu rehin yahut hibe olarak vermiş olmayacak, aksi takdirde hak sahibinin fesih hakkı düşer.

¹³³ Maverdi; *El Havi*, VI, 267.

¹³⁴ Maverdi; *El Havi*, VI, 269.

¹³⁵ İbn Kudame; *Muğni*, V, 307.

¹³⁶ Nevevi; *Ravdatü-t Talibin*, IV, 148; İbn Kudame; *a.g.e*, IV, 307; Buhutî; *Keşşâü'l-kina'*, III, 524; Zerkeşî, *Şerhu'z Zerkeşî ala Muhtasari'l-Hirakî*, IV, 67.

¹³⁷ Karafî; *Ez-Zehira*, VIII, 173; Maverdi; *El Havi*, VII, 266; Buhuti; *a.g.e*, III, 427.

2.8. KİŞİNİN ZORUNLU OLARAK İHTİYAÇ DUYDUĞU MALI KENDİ ELİYLE ALMASI

2.8.1. Kişinin Zorunlu Olarak İhtiyaç Duyduğu Malı Başkasından Almasının Hükümü

Bir kişi başkasının elinde olan bir mala, mecburi olarak ihtiyaç duyarsa; ihtiyacı olan malı, sahibinin izni ve mahkeme kararı olmadan kendi eliyle alabilir mi?

Fakihler, kişinin zarureten ihtiyaç duyduğu şeyleri, sahibinin izni olmadan alabileceğinin caizliği noktasında bazı şartlar dâhilinde ittifak etmişlerdir. Bu şartlar şunlardır:

1. İhtiyaç duyduğu malın sahibi, o malı kullanması için izin vermiyor ve satmıyor olacak.
2. Sahibinin ona zaruret dışında ihtiyacı olmayacak.
3. Hayatta kalmasını sağlayacak kadar zaruri olan ihtiyacını alacak.¹³⁸

Bu hükmün gerekçeleri şunlardır:

1. Bir kimsenin şahsi malının dokunulmaz olması hükmü, bir cana zarar gelmesinden daha hafif bir hükümdür. Bu nedenle bir cana zarar gelmesi, başkasının malının telef olmasından daha ağırdır.¹³⁹
2. İhtiyaç duyulan şey ile masum bir insanın hayatta kalması sağlanacağından ihtiyaç duyulan şeyin sahibi imkân dâhilinde onu vermek zorundadır. Nasıl ki bir kimse boğulmak üzere olan birini kurtarmak zorunda ise böyle bir durumda olan adamı da imkânı varsa kurtarmak zorundadır.¹⁴⁰

2.8.2. Kişinin İhtiyacı Olan Malı Almasıyla Ortaya Çıkan Hükümler

Kişi, ihtiyacını gördükten sonra aldığı malın bedelini ya da aynısını vermek zorunda mıdır?

İhtiyaç iki şekildedir:

1. İhtiyaç duyulan mal; ya su ve yemek gibi bir nesnenin doğrudan kendisidir.
2. Ya da elbise veya su içmek için kullanılan bardak gibi bir malın menfaatidir.

¹³⁸ Bkz. Serahsi; *Mebcut*, IX, 140; Karafi; *Ez-Zehira*, IV, 111; Maverdi; *El Havi*, XV, 172; *Zerkeşî, a.g.e.*, VI, 690; İbn Receb; *Kavâid İbn Receb*, 32; Buhuti; *Keşşâü'l-kina'*, VI, 198.

¹³⁹ İbn Abdüsselam, *Kavâidu'l-ahkâm fi-mesâlihi'l-enâm*, I, 94.

¹⁴⁰ Buhuti; *Keşşâü'l-kina'*, VI, 198.

2.8.2.1. İhtiyaç Duyulan Malın Bir Nesnenin Doğrudan Kendisi Olması

Kişi, su ve yemek gibi bir mala doğrudan ihtiyaç duymuşsa, ihtiyaç duyduğu bu malı telafi etmesi gerekir mi? Bu konuda iki görüş vardır:

Birinci Görüş: ‘Kişi, böyle bir durumda ihtiyaç duyup aldığı malın bedelini vermelidir.’ Bu; Hanefî,¹⁴¹ Şafî¹⁴² ve Hanbelî¹⁴³ mezhebinin fakihlerinin çoğunun görüşü olup, Maliki¹⁴⁴ mezhebinin de iki görüşünden meşhur olanı budur.

İkinci Görüş: ‘Kişi, ihtiyacı olanı, karşılığında bir şey ödemeksizin alır ve aldığı malın bedelini vermek zorunda da değildir.’ Hanefî¹⁴⁵, Maliki¹⁴⁶ ve Şafî¹⁴⁷ mezhebinde bu görüşü savunan bazı fakihler vardır.

Birinci Görüşü Savunanların Delilleri:

1. Kişinin aldığı malın karşılığını vermesiyle mal sahibinin hakkı korunmuş olur.¹⁴⁸
2. Zaruretlar kendi miktarınca takdir olunur, kişinin aldığı malın karşılığı vermemesini gerektiren bir zaruret yoktur.¹⁴⁹
3. Böyle bir durumda mal sahibinin izni yoktur, sadece şeriatın izni vardır ki bu da alınan malın tazminini değil, sadece günahı düşürür.¹⁵⁰
4. Bir kişinin, bir şeye ihtiyaç duyması başkasının hakkını geçersiz kılmaz.¹⁵¹

İkinci Görüşü Savunanların Delili:

İkinci görüşü savunanlar, görüşlerini destekleme de kıyası kullanmışlardır. Zira onlara göre; boğulmak ya da yanmak üzere olan biri nasıl karşılıksız kurtarılıyorsa, aynı şekilde zaruri ihtiyacı olanın aldığı da karşılıksızdır. Bu nedenle aldığı malın karşılığı alınamaz.¹⁵²

Bu görüşe şu şekilde itiraz edilebilir: Boğulmak ya da yanmak üzere olan birini kurtarma meselesi, menfaat ile alakalı bir durumdur ki zaten bu meselede ihtilaf yoktur. İhtilaf; malın kendisini kullanmadadır ki bu da menfaat değildir.

İki görüş de incelendiğinde görülecektir ki delilleri daha kuvvetli olması nedeniyle tercihe şayan olan görüş birinci görüştür.

¹⁴¹Aynî, Ebû Muhammed Bedrüddîn el-Aynî , *Umdetu'l-kârî şerhu Sahîhi'l-Buhârî*, Daru İhyâu't turâs el-Arabî, Beyrût ts., VIII, 13.

¹⁴² Maverdî; *El Havi'l Kebir*, XV, 171; Nevevî; *El Mecmu Şerh'ül Mühezzep*, IX, 45, Dar'ül Fikir, Şam ts.

¹⁴³ Zerkeşî, *Şerhu 'z Zerkeşî ala Muhtasari'l-Hirakî*, VI, 690; Buhutî; *a.g.e*, VI, 198.

¹⁴⁴Karafî; *Ez-Zehira*, V, 111 ve *El Furuk*, I, 196.

¹⁴⁵ Aynî, *a.g.e.*, VIII, 13.

¹⁴⁶ Karafî; *El Furuk*, I, 196.

¹⁴⁷ Maverdî; *El Havi'l Kebir*, XV, 171.

¹⁴⁸ Buhutî; *Keşşâuü'l-kîna*, VI, 198.

¹⁴⁹ Mustafa Zerka; *Şerh Kavîd Fıkhiye*, 187.

¹⁵⁰ Karafî; *a.g.e*, I, 196.

¹⁵¹ Mustafa Zerka; *a.g.e*, 187.

¹⁵² Nevevî; *El Mecmu*, IX, 53.

2.8.2.2. İhtiyaç Duyulanan Bir Malın Menfaati Olması Durumu

Kişinin ihtiyaç duyduğu şey; bir nesnenin doğrudan kendisi değil de menfaati ise, kişi bu menfaatin karşılığını ödemek zorunda mıdır yoksa ödemek zorunda değil midir? Bu konuyla ilgili iki farklı görüş vardır:

Birinci Görüş: ‘Böyle bir durumda kişi, ihtiyacı olan menfaati karşılıksız alır ve daha sonra karşılığını vermek zorunda da değildir.’ Bu, Hanbelî mezhebinden bazı fakihlerin¹⁵³ görüşüdür.

İkinci Görüş: ‘Muhtaç olan kişi aldığı malın karşılığını vermelidir.’ Bu da yine Hanbelî mezhebinden bazı fakihlerin¹⁵⁴ görüşüdür.

Birinci Görüşü Savunanların Delilleri

1. “*Vay o namaz kılanların haline ki onlar namazlarından gafildirler. Onlar gösteriş yaparlar ve yardımı da engellerler.*”¹⁵⁵ Allah (c.c) bu ayetlerde maun’a (yardım) engel olanları yermiştir ki maun; menfaatleri karşılıksız olarak vermek olarak tefsir edilmiştir.¹⁵⁶
2. Ebu Hüreyre’den rivayet edildiğine göre Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: “*Üç çeşit at vardır; biri sahibi için günah, diğeri sahibi için örtü, bir diğeri de sahibi için ecirdir. Adam onu riya, övünme ve İslam ehline düşmanlık için bağlarsa bu onun için günah olur. Allah yolunda onu bağlayıp boynunda ve sırtında Allah’ın hakkını unutmazsa ona örtü olur. Allah yolunda ve İslam için onu bağlarsa ona sevap olur.*”¹⁵⁷

Bu hadiste Hz. Peygamber, atın hakkını, boynuna ve sırtına bağlamıştır. Bu nedenle başkası için ata yük yükletmek bir haktır. Bilindiği üzere atların zekâtı yoktur. Diğer hayvanların hakkı onların zekâtını vermek iken, atın hakkı, başkalarını karşılıksız bir şekilde faydalandırmaktır.¹⁵⁸

¹⁵³ Buhuti; *Keşşâüü'l-kina'*, VI, 199; İbn Receb; *Kavaid*, 228.

¹⁵⁴ İbn Receb; *a.g.e.*, 228.

¹⁵⁵ Maun 107/4-7

¹⁵⁶ Taberî, Ebu Cafer Muhammed b. Cerir el-Âmili et-Taberi, *Câmiu'l-Beyân fi-te'vili'l-Kur'ân*, Tahkik: Ahmet Muhammed Şakir, Muessesetu'r-Risale, Beyrut h.1420, XXIV, 634; Buhuti; *a.g.e.*, VI, 199.

¹⁵⁷ Buhârî, “Şirb ve Musâkât” 12; Müslim, “Zekât”, 987.

¹⁵⁸ Nevevi; *el-Minhac şerh'u sahih Müslim*, VII, 66, Dar'ul-İhya'ut Turas, (1392) Beyrut. (2. Baskı)

3. Cabir b. Abdullah'tan rivayet edildiğine göre peygamberimize devenin hakkı sorulmuş, o da şu cevabı vermiştir: “*Onu subaşında sağmak, süt kovalarını emanet vermek ve erkek develeri emanet vermektir.*”¹⁵⁹

Hz. Peygamber bu hadisi şu şekilde açıklamıştır: Devenin hakkı; suyun başına gelip su içecek olan yolcuların faydalanabilmesi için suyun başında sağılması ve kuyudan su çekmek isteyenlere süt kovalarının emanet olarak verilmesi, ayrıca dişi devesi olanlara damızlık olması için devenin erkeğinin emanet olarak verilmesidir. Bu gibi menfaatleri karşılıksız sağlamak devenin hakkı ise ihtiyacı olan kişiye karşılıksız olarak menfaat sağlamak daha evladır. İkinci görüşe gelince; onların herhangi bir deliline rastlamadık.

¹⁵⁹Müslim, “Zekât”, 988.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KİŞİNİN HAKKI OLAN BORCUNU KENDİ ELİYLE ALMASI

Bu bölüm: ‘Kişinin borç haklarını alması’ ile ilgili olup beş konuyu içermektedir. İlki; kişinin alacağı borçlunun malından kendi eliyle almasının, ikincisi; kişinin alacağını elindeki rehinden almasının, üçüncüsü; kişinin alacağını, vermesi gereken borcu vermeyerek almasının, dördüncüsü; kişinin nafakasını kendi eliyle almasının, beşinci ve son konuda ise; kişinin beytülmalde olan hakkını kendi eliyle almasının hükmü incelenecektir.

3.1. KİŞİNİN ALACAĞINI BORÇLUNUN MALINDAN KENDİ ELİYLE ALMASI

Bu konu kendi içinde iki kısma ayrılmaktadır:

3.1.1. Kişinin Alacağını Mahkemeye Başvurmadan Borçlunun Malından Kendi Eliyle Almasının Hükmü

Bir kişinin, bir başkasının yanında ona borç olarak verdiği bir malı varsa ve verdiği bu malı borç verdiği şahsın rızası ile alamıyorsa; bu durumda borç veren, kendi malını borç verdiği şahsın rızası, mahkemenin de onayı olmadan kendi eliyle alabilir mi, alamaz mı? Bu meselede fakihler iki ayrı görüş belirtmişlerdir:

Birinci Görüş: ‘Kişinin, borç verdiği malını, borçlunun malından mahkeme kararı olmadan kendi eliyle alması meşrudur.’

Bu görüş; Hanefi¹⁶⁰ ve Şafi¹⁶¹ mezhebinin fakihlerinin görüşü olup, Maliki¹⁶² fakihlerinden de bu yönde bir rivayet nakledilmiştir. Ayrıca Hanbeli¹⁶³ mezhebinde de bu görüşü savunan fakihler vardır. Bu görüşü savunanlar her ne kadar fiilin meşruluğu noktasında ittifak etmiş olsalar da çalışmamızın ilerleyen sayfalarında da görüleceği üzere bazı tefarruatlarda ihtilaf etmişlerdir.

¹⁶⁰ Serahsi; *Mebcut*, 24, 165; Kâsanî; *Bedaiü-s Senai*, VII, 71; İbn Nüceym; *El Bahru-r Raik*, VII, 192; *Kurratu Aynül Ahyar*, VIII, 14.

¹⁶¹ Maverdî; *El Havi'l Kebir*, XVII, 413; İbn Abdüsselam, *Kavâidu 'l-ahkâm fi-mesâlihi 'l-enâm*, II, 176; Nevevi; *Ravdatü-t Talibin*, IV, 363.

¹⁶² Karafî; *Ez-Zehira*, XI, 15 ve *El Furuk*, I, 208; İbn Rüşd el-Kurtubi; *Mukaddimat* 2/458.

¹⁶³ İbn Kudame; *El-Muğni*, X, 287; Zerkeşi, *Şerhu 'z Zerkeşi ala Muhtasari 'l-Hirakî*, VII, 422; Buhutî; *Küşşafu 'l Kina*, VI, 358.

İkinci Görüş: ‘İster mahkemenin onayı olsun, ister olmasın; ister kendi borcunun cinsinden bir mal olsun, ister olmasın, kişi borcunu, borç verdiği şahsın malından kendi eliyle alamaz. Bu, meşru değildir.’ Bu; Hanbelî¹⁶⁴ mezhebindeki fakihlerin çoğunun görüşü olup, Malikilerden¹⁶⁵ de bu görüşü savunan fakihler vardır.

Birinci Görüşü Savunanların Delilleri:

1- Hz. Aişe’den rivayet edildiğine göre Ebu Süfyan’ın karısı Hind b. Utbe, bir keresinde Peygamberin yanına gelerek; Ey Allah’ın Resulü, Ebu Süfyan çok cimri bir adamdır. Bana ve oğullarına yetecek kadar nafakayı vermiyor. Onun haberi olmadan, onun malından almamda bir sakınca var mıdır? Diye sordu. Bunun üzerine Hz. Peygamber şöyle buyurdu: “*Sana ve oğullarına yetecek kadarını onun malından maruf ile al.*¹⁶⁶

Bu hadiste, Hz. Peygamber, Hind’e kocasının malından, onun bilgisi olmadan alabileceğine dair izin vermiştir. Aynı şekilde bir başkasının yanında hakkı olan da eğer hakkı alıkonuluyor ve verilmiyorsa, kendi hakkını açık-gizli her şekilde kendi eliyle alabilir.¹⁶⁷

Bu delile şu şekilde itiraz edilebilir: Bu hadiste Hz. Peygamber, Hind’e ‘alabilirsin’ demekle bir hüküm vermiştir ki zaten hâkimin hükmü ile hak alınabileceği noktasında ittifak vardır.¹⁶⁸

Bu itiraza da şu şekilde cevap verilebilir: Bu hadiste peygamberin verdiği karar; hüküm değil, fetvadır. Zira hâkim, söz konusu şahsı dinlemeden ve ona haber vermeden bir hükme varamaz. Burada ise; peygamberimiz, Hind’ten iddiası için hiçbir delil istememiş, direk izin vermiştir. Bu da peygamberimizin verdiği bu iznin hüküm değil fetva olduğunu gösterir.¹⁶⁹

¹⁶⁴ İbn Kudame, *Muğni*, X, 287; Zerkeşî, *Şerhu ’z Zerkeşî ala Muhtasari ’l-Hirakî*, VII, 421; Buhutî; *Küşşafu ’l Kina*, VI, 357.

¹⁶⁵ Karafî; *Ez-Zehira*, XI, 15 ve *El Furuk*, I, 208.

¹⁶⁶ Buhârî, “Mezâlim ve Ğasb”, 18; *Müslim*, “Akdiyye”, 1714. (Lafız Müslim’e aittir.)

¹⁶⁷ Beyhaki’nin; *Sünen ve ’l Âsar*, XIV, 379 isimli eserinden naklettiğine göre bu, İmam Şaffî’nin sözüdür.

¹⁶⁸ Merdavî; *El-İnsâf*, XI, 310; Karafî; *El Furuk*, I, 208; İbn Hükkam, Ali b. Abbas el-Ba’li el-Hanbeli, (h. 1375) *El Kavaid ve ’l Fevaid El Usuliyye*, 309, Tahkik: Muhammed Hamid el-Faki, Matbaatu-s Sunnet’ül Muhammediye, Kahire.

¹⁶⁹ Karafî; *El Furuk*, I, 208; Merdavî; *El-İnsâf* isimli eserinde şöyle demiştir: “Zerkeşî, bunun fetva olduğunu belirtmiştir.” Nevevi; *Müslimin şerhi*, VIII, 12.

Bu son yapılan itiraza da birkaç yönden cevap verilebilir:

- a) Nafaka her zaman için kadının hakkıdır. Kadına nafakasını alma izni vermek ondan sıkıntıları ve zorlukları gidermek içindir. Nafaka verilmeyen kadının hakkı, sürekli olarak yenilen bir hak haline gelir. Oysa borç böyle değildir.¹⁷⁰
- b) Hüküm vermede karı kocalık yeterli bir delil olup, başka bir delile ihtiyaç yoktur. Bir kadının bir kişiyle evli olduğunu bilmek, kadının bu hakkının sabit olması için yeterli bir delildir.¹⁷¹
- c) Kadın, kocasının malından ihtiyacı olanı almaya hak sahibidir. Oysa yabacılardan böyle bir hakkı yoktur.¹⁷²
- d) Nafaka vermektен kasıt; nafakası üstlenen kişinin hayatta kalmasının sağlanmasıdır. Kişi, hayatta kalma ihtiyacını bir şekilde gidermek zorundadır. Bu nedenle nafaka zaruri bir ihtiyaçtır. Borcun böyle bir zarureti yoktur.¹⁷³

2- Ebu Hüreyre'den rivayet edildiğine göre Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur:
*“Rehin olan hayvan, nafakası mukabilinde binilir, sağım hayvanı da rehin olduğu zaman nafakası mukabilinde sütü içilir. Hülasa, hayvanın nafakası, ona binen ve sütünü içene aittir.”*¹⁷⁴

Hz. Peygamber, rehin alan kişinin faydalanması durumunda rehin olarak aldığı hayvanın nafakasını karşılaması gerektiğini beyan etmiştir. Böylece rehin verene, rehin verdiği hayvanın hakkını alma hakkı tanımıştır. Borç da nafaka gibi bir hak olduğundan; bu hadis, malı borç olarak başkasının yanında olan kişinin, bu borcunu kendi eliyle alabileceğine delalet etmektedir.

Bu istidlale şu şekilde itiraz edilebilir: Bu hadisin bu meseleye delaletinde ihtilaf vardır. Rehın ile alakalı olan bu hadisi borç konusuna delil getirenlerin çoğu, rehin sahibinin, rehinenin hakkını kendi eliyle alabilmesinin meşru olduğu noktasında bu hadisi delil olarak kullanmamışlardır.

¹⁷⁰ Zerkeşî, *Şerhu'z Zerkeşî ala Muhtasari'l-Hirakî*, VII, 423.

¹⁷¹ Zerkeşî; *a.g.e.*, VII, 423.

¹⁷² Zerkeşî; *a.g.e.*, VII, 423.

¹⁷³ Zerkeşî; *a.g.e.*, VII, 423.

¹⁷⁴ Buhârî, “Rehn”, 4.

İkinci Görüşü Savunanların Delilleri

1. “Allah, size emanetleri ehline vermenizi emrediyor.”¹⁷⁵

Bu ayeti delil olarak ileri sürenler, şu gerekçeyi ileri sürmüşlerdir: Bu ayette Allah, emanetin ehline verilmesini, dolayısıyla emanete ihanet edilmemesini emretmiştir. Bir malı sahibinin izni olmadan almak emanete ihanet etmektir.

2. “Hayır; Rabb'ine and olsun ki, aralarında çekiştikleri meselelerde seni hakem tayin edip, sonra senin verdiğin hükmü içlerinde bir sıkıntı duymadan tamamen kabul etmedikçe iman etmiş olmazlar.”¹⁷⁶

Bu ayette geçen çekişme borcu da kapsayan genel bir ifadedir. Allah, mahkemeyi çekişmeleri sonlandırmak için meşru kılmıştır. Oysa hak sahibine hakkını kendi eliyle alma hakkı tanımak, çekişmelerin daha da artmasına neden olacaktır.

3. Ebu Hüreyre'den rivayet edildiğine göre Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: “Emaneti sana emanet edene ver ve sana ihanet edene sen de ihanet etme.”¹⁷⁷

Bu hadise göre kişi, hakkını borçlunun bilgisi olmadan alırsa ona ihanet etmiş olur. Her ne kadar borçlu kişi, borcunu vermemek suretiyle alacaklısına ihanet ediyorsa da; alacaklı, kendi hakkını borçlunun malından izinsiz almak suretiyle onun gibi ihanet etmemelidir.

Bu neticeye birkaç yönden itiraz edilebilir:

- a) Yukarıda bahsi geçen hadisin sabit olmadığı söylenmiştir. Hadisin sabit olduğu varsayılsa bile burada kast edilen ihanet, kişinin kendi hakkını kendi eliyle alması değildir. Çünkü buna izin verilmiştir.¹⁷⁸ İmam Şafii de “ehl-i hadis”e göre bu hadisin sabit olmadığını, sabit olsa bile kendi görüşlerine karşı delil olamayacağını söylemiştir.¹⁷⁹

¹⁷⁵ Nisa 4/58.

¹⁷⁶ Nisa 4/65.

¹⁷⁷ Ebû Dâvûd, “Buyû ve İcârât”, 79; Tirmizî, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ et-Tirmizî, *Sunenu't-Tirmizî* (el-Câmiu's-sahih), (Tahkik: Beşşar Avvad Maruf), Daru'l-ğarb el-İslami, Beyrut 1997, 38. Bu hadisin sahihliği noktasında hadis âlimleri arasında ihtilaf vardır. Sahih görenler olduğu gibi, zayıf görenler de vardır. Nitekim İmam Şafî bu hadisle ilgili şöyle demiştir: “Bu hadis, hadis ehline göre sabit bir hadis değildir.” Beyhaki, *es-Sünenu'l-kübrâ*, X, 457; Sahavî, Muhammed b. Abdurrahman b. Muhammed es-Sehavi, *el-Mekâsidu'l-Hasene fi-Beyâni kesir mine'l ahadisi'l-müştehire ala elsine*, (Tahkik: Muhammed Osman el-Huşut, Daru'l-kitabi'l-Arabî, Beyrut h. 1405. I, 76. İbn Mace şöyle demiştir: “Bu hadisin altı tane rivayet yolu vardır ama hepsi de zayıftır.” İbn Kayyim ise şöyle demiştir: “Her ne kadar zayıf olsa da bu altı rivayet yolu birbirlerini güçlendirmektedir.” *İğasetü'l-Lehfan*, I, 78.

¹⁷⁸ Mâverdî; *el-Hâvi'l-kebir*, XVII, 412.

¹⁷⁹ Beyhaki, *es-Sünenu'l-kübrâ*, X, 458.

b) Hadiste geçen ihanet; kişinin hakkını kendi eliyle alması olsa bile; bu, kişinin hakkından fazlasını alması olarak açıklanır. Çünkü hakkını hak ettiği miktarda alan kişi hainlik ile suçlanamaz.¹⁸⁰

4. İbn Abbas'tan rivayet edildiğine göre peygamberimiz şöyle buyurmuştur:
 “Müslüman'ın malını, onun rızası olmadan almak helal olmaz.”¹⁸¹

Sonuç olarak şunu söyleyebilir: Birinci görüşü savunanların lehine hüküm verildiği takdirde güvensizliğin hat safhada olduğu şu çağımızda insanlar arasındaki çekişmeler daha da artacaktır. Herkese hakkını kendi eliyle almaya izin vermek; çekişmelerin ve düşmanlıkların daha da artmasına neden olacaktır. Her ne kadar bunu meşru görenler; fitne çıkma ihtimalinin olmamasını şart koşmuş olsalar da bu tür bir durumda fitne çıkmaması mümkün değildir. “Zarar vermek ve zarara Zararlakarşılık vermek yoktur.” Kuralı gereği ihtiyatlı davranmak en doğru olanıdır. İki görüş içerisinde ihtiyatı daha çok barındırdığı için tercihe şayan olan görüş ikinci görüştür.

3.1.2. Kişinin Alacağını Borçlunun Malından Kendi Eliyle Almasına Cevaz Veren Âlimlerin İhtilaf Ettikleri Meseleler

Kişinin alacağını, borçlunun malından kendi eliyle almasına cevaz veren âlimler, şu şartlarda ihtilaf etmişlerdir:

1. Kişinin hakkını kendi eliyle alabilmesi için mahkeme yoluyla almasının imkânsız olması gerekir mi, gerekmez mi?
2. Kişinin, borçlunun malından alacağı şey, kendi malının cinsinden olması gerekir mi, gerekmez mi?
3. Kişinin hakkını alabilmesi için, icabet ettiğinde borç verdiği kişinin malından bir şeyi telef etmeye hakkı var mıdır, yok mudur?

3.1.2.1. Kişinin Hakkını Kendi Eliyle Alabilmesi İçin Mahkeme Yoluyla Almasının İmkânsız Olması Gerekir Mi?

Fakihler bu konuda iki görüş belirtmişlerdir:

Birinci Görüş: ‘Kişinin, hakkını alabilmesi için mahkeme yoluyla almasının imkânsız olması gerekmez. Kişinin, borcunu mahkeme yoluyla alabilme imkânı olsa dahi mahkemeye

¹⁸⁰ Ayrıntılı bilgi için bkz. Beyhaki, es-Sünenü'l-kübrâ, X, 457.

¹⁸¹ Beyhaki, es-Sünenü'l-kübrâ, Hadis no: 11545, (VI, 166); Darekutnî, Sünenü Darekutnî, Hadis no: 2886, (III, 424).

başvurmadan kendi hakkını kendi eliyle alabilir.’ Bu görüş; Hanefî¹⁸², Maliki¹⁸³ ve Şafi¹⁸⁴ mezhebindeki fakihlerin çoğunun görüşü olup, bazı Hanbelî¹⁸⁵ fakihleri de bu görüştedir.

Bu âlimler; kişinin alacağını kendi eliyle almasının caiz olduğuna dair getirdikleri delilleri bu mesele için de geçerli saymışlardır. Onlara göre; olayı mahkemeye taşımakta hem meşakkat hem de zaman kaybı vardır. Bu nedenle kişinin mahkemede hakkını alması kesin olsa bile yine de borç verdiği malını mahkemenin onayını almadan kendi eliyle alabilir.

İkinci Görüş: ‘Kişinin alacağını, borçlunun malından kendi eliyle alabilmesi için mahkeme yoluyla alabilmesinin imkânsız olması gerekmektedir. Ne zamanki kişi hakkını mahkeme yoluyla alamazsa işte o zaman kendi eliyle alabilir.’ Bu, Şafi¹⁸⁶ fakihlerinden bazılarının görüşü olup, Hanbelî¹⁸⁷ fakihlerine göre de itimat edilen görüş budur.

Hak almada asıl olan, bunun mahkeme yoluyla alınmasıdır. Kişi, hakkını ancak mahkeme yolunun kapalı olduğu durumlarda kendi eliyle alabilir. Delillerin incelenmesinden de anlaşılacağı üzere delilleri daha güçlü olduğu için tercihe şayan olan görüş ikinci görüştür.

3.1.2.2. Kişinin, Borçlunun Malından Alacağı Şeyin Kendi Malının Cinsinden Olması Gerekir Mi?

Fakihler bu konuda da iki görüşe ayrılmışlardır:

Birinci Görüş: ‘Kişinin, alacağı karşılığında borçlunun malından alacağı şeyin, kendi alacağının cinsinden olması gerekmez.’ Yani alacaklı kişi, kendi alacağının cinsinden olmasa da alacağı karşılığında borçlunun malından alabilir. Bu, Şafi¹⁸⁸ ve Hanbelî¹⁸⁹ mezhebinde tercih edilen görüş olup, Hanefî¹⁹⁰ ve Maliki¹⁹¹ mezhebinin fakihlerinden de bu görüşü savunanlar vardır.

İkinci Görüş: ‘Kişinin alacağı karşılığında borçlunun malından alacağı şeyin, kendi malının cinsinden olması şarttır. Alacağının cinsini bulamazsa, başka cinsten bir mal alması meşru değildir.’

¹⁸² Serahsî; *Mebcut*, 24, 165; Kâsanî; *Bedaiü-s Senai*, VII, 71; İbn Nüceymi; *Bahru-r Raik*, VII, 192; İbn Abidin; *Kurratu Aynul Ahyar*, VIII, 14.

¹⁸³ Karafî; *Ez Zehira*, XI, 15 ve *El Furuk*, I, 207; İbn Rüşd el-Kurtubi; *Mukaddime*, II, 458.

¹⁸⁴ Maverdî; *El Havi*, XVII, 413; Şirbini; *Muğnil Muhtaç*, VI, 400; Nevevi; *Ravdatü-t Talibin*, XII, 4.

¹⁸⁵ Merdavi; *El-İnsâf*, XI, 311.

¹⁸⁶ Maverdî; *a.g.e*, XVII, 413; Şirbinî; *a.g.e*, VI, 400; Nevevi; *a.g.e*, XII, 4.

¹⁸⁷ İbn Kudame; *El-Muğni*, X, 287; Zerkeşî, *Şerhu'z Zerkeşî ala Muhtasari'l-Hirakî*, VII, 422; Buhutî; *Keşşâuü'l-kina*, VI, 358.

¹⁸⁸ Nevevi; *Ravdatü-t Talibin*, XII, 4; Şirbini; *Muğnil Muhtaç*, VI, 400.

¹⁸⁹ İbn Kudame; *El-Muğni*, X, 287; Zerkeşî; *a.g.e.*, VII, 422; Buhutî; *Keşşâuü'l-kina*, VI, 358; Merdavi; *El-İnsâf*, XI, 309.

¹⁹⁰ İbn Abidin; *Kurratu Aynul Ahyar*, VIII, 14.

¹⁹¹ İbn Rüşd; *El Mukaddime*, II, 458; Karafî; *Ez-Zehira*, XI, 15; *El Furuk*, I, 207.

Bu, Hanefi¹⁹² mezhebinin görüşü olup, Şafi¹⁹³ ve Hanbeli¹⁹⁴ fakihlerinden de bu görüşü savunanlar vardır. Bu görüşü savunanlar; takasın aynı cins mallar üzerinden olması gerektiğine dair rivayet edilen delilleri burası için de kullanmışlardır. Dolayısıyla alacak karşılığında verilen malın cinsinden başka bir cins mal almak bedel olur ki bedel de karşılıklı rıza olmadan meşru olmaz. Ayrıca, Malikimezhebinin fakihleri, borçlunun alınan malı; emanet olmayacak, ödünç mal olmayacak gibi şartlar da ileri sürmüşlerdir.¹⁹⁵

3.1.2.3. Kişinin Hakkını Alabilmesi İçin Gerekmesi Halinde Borçlunun Malından Bir Şeyi Telef Etmeye Hakkı Var mıdır?

Borç verdiği kimsedeki hakkını kendi eliyle almak isteyen kişi, hakkını; alacaklısının malına zarar vermeden alamıyorsa, örneğin; hakkına ulaşmak için bir kapıyı kırması, ya da bir duvarı yıkması gerekiyorsa böyle bir durumda alacaklısının malına zarar vermeye hakkı var mıdır?

Bu mesele hakkında sadece bazı Hanefi ve Şafi fakihleri görüş belirtmiş, onlar da zorunluluk halinde bu durumun caiz olduğunda ittifak etmişlerdir. Bununla birlikte zarar verilecek olan malın borçlunun malı olmasını şart koşmuşlardır. Alacaklı, borçlunun kiraladığı ya da emanet aldığı bir mala zarar veremez. Alacağın, mahkeme yoluyla alınabilme ihtimali varsa bu durumda yine de borçlunun malına zarar verilebilir mi? Bu konuda iki görüş vardır:

Birinci Görüş: ‘Kişinin, hakkını mahkeme yoluyla alabilme imkânı varsa bu durumda borçlunun malına zarar vermesi caiz değildir.’ Bu, konu hakkında konuşan Hanefi¹⁹⁶ ve Şafi¹⁹⁷ fakihlerinin meşhur görüşüdür.

Bu görüşü savunanlar şöyle demişlerdir: Kişi hakkını mahkeme yoluyla alabiliyorsa, borçlunun malını telef edemez. Çünkü bu, borçlunun malını telef etmekten hem daha kolay hem de zararı daha az olanıdır. Şeriatta da kolay olanı tercih edilir.¹⁹⁸

İkinci Görüş: ‘Kişinin hakkını mahkeme yoluyla alabilme imkânı olsa dahi hakkını mahkemeye başvurmadan alabilir. Bunu yaparken de borçlunun malını telef etmesi gerekiyorsa edebilir.’ Bu görüşü Şafi¹⁹⁹ mezhebinden bazı fakihler savunmuşlardır.

¹⁹²Serahsi; *Mebhut*, 24, 165; Kâsanî; *Bedaii-s Sanai*, VII, 71; İbn Nüceymi; *Bahru-r Raik*, VII, 192; İbn Abidin; *a.g.e*, VIII, 14; İbn Nüceymi; *a.g.e*, VII, 192.

¹⁹³Maverdî; *El Havi*, XVII, 413; Şirbini; *a.g.e*, VI, 400.

¹⁹⁴Merdavî; *a.g.e*, XI, 309.

¹⁹⁵Karafi; *El Furuk*, IV, 77.

¹⁹⁶İbn Nüceymi; *Bahru-r Raik*, VII, 192.

¹⁹⁷Şirbini; *Muğnil Muhtaç*, VI, 402.

¹⁹⁸A.g.e, A.y.

¹⁹⁹Şirbini; *Muğnil Muhtaç*, VI, 402..

Bu görüşü savunanlar şöyle demişlerdir: Bir şeyi hak eden, ona ulaşmayı da hak etmiştir. Eğer hak ettiği şeye ulaşması borçlunun malına zarar vermeden mümkün değilse o halde borçlunun malına zarar verebilir. Böyle bir durumda borçlu borcunu vermemekte direttiği için malı heder edilebilir.²⁰⁰

Bu meselede tercihe şayan olan görüş birinci görüştür. Yani kişinin alacağını mahkeme yoluyla alması mümkün ise alacağını bu yolla almalı, borçlunun malına zarar vermemelidir. Aksi takdirde taraflar arasında husumete neden olabilir.

3.2. KİŞİNİN ALACAĞINI ELİNDEKİ REHİNDEN ALMASI

Verdiği borç karşılığında, borçlusundan bir rehin(ipotek) alan kişi, borçlusu ödeme gününde -her ne sebeple olursa olsun- borcunu ödeyemezse, alacağını; borçlusunun rızası ve mahkemenin de onayı olmadan, elindeki rehinden alabilir mi?

Mezhepler, alacaklının elindeki rehineyi kendi başına satıp, hakkını alamayacağı noktasında ittifak etmişlerdir. Bununla birlikte alacağı olan kişi, borçlusu rehineyi satmasına izin vermezse mahkemeye başvurur ve hakkını bu yolla almaya çalışır.²⁰¹

Elinde rehin olan alacaklı, borcunu alıncaya kadar rehini alıkoyma hakkına sahiptir, ancak rehinin mülkiyet hakkı hala borçluya aittir. Bu nedenle alacaklı, mülk sahibinin izni olmadan rehini satıp, hakkını bu yolla alamaz.²⁰²

Şafi mezhebinin fakihleri iki durumu, bu genel hükümden istisna etmiş ve bu iki durumda kişinin hakkını rehinden almasının meşru olduğunu söylemişlerdir. Bu iki durum şunlardır:

1. Elinde rehin olan alacaklının yanında borcuna dair bir delil yoksa
2. Buldukları beldede hâkim yoksa²⁰³

Kişinin rehinden hakkını alamayacağına dair delil şu hadistir: Ebu Hüreyre'den rivayet edildiğine göre Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: “*Rehin, onu veren sahibinden sökülüp alınamaz...*”²⁰⁴

²⁰⁰A.g.e, A.y.

²⁰¹ Serahsi; *Mebcut*, 21, 78; Kâsanî; *Bedaiü-s Senai*, VI, 146; Hattap er-Ruayni Şemsuddin Ebu Abdullah Muhammed b. Muhammed et-Tarablusi; (1992) *Mevahibü'l Celil fi Şerhi Muhtasari'l Halil*, V, 22, Darü'l-Fikir, (3. Baskı); Şafî; *El Ümm*, III, 172; Nevevi; *Ravdatü-t Talibin*, IV, 88; İbn Kudame; *El-Muğni*, IV, 303; İbn Muflih; *El Furu*, VI, 379.

²⁰²Kâsanî; *a.g.e*, VI, 146.

²⁰³ Nevevi; *a.g.e*, IV, 88.

²⁰⁴Şafî; *El Ümm* (rehinenin tazmini babı) III, 170; İbn Mace; *Sünen*, Hadis no: 2441, III, 508; İbn Hibbân, *el-İhsan fi-Takribi Sahihi İbn Hibban*, Hadis no: 2315, (II, 58). Hâkim, bu hadis hakkında şöyle demiştir: Bu hadis, Buhârî ve Müslim'in şartlarına uygundur ama onlar bu hadisi rivayet etmemişlerdir.

Hız. Peygamber, bu hadiste rehinin sahibinden alınamayacağını, rehinin onu rehin olarak veren kişinin mülkü olduğunu belirtmiştir. Madem rehin, onu rehin olarak verenin mülküdür, o halde kimse ona müdahale edemez ve sahibinin izni veya mahkemenin kararı olmadan onu satamaz.

Bu hadisin varit olma sebebi, bu konuya delil olabileceğini desteklemektedir:“Bir defasında bir adam Medine’deki evini belli bir süreliğine ipotek (rehin) etmişti. Borç ödeme zamanı gelince elinde rehin olan alacaklı kişi, bu ev benimdir, dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber: ‘*Rehin, sahibinden sökülüp alınamaz*’²⁰⁵ buyurdu.

3.3. KİŞİNİN ALACAĞINI BORÇLUSUNA OLAN BORCUNU VERMEYEREK ALMASI

Ahmet’in Mehmet’e, Mehmet’in de Ahmet’e borcu varsa ve Ahmet’in alacağını alma zamanı geldiği halde Mehmet borcunu vermiyorsa, bu durumda Ahmet, Mehmet’e olan borcunu, kendi alacağına karşılık sayabilir mi?

Meselenin anlaşılması için öncelikle şunun bilinmesi gerekir ki; tarafların birbirlerine olan borçları iki şekilde olur:

1. Ya birbirlerine olan borçları aynı cinstendir.
2. Veya birbirlerine olan borçları farklı cinstendir.

3.3.1. Tarafların Birbirlerine Olan Borçlarının Aynı Cinsten Olması Durumu

Tarafların birbirlerine olan borçları aynı cinsten ise; Örneğin, Ahmet’in bin lirası Mehmet’te, Mehmet’in de bin lirası Ahmet’te ise ve Mehmet borcu olan bin lirayı Ahmet’e vermiyorsa; bu durumda Ahmet, borcu olan bin lirayı alacağına karşılık sayıp, vermeyebilir mi? bu meselede iki görüş vardır:

Birinci Görüş: ‘Kişi, alacağına karşın ödemesi gereken borcu vermemezlik yapamaz. Yani kişi, alacağını alamıyorsa dahi ödemesi gereken borcu ödemelidir.’ Bu, Maliki²⁰⁶ mezhebinin görüşüdür. Nitekim bu konu Malik b. Enes’e defalarca sorulmuş o da her seferinde; ‘kişi, ödemesi gereken borcu vermemezlik yapamaz’²⁰⁷ demiştir. Bu görüşü, bazı Şafi²⁰⁸ ve Hanbeli²⁰⁹ fakihleri de savunmuşlardır.

²⁰⁵ Beyhaki, *es-Sünenü ’l-kübrâ*, Hadis no: 11238, (VI, 73). Beyhaki, bu hadisin mürsel olduğunu belirtmiştir.

²⁰⁶ Karafi; *El Furuk*, IV, 77; Mekki; *Tehzibü ’l furuk*, IV, 188.

²⁰⁷ Malik b. Enes; *El Müdevvene*, IV, 445, Daru’l-kutubi’l-ilmîye, Beyrut,

²⁰⁸ Nevevî; *Ravdatü-t Talibin*, XII, 7.

²⁰⁹ Buhutî; *Keşşâuü ’l-kina*, VI, 358.

Bu görüşü savunanlar, Ebu Hüreyre'nin rivayet ettiği “*emaneti ehline ver ve sana ihanet edene sen de ihanet etme*” hadisini delil olarak almışlardır. Zira bu hadiste Hz. Peygamber, emanetin ehline verilmesini emretmiş, ihaneti yasaklamıştır.

Bu nedenle borcunu vermeye yanaşmayan ya da inkâr ederek ihanet eden kişiye aynı şekilde onun alacağını vermemek ya da inkâr etmek suretiyle ihanet edilemez. Bu hadise göre kişi kendi hakkını alabilmek için dahi olsa ödemesi gereken borcunu vermemezlik yapamaz.

İkinci Görüş: ‘Kişi, alacağı karşılığında, ödemesi gereken borcunu vermeyebilir’

Bu görüşü Maliki²¹⁰ ve Şafililerden²¹¹ bir grup fakih savunmuştur. Bu görüşü savunanlara göre böyle bir durumda birbirlerine borcu olan taraflara bir tarafın borcu ödememesinden dolayı ‘zorunlu takas’²¹² meselesi uygulanır.

3.3.2. Tarafların Birbirlerine Olan Borçlarının Aynı Cinsten Olmaması Durumu

Tarafların birbirlerine olan borçları aynı cinsten değilse, alamadıkları alacaklarına karşın vermeleri gereken borcu vermemeye hakları var mıdır?

Örneğin; Ahmet’in Mehmet’e bin lira, Mehmet’in de Ahmet’e beş yüz dolar borcu varsa bu durumda taraflardan biri, alamadığı alacağına karşılık, vermesi gereken borcu vermeyebilir mi?

Hanbelî mezhebinin fakihleri böyle bir durumda borca karşılık borcun inkârını caiz görmemiş ve böyle bir şeyin borcu borç ile satmak olacağını belirtmişlerdir ki taraflar, karşılıklı rıza gösterebilirler bile borcu borç ile satmak caiz değildir demişlerdir.²¹³

Netice olarak şunu söyleyebilir ki: Eğer ‘zorunlu takas’ şartları yerinde ise kişinin alacağına karşılık, borcunu vermemesi caizdir.

3.4. KİŞİNİN HAKKI OLAN NAFKAYI KENDİ ELİYLE ALMASI

3.4.1. Eş Nafakası

Eğer bir adam, meşru bir mazereti olmaksızın, eşinin nafakasını hiç ya da yetecek kadar vermiyorsa bu durumda eşi, mahkemeye başvurmadan ve kocasının izni olmadan kendi nafakasını kendi eliyle alabilir mi?

²¹⁰ Kârafi; *Ez-Zehira*, XI, 15; Mekki; *a.g.e*,IV, 188.

²¹¹ Nevevi; *a.g.e*,XII, 7.

²¹² Zorunlu Takas: Borcun borç karşılığında düşürülmesi olayıdır. Zorunlu takasın uygulanabilmesi için borçların; cins, nitelik ve diğer özellikler bakımından aynı olması şart koşulmuştur.

²¹³ Buhutî; *Keşşâuü'l-kina*, VI, 358.

İster mahkemeye başvursun ister vurmasın, ister kocasının rızası olsun ister olmasın, kadının kendisine ve çocuklarına yetecek kadar nafakayı, kendi eliyle almasının caiz olduğu noktasında mezhepler bazı şartlar dâhilinde ittifak etmişlerdir.²¹⁴ Buna delalet eden birçok delil vardır.

Hz. Aişe'den rivayet edildiğine göre bir defasında Ebu Süfyan'ın karısı Hind binti Utbe, Peygamberin yanına gelerek; “Ey Allah'ın Resulü, Ebu Süfyan gerçekten cimri bir adamdır, bana ve oğullarıma yetecek nafaka vermiyor, onun haberi olmadan, onun malından almamda bir sakınca var mıdır? Diye sordu. Bunun üzerine Resulullah şöyle buyurdu: ‘*sana ve oğullarına yetecek kadarını onun malından maruf ile al.*’”²¹⁵

Bu hadiste Hz. Peygamber, kendisine ve oğullarına yetecek kadar nafakayı kocasının malından alması noktasında Hind'e izin vermiştir. Bu hadisten de anlaşılacağı üzere kocası tarafından nafakasını karşılanmayan kadınlar, kendilerine ve çocuklarına yetecek kadar nafakayı kendi elleriyle alabilirler.

Bunun birkaç sebebi vardır:

- a) Nafaka, herkesin ihtiyaç duyduğu bir haktır. Eğer bir adam, karısının ve çocuklarının nafakasını karşılamıyorsa bu durumda kadın ve çocukları helak olabilir. Hz. Peygamber buna binaen kadına ihtiyacını alma ruhsatı tanımıştır.²¹⁶
- b) Nafaka, sürekli yenilenen ve kendisine hergün ihtiyaç duyulan bir durumdur. Nafaka hakkını mahkemeye taşımak ise zaman kaybına neden olur ki bu süre içerisinde nafakaya ihtiyaç duyan kişiler zarar görebilirler. Bu nedenle kişi, nafaka ihtiyacını mahkemeye başvurmadan kendi eliyle alabilir.²¹⁷

Hanefi fukahası; kadının ihtiyaç duyduğu nafakayı kendi eliyle almasına, alacağı nafakanın kendi ihtiyacı cinsinden olması şartını koymuşlardır.²¹⁸ Hanefilere göre bir kadın, ihtiyacının dışında bir şeyi alacaksa bu durumda mahkemeye başvurması gerekmektedir. Örneğin; bir kadın, kocasından bir gayrimenkul mülk alacaksa bu, nafakasının cinsinden olmadığı için mahkemeye başvurması gerekir. Çünkü kadın, ihtiyacının cinsinden olmayan bir şeyi alacak olursa ihtiyacını karşılamak için onu satmak durumunda kalacaktır ki bir malın sahibinin izni olmadan satımı caiz değildir.²¹⁹

²¹⁴ Serahsi; *Mebsut*, V, 188; Kâsanî; *Bedaiü-s Sanai*, IV, 27; Hattap er-Ruayni; *Mevahibü'l Celil*, IV, 196; Maverdî; *El Kavi'l Kebir*, XI, 416; Şirbinî; *Muğni'l Muhtaç*, V, 186; İbn Kudame; *El-Muğni*, VIII, 201; Zerkeşi, *Şerhu'z Zerkeşi ala Muhtasari'l-Hirakî*, V, 6; Merdavi; *El-İnsâf*, IX, 390; İbn Hazm, *El Muhalla*, XII, 342.

²¹⁵ Buhârî, “Mezâlim ve Ğasb”, 18; Müslim, “Akdiyye”, 1714. (Lafız Müslim'e aittir.)

²¹⁶ İbn Kudame; *El-Muğni*, VIII, 201; Zerkeşi, a.g.e., V, 6; Buhutî; *Keşşâü'l-kina*, V, 478.

²¹⁷ A.g.eserler, A.yerler.

²¹⁸ Serahsi; *El Mebsut*, VIII, 188; Kâsanî; *Bedaiü-s Sanai*, IV, 27.

²¹⁹ Kâsanî, a.g.e, a.y.

bu görüşüne itiraz edilebilir; Hz. Peygamber bahsi geçen hadiste genel bir ifade kullanmış ve alacağı malın; yiyecek, giyecek veya başka bir şey olduğu noktasında özel bir şey belirtmemiştir.²²⁰ Sonra şu bilinen bir gerçektir ki vermesi gereken nafakayı vermeyen cimri bir adamın evinde bütün ihtiyaçları karşılayacak şeyler bulunmaz. Bu nedenle kadının, kocasının malından kendisine yetecek her şeyi alması caizdir. Bu, ihtiyaç duyduğunun cinsinden olmasa bile.²²¹

3.4.2. Akraba Nafakası

Eğer bir kişi, nafakasını karşılamakla yükümlü olduğu akrabasının nafakasını karşılamıyorsa, bu durumda nafakası karşılanmayan akraba, mahkeme kararı olmadan kendi nafakasını kendi eliyle alabilir mi?

Örneğin; baba, nafakasını karşılamakla yükümlü olduğu oğlunun nafakasını karşılamıyorsa bu durumda oğul, babasının malından kendi nafakasını alabilir mi?

Fakihler, eğer kişi şer'i bir dayanağı olmadan nafakayı alıyorsa, bu durumda nafakaya ihtiyacı olan kişinin nafakasını kendi eliyle alabileceği noktasında ittifak etmişlerdir.²²² Bunu bir önceki meseleye kıyas etmiş ve bir önceki meseleye getirdikleri delilleri buraya da getirmişlerdir.

Hanefi fukahası bir önceki meseleye koydukları; kişi ancak nafakasının cinsini alabilir, nafakasının cinsini bulamazsa o zaman ancak nafakasının cinsinden olmayan bir malı alabilir, demişlerdir.²²³

3.5. KİŞİNİN BEYTÜİL-MALDA OLAN HAKKINI KENDİ ELİYLE ALMASI

Eğer yönetici, beytülmalde hakları olan vatandaşların haklarını vermiyorsa bu durumda vatandaşlar, beytülmalde olan haklarını kendi elleriyle alabilirler mi?

Bu konuda dört görüş vardır:

Birinci Görüş: 'Kişiler, beytülmalde olan haklarını kendi elleriyle alamazlar.' Bu, Şafi²²⁴ ve Maliki²²⁵ mezhebinde tercih edilen görüştür. Bu görüşü savunanlar; kişi, genelin hakkını ilgilendiren mallarda kendi hakkını kendi eliyle alamaz, demişlerdir.

²²⁰ Maverdî; *El Havi*, XI, 417.

²²¹ Hattabî; *Mealimü-s Sünen*, III, 167.

²²² Serahsî; *El Mebsut*, V, 225; Kâsanî; *Bedaiü-s Sanai*, IV, 28; Şirbinî; *Muğni'l Muhtaç*, V, 186; Buhutî; *Keşşâü'l-kina*, VI, 358; İbn Kayyim el-Cevziyye; *İğasetü'l Lehfan min Mesayid'ış Şeytan*, II, 75, Tahkik: Muhammed Hamit el-Faki, Mektebet'ül-Maarif, Riyad.

²²³ Kâsanî; *a.g.e*, V, 28.

²²⁴ Kalyubi ve Umeyre; *Haşiye*, III, 189.

İkinci Görüş: ‘Kişi, yöneticinin vereceği kadarını beytülmalden kendi eliyle alabilir.’ Bu, Hanefi²²⁶ mezhebinin görüşü olup Şafi²²⁷ mezhebinin fakihlerinden de bunu savunanlar olmuştur. Bu görüşü savunanlar başlı başına bir delil getirmemiş, bu meseleyi; ‘kişinin, hakkını vermeyenden kendi eliyle alması’ meselesine kıyas etmişlerdir.

Üçüncü Görüş: ‘Kişi, ağızına yetecek miktarı beytülmalden kendi başına alabilir.’ Bu, Şafi mezhebinden olan bazı fakihlerin görüşüdür.

Dördüncü Görüş: ‘Kişi, kendisine bir yıl yetecek kadarını beytülmalden kendi eliyle alabilir.’ Bu da bazı Şafi²²⁸ fakihlerin görüşüdür.

Tercihe şayan olan görüş, ilk görüştür. Zira kişi beytülmalde ne kadar hakkı olduğunu bilemeyebilir. Bununla birlikte böyle bir şeye izin vermek büyük mefsedetlere de yol açabilir. Çünkü beytülmalden çalmak isteyen herkes bu sefer beytülmalde hakkı olduğunu ileri sürebilir.

²²⁵ Maliki mezhebinin fakihleri bu konuda; “ister hak bulunsun, ister bulunmasın beytül-malden çalmak haramdır” demişlerdir ki bu sözlerinden caiz görmedikleri anlaşılır. (bkz. *Mevsuatu'l-fikhiyye*, VIII, 261.)

²²⁶ İbn Abidin; *Dürrü'l Muhtar*, IV,159.

²²⁷ Kalyubi ve Umeyre; *Haşiye*, III, 189.

²²⁸ Kalyubi ve Umeyre, A.g.e, A.y.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

MENFAAT HAKKINI KENDİ ELİYLE ALMASI

Bu bölüm; ‘Kişinin menfaat hakkını alması’ ile ilgili olup üç konuyu içermektedir. Birinci konuda; kişinin kiraladığı şeyden kendi eliyle faydalanmasının, ikinci konuda; kişinin vakıf malından kendi eliyle faydalanmasının, üçüncü konuda ise kişinin rehinden kendi eliyle faydalanmasının hükmü ele alınmıştır.

4.1. KİRALANAN MALDE MENFAAT HAKKINI KENDİ ELİYLE ALMASI

Bir kimse, bir ev veya bir dükkân kiralasa fakat mülkünü kiraladığı şahıs, kiraladığı bu mülkü kullanmasına izin vermezse, bu durumda kiracı; kiraya verenin rızası ve mahkemenin de kararı olmadan kiraladığı bu mülkü kullanıp, ondan faydalanabilir mi?

Fakihlerin çoğu, müşterinin satış akdiyle birlikte satın aldığı malda hak sahibi olduğu gibi kiracının da kira akdiyle birlikte kiraladığı şeyin menfaat hakkını elde edeceğini söylemişlerdir.²²⁹ Çünkü menfaat bir haktır ve kira akdinde bu hak, kiracıya verilmiştir.

Şafi mezhebi dışındaki diğer mezhepler ‘kişinin kendi hakkını kendi eliyle alması’ meselesini incelerken bu meseleye ayrıca değinmemişlerdir. Şafi mezhebinin fakihleri, zarar endişesi olmadığı müddetçe, menfaat hakkını da kişinin kendi eliyle alabileceği haklardan saymışlardır.²³⁰

4.2. VAKIF MALINDAKİ MENFAAT HAKKINI KENDİ ELİYLE ALMASI

Bir kimse, insanların genelinin faydalanması için bir şeyi vakfeder²³¹ de bazı şahıslar, insanların bu vakıf malından faydalanmalarına mani olurlarsa bu durumda insanlar, o vakıf malında olan menfaat haklarını, mahkemeye başvurmadan kendi elleriyle alabilirler mi?

²²⁹ Nevevi; *El Mecmu*, XV, 50; Suyûfî, *el-Eşbâh ve'n-nezâir fi kavâid ve furûi fikhi*'ş-Şâfiyye, 320; İbn Kudame; *el-Muğni*, V, 334; Zerkeşî, *Şerhu'z Zerkeşi ala Muhtasari'l-Hirakî*, IV, 219; İbn receb; *Kavaid*, 69.

²³⁰ Kalyubi ve Umeyre; *Haşiye*, IV, 336; Şirbini; *Muğnil Muhtaç*, II, 640; Remlî, *Nihayetu'ü-Muhtaç ila Şerhi'l-Minhâc*, , VIII, 334.

²³¹ Vakıf Malı: İnsanların hizmetine, Allah rızası gözetilerek sunulan mallara denir.

Bir önceki meselede olduğu gibi bu meselede de Şafi mezhebinin fakihleri görüş belirtmiş ve vakıf mallarında olan menfaat haklarını da kişinin kendi eliyle alabileceği haklardan saymışlardır.²³²

4.3. ELDEKİ REHİNDEN KENDİ ELİYLE FAYDALANMASI

Rehin: Bir malı, ondan istifadesi, faydalanılması mümkün olan bir hak karşılığında hapsedmek, alıkoymaktır. Kişi, rehini borç olarak aldığı mala karşılık olarak verebildiği gibi, emanet olarak aldığı mala karşılık olarak da verebilir. Rehini, alınan malın bedeli değil, sadece teminatıdır.

İslam hukukunda insanların borç ya da emanet olarak verdikleri malları karşılığında, bir güvence almaları meşru kılınmıştır. Bu bölümde; kişilerin alacakları karşılığında aldıkları rehinden kendi elleriyle faydalanıp faydalanamayacakları konusu incelenecektir.

Rehin alan kişi; nafakasını ve giderlerini karşılamak için elindeki rehinden, sahibinin izni ve mahkemenin onayı olmadan kendi eliyle faydalanabilir mi? Fakihler, rehin olarak alınan malı iki kısma ayırmışlardır:

1. Rehini alınan mal ya sağılan ve binilen bir hayvandır.
2. Yahut sağılan ve binilen bir hayvan değildir.²³³

Yapılan bu taksimat nedeniyle rehinden faydalanma konusu iki başlık altında incelenecektir.

4.3.1. Rehini Alınan Malın Sağılan Veya Binilen Ya da Hem Sağılan Hem de Binilen

Türden Bir Hayvan Olması

Rehini, sağılan ve binilen türden bir hayvan ise, rehini alan kişi, nafakasını ve masraflarını karşılamak suretiyle rehini verenin izni olmadan rehinden faydalanabilir mi?

Örneğin; borcuna mukabil bir deveyi rehini alan kişi, rehini aldığı bu devenin ihtiyaçlarını karşılamak kaydıyla bu deveden, sahibinin izni olmadan faydalanabilir mi? Bu konuda fakihler kendi aralarında ihtilaf etmiş ve üç ayrı görüş belirtmişlerdir:

Birinci Görüş: ‘Rehini alan kişi, hiçbir şekilde sağılan ve binilen rehinden faydalanamaz. Bu; Hanefî,²³⁴ Maliki²³⁵ ve Şafi²³⁶ mezhebinin görüşü olup, Hanbelî²³⁷ fakihlerinden de bu yönde görüş belirtenler vardır.

²³² Bkz. Remlî, *Nihayetu’ü-Muhtaç ila Şerhi’l-Minhâc*, VIII, 334.

²³³ Bkz. İbn Kudame; *El-Muğnî*, IV, 290.

²³⁴ Serahsî; *Mebcut*, 21, 106; Kâsanî; *Bedaiü-s Sanai*, VI, 146; İbn Nüceym; *Bahru-r Raik*, VIII, 271; İbn Abidin; *Dürrü’l Muhtar*, V, 165.

²³⁵ İbn Rüşd; (h.1425) *Bidayetu’l Müçtehit ve Nihayetu’l Muktasid*, IV, 59, Dar’ul-Hadis, Kahire; İbn el-Münzir; *El İşraf*, II, 584; İbn Cüzey, Ebu’l-Kâsım Muhammed b. Ahmed el-Kelbî, *el-Kavânînu’l-fikhiyye*, Dâru’l-fikr, baskı yeri ve tarihi yok, 213.

İkinci Görüş: ‘Rehini alan kişi, karşıladığı nafaka miktarınca rehinden faydalanabilir. Bu görüşü, Hanbeli²³⁸ mezhebinden bazı fakihler savunmuşlardır.

Üçüncü Görüş: ‘Rehini verenin ortada olmaması veya ortada olmasına rağmen rehinin ihtiyaçlarını karşılamaması.’ Hanbeli²³⁹ mezhebinden bazı fakihler, elinde rehin olan kişinin; rehinden, rehinin ihtiyaçlarından karşıladığı kadarıyla faydalanabileceğini söylemişlerdir.

Bütün bu görüş ayrılıkları; rehini veren kişinin, rehinden faydalanmaya izin vermediği durumlar içindir. Rehin sahibi, rehinden faydalanma izni verirse, bütün fakihlerin ittifakıyla elinde rehin olan kişi, elindeki rehinden faydalanabilir.

Birinci Görüşü Savunanların Delilleri

1. Ebu Hüreyre’den rivayet edildiğine göre Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: *“Rehin alıkonulamaz. Rehin, onu rehin olarak veren sahibine aittir. Rehinin menfaatleri ve masrafları da sahibine aittir.”*²⁴⁰

Bu hadise göre rehin, sahibinden alınmaz. Rehinin kendisi de, masrafları da, rehinden istifade hakkı da rehini verene aittir.²⁴¹

Bu istidlale şu şekilde itiraz edilebilir: Rehinin çoğalan ve artan kısmı, rehinle birlikte rehini verene aittir. Fakat rehin alan kişi, rehinin masraflarını üstlenebilir ki eğer masrafları üstlenecek olursa ondan faydalanabilir, aksi takdirde yaptığı masraflar boşa gidecektir. Sonra eğer rehin veren kişi, rehinin masraflarını karşılamaktan kaçınırsa bu durumda masrafları rehin alan karşılayacaktır ki bu da ona rehinden faydalanma hakkı verir.

2. Başkasının malını kullanmanın haram olduğuna delalet eden bütün hadisler bu görüşü savunanlar için delil niteliğindedir.

İbn Abbas’tan rivayet edildiğine göre Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: *“Bir kişinin malı gönül hoşnutluğu olmadıkça (başkasına) helal olmaz.”*²⁴²

Aynı şekilde İbn Ömer’den rivayet edildiğine göre Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: *“Hiçbir kimse, diğer bir kimsenin koyununu onun izni olmadan sağmasın.”*²⁴³ Şu bilinen bir

²³⁶ Şafî; *El Ümm*, III, 167; Maverdî; *El Havi'l Kebir*, VI, 204.

²³⁷ İbn Kudame; *El-Muğnî*, IV, 290; Zerkeşî, *Şerhu'z Zerkeşî ala Muhtasari'l-Hirakî*, IV, 50.

²³⁸ İbn Kudame; *a.g.e*, IV, 290; Zerkeşî; *a.g.e*, IV, 50; Merdavî, *El-İnsâf*, V, 172; Buhutî; *Keşşâuü'l-kina*, III, 355.

²³⁹ İbn Kudame; *a.g.e*, IV, 290; Zerkeşî; *a.g.e*, IV, 50.

²⁴⁰ Bu hadisin kaynağı daha önce geçmişti. Bu hadisi imam Şafî, *El Ümm*’de, İbn Hibban ve İbn Mace de kendi eserlerinde rivayet etmişlerdir.

²⁴¹ İbn Kudame; *El-Muğnî*, IV, 290.

²⁴² Bu hadisin kaynağı daha önce belirtildi.

²⁴³ Buhârî, “Lukata”, 8; Müslim; “Lukata”, 1726.

gerçektir ki rehin, onu rehin olarak veren sahibinin mülküdür. Bu nedenle onun izni olmadan ondan faydalanılamaz.

Bu istidlallere şu şekilde itiraz edilebilir: Bu hadisler, başkalarının malları ile ilgili genel hükümler ihtiva eden hadislerdir. Bu hadisler, genel olarak başkalarının mallarının haramlığından bahsediyor. Bu hadislerin özellikle rehinden bahsettiği söylenemez. Ebu Hüreyre'nin rivayet ettiği '*Rehine nafakası mukabilinde binilir.*' Hadisi özel olarak rehinden bahsediyor ki özel bir hüküm genel bir hüküm ile çelişmez, bilakis onu tahsis eder. Buna binaen bu hadisler bir arada değerlendirildiğinde; insanların malları ile ilgili bir genel bir de özel hükmün olduğu ortaya çıkar.

Genel Hüküm: Başkalarının malını izinsiz kullanmak ve ondan faydalanmak haramdır.
Özel Hüküm: Eğer başkasının olan bu mal, kişinin yanındaki bir rehin ise rehin alanın masraflarını karşılamak suretiyle rehinden faydalanması helaldir.

3. Kişi rehinden faydalandığı zaman bu, borç karşılığında aldığı maldan faydalanmak olur ki fakihlerin ekserisi bunu hoş karşılamamışlardır.²⁴⁴

Bu istidlale şu şekilde itiraz edilebilir: Rehinden faydalanmak; borç karşılığında alınan bir maldan faydalanmak gibi değildir. Zira burada kişi rehinden karşılıksız faydalanmıyor, aksine yaptığı masraf karşılığında faydalanıyor.

İkinci Görüşü Savunanların Delilleri

1. Ebu Hüreyre'den rivayet edildiğine göre Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: "*Binek hayvanı rehin olduğu zaman yemi verilmekle ona binilir. Sağım hayvanı da rehin olduğu zaman yemi verilerek sütü içilir. Hülasa rehin verilen hayvanın nafakası ona binen ve sütünü içene aittir.*"²⁴⁵

Bu hadisten de anlaşıldığı üzere kişi, rehin aldığı hayvanın nafakasını karşılamak suretiyle ondan faydalanma hakkını elde eder. Çünkü bu hadiste Hz. Peygamber nema'yı (artma ve çoğalan kısmı) nafakaya bağlamıştır. Anlaşılacağı üzere nema, nafaka verene aittir.

Bu neticeye şu şekilde itiraz edilebilir: Bu hadiste bahsedilen nafakayı karşılayan kişiden kast edilen, rehini alan kişi değil, rehini veren kişidir. Zira başka bir hadiste Hz. Peygamber: "*Rehin, sahibinden alınamaz*" buyurmuş ve rehinin sahibine ait olduğunu teyit etmiştir ki eğer rehin sahibine aitse, o zaman rehinin nafakası da menfaati de sahibine aittir.

²⁴⁴ Serahsi; *Mebhut*, 21, 106; İbn Abidin; *Reddü'l Muhtar*, V, 165.

²⁴⁵ Buhârî "Rehn", 4.

Ancak bu itiraza şu hadisle cevap verilebilir: Hz. Peygamber bir hadisinde şöyle buyurmuştur: “Hayvan rehin olarak verildiği zaman, onun yemi rehin alana aittir. Onun sütü de onun yemini karşılayan kişiye aittir.”²⁴⁶

2. Rehın alan kişi, rehin veren kişinin yerine rehının masraflarını üstlenebilir. Masrafları üstlendiği takdirde yaptığı masrafın karşılığını hayvandan faydalanarak alabilir.²⁴⁷
3. Rehın alanın, rehinden faydalanması mefsetet değil aksine maslahattır. Rehın olan hayvana binilmez yahut sütü içilmezse bu durumda bu menfaatler, boşuna heder olacaklardır. şayet sahibine ona binme izni verilirse bu durumda rehin, rehinlikten ve rehin alan kişinin elinde bir güvence olmaktan çıkar. Eğer sahibine sütünü alması yüklenirse bu durumda rehin veren, sürekli gidip sütü sağmak ile -özellikle mekânın uzak olduğu durumlarda- meşakkat çekecektir. Eğer rehin alan kişiye sütü satıp parasını rehin veren kişi için tutması yüklenirse bu durumda rehin alan kişi zorluk çekecektir. Onun için maslahata ve adalete en uygun olan, rehin alan kişinin, rehının nafakasını karşılaması kaydıyla rehinden faydalanmasıdır.

Hayvanın nafakasının sahibi tarafından karşılanması gerekir. şayet rehin alan, rehin veren kişinin yerine hayvanın nafakasını karşılırsa, rehin sahibinin üstlenmesi gereken yükümlülüğu onun yerine üstlenmiş olur ki bu da ona rehinden faydalanma hakkı verir.

Netice olarak rehin alan kişi hayvanın nafakasını sahibinin yerine karşılırsa, rehin veren izin vermese dahi yaptığı masrafların karşılığını hayvandan faydalanarak kendi eliyle alabilir.²⁴⁸

Üçüncü Görüşü Savunanların Delili

Rehin veren kişinin ortada olmaması yahut hayvanın nafakasını karşılamaması nedeniyle, elinde rehin olan kişinin, masraflarını karşıladığı miktarda rehinden faydalanabileceği görüşünü savunanlar bu görüşlerini destekleyen bir delil zikretmemişlerdir.

Sonuç olarak görüş sahiplerinin delilleri incelendiğinde görülecektir ki; delilleri daha güçlü ve maslahata daha uygun olduğu için tercihe şayan olan görüş, ikinci görüştür. Yani kişi elindeki rehinden, masraflarını karşıladığı kadarıyla faydalanabilir.

²⁴⁶ Ahmed b. Hanbel, *Musnedu Ahmed b. Hanbel*, Hadis no: 7125, XII,23.

²⁴⁷ İbn Kudame, *el-Muğni*, IV,290.

²⁴⁸ İbn Kayyım el-Cevziyye, *İ'lâmu 'l-muvakkîn*, II,22.

4.3.2. Rehinin Sağılan Ve Binilen Cinsten Bir Hayvan Olmaması Durumu

Rehin, sağılan ve binilen cinsten bir hayvan değilse bu durumda rehin alan kişi, rehinden faydalanabilir mi?

Binilen ve sağılan hayvan türünden olan rehinden faydalanmayı caiz görmeyen cumhur, binilen ve sağılan olmayan rehinlerden de faydalanmayı caiz görmemişlerdir. Ancak binilen ve sağılan rehinden faydalanmayı caiz gören Hanbelî mezhebinin fakihleri, bu konuda kendi aralarında ihtilaf etmişlerdir.

Öncelikle şunu belirtmeliyiz ki sağılan ve binilen cinsten olmayan rehinler iki kısma ayrılır:

1. Köle gibi ruh sahibi (canlı) rehinler
2. Ev, para, araba vs. gibi cansız rehinler

4.3.2.1. Rehinin Canlı Bir Rehin Olması

Rehin, köle gibi ruh sahibi bir rehin ise bu durumda rehin alan taraf, onun maişetini ve nafakasını karşıladığı miktarda ondan faydalanabilir mi?

Belirttiğimiz gibi binilen ve sağılan rehinden faydalanmayı caiz görmeyen cumhur bu gibi rehinden faydalanmayı da caiz görmemişlerdir. Fakat binilen ve sağılan rehinden faydalanmayı caiz gören Hanbelîler bu konuda ihtilaf etmiş ve iki görüşe ayrılmışlardır.

Birinci Görüş: ‘Rehini alan taraf, bu türden rehinlerden faydalanamaz.’ Bu görüş, Hanbelî mezhebinin²⁴⁹ râcih görüşüdür. Bu görüşü savunanlar delil olarak şu gerekçeyi sunmuşlardır: Asıl olan rehin alan kişinin hiçbir şekilde rehinden faydalanamamasıdır. Sağılan ve binilen hayvanlardan faydalanmanın caiz olması ise ona has bir hadisin mevcut olmasındandır.

İkinci Görüş: ‘Rehini alan kişi, aynen sağılan ve binilen hayvanlarda olduğu gibi bu türden rehinlerden de masraflarını ve nafakasını karşılamak suretiyle faydalanabilir.’ Bu, Hanbelî²⁵⁰ mezhebinden bazı fakihlerin görüşüdür. Bu görüşü savunanlar, bu türden rehinleri hadiste geçen binilen ve sağılan rehinlere kıyas etmişlerdir. Rehinde asıl olan ondan faydalanamamak olduğu için tercihe şayan olan görüş ilk görüştür.

²⁴⁹ İbn Kudame; *el-Muğnî*, IV,290; Zerkeşî, *Şerhu 'z Zerkeşî ala Muhtasari 'l-Hirakî*, IV, 52; Merdâvî; *el-İnsâf*, V, 173; Buhûtî; *Keşşâfu 'l-kina'*, III, 355.

²⁵⁰ İbn Kudame; *a.g.e*, IV, 290.

4.3.2.2. Rehinin Cansız Bir Rehin Olması

Rehin; ev, araba, para vs. gibi ruh sahibi olmayan (cansız) bir şey ise bu durumda rehin alan taraf rehinden faydalanabilir mi? Örneğin; Ahmet, rehin olarak aldığı evin yıkık duvarını onarırsa o evden faydalanabilir mi? Bu konuda bazı Hanbelî fakihleri görüş belirtmiş ve şöyle demişlerdir: “Kişi böyle bir durumda yaptığı masraf miktarınca rehinden faydalanamaz. Zira bu türden rehinlere masraf yapmak, rehin veren tarafın yükümlülüklerinden olmadığı için başkası onun yerine bu masrafları üstlenemez. Buna rağmen rehin alan taraf rehine masraf yaparsa o zaman yaptığı bu masraf, bağış yerine geçer.”

Daha önce de geçtiği üzere; sağılan ve binilen hayvanların durumu böyle değildir. Zira bu hayvanların bakımını rehin veren taraf üstlenmek zorundadır. Eğer yükümlü olduğu bu masrafı üstlenmezse, rehin alan taraf rehin sahibinin yapması gereken masrafı yaptığında, rehinden faydalanabilir.²⁵¹

Sağılan ve binilen sınıfına girmeyen rehinlerle ilgili anlattıklarımız; tezimizin ana konusu gereği, rehin verenin rehinden faydalanmaya izin vermediği durumlar için geçerlidir. Fakat rehin veren, rehini alanın rehinden faydalanmasına izin verirse bu durumda hüküm farklılaşır.

²⁵¹ İbn Kudame, *el-Muğnâ*, IV, 291.

SONUÇ

Çalışmamızın başında da belirttiğimiz üzere ‘kişinin hakkını kendi eliyle alması’ başkasında olan hakkını mahkemeye başvurmadan kendi eliyle almasıdır. Çalışmamız neticesinde şu sonuca vardık ki; herkes başkasında olan her hakkını kendi eliyle alamaz. Hakkı kendi eliyle alma yetkisi herkes için geçerli bir hak olmadığı gibi, bu yolla alınabilecek olan haklar da sınırlıdır.

Tezimizin bütününden anlaşılacağı üzere; hak almada asıl olan; kişinin hakkını, üzerinde hak bulunanın rızası ile alması, rızanın olmadığı durumlarda ise mahkeme kanalı ile almasıdır. Husumetleri ve çekişmeleri çözecek yegâne merci mahkemelerdir. Hak sahibi kendi hakkını, üzerinde hak olanın rızası ve mahkemenin de onayının olmadığı durumlarda nasıl alabilir? Tezimiz boyunca muhtelif meselelerde, değişik ihtimaller dâhilinde bu soruya cevap aradık.

Sonuç olarak şunu söyleyebiliriz ki; hakların çeşitleri vardır. İslam hukukçuları bu haklardan bazılarının, hak sahibi tarafından kendi eliyle alınabileceği noktasında ittifak etmişlerken, bazı hakların ise sadece mahkeme yoluyla alınabileceğinde ittifak etmişlerdir. Kişinin kendi başına alamayıp, sadece mahkeme yoluyla alabileceği haklarının başlıcaları şunlardır:

1. **Cezalar** (Ukubat): İslam hukukunda cezalar, hâkimlerin hazır bulunmasıyla uygulanır. Bu nedenle cezayı gerektiren haklar, kişinin kendi eliyle alabileceği haklar kapsamında olmayıp, mahkeme dâhilinde alabileceği haklardandır
2. **Sırf şer’i haklar**: Lian ve İla gibi kul hakkıyla hiçbir bağlantısı olmayan haklar, şer’i haklar kapsamında değerlendirilirler. Bu gibi cezayı gerektiren haklar da sadece mahkeme kanalıyla alınabilecek haklardandır.
3. **Savaş ve hırsızlık ithamına maruz kalmak gibi alınması fitneye neden olan haklar**: Alınacak hak, fitneye sebebiyet verecekse, kişi bu hakkını kendi eliyle alamaz.
4. **Alınması bir Müslüman’ın endişeye kapılmasına neden olan haklar**: Hak sahibi, üzerinde hakkı bulunan şahsın, bir başkasından borç ya da ödünç aldığı malını alamaz. Çünkü bu durumda malın asıl sahibi emanetinin zayı olmasından

endişe eder. Bu nedenle hak sahibinin bu tür durumlarda da hakkını alabilmek için mahkemeye başvurması gerekir.

5. **Üzerinde hak bulunan kişinin inkâr etmediği ve vermek için uğraştığı haklar:** Kişi, bu gibi haklarını da kendi başına alamaz.
6. **Sahibinin hırsızlık ve gasp gibi yüz kızartıcı bir suç ile anıldığı haklar:** Hak sahibi, hırsızlık ve gasp gibi yüz kızartıcı suçlardan biriyle suçlanmış bir kişi ise, bu durumda da hakkını kendi eliyle alamaz. Zira bu şahsın, hakkını kendi eliyle alması durumunda, hakkından fazlasını alacağından endişe edilir. Bununla birlikte hakkından fazlasını almasa dahi daha önce yüz kızartıcı bir suç işlediği için, töhmet altında kalarak, mağdur olabilir. Bu nedenle böyle bir kimsenin de hakkını almak için mahkemeye başvurması gerekir.

Yukarıda maddeler halinde saydığımız bu durumlar, hak sahibinin, hakkını alabilmek için mahkemeye gitmek zorunda olduğu durumlardır. Bütün bunlarla birlikte hakların kendi eliyle alınabilmeleri için bilinir ve sabit olmaları gerekir. Bu, kişinin hakkından fazlasını iddia etmemesi içindir. Örneğin; aldığı maaştan daha fazlasını hak ettiğini düşünen işçi, hak ettiğini düşündüğü ücreti kendi eliyle alamaz. Zulme ve haksızlığa uğradığını düşünmek, kişiye başkasının malını ondan izinsiz alma hakkı vermez.

Yerinde de anlatıldığı üzere hak sahibinin hakkının her türlü saldırıya karşı korunması çeşitli müeyyidelerle teminat altına almıştır. Yukarıda sayılanların dışında başkasının elinde bulunan hakkını, adaleti gözeterek meşru vasıtalarla elde etmesi kişinin hakkıdır. Bu hak, öncelikle onu ödemekle mükellef olanın rıza ve ihtiyarı ile sahibine ödenmelidir. Bu mümkün olmazsa mahkemeye başvurulur, bu da imkânsızsa hukukun kabul ettiği çerçevede hak sahibinin kendi imkânlarıyla elde edilebilir.

KAYNAKLAR

- ABDURREZZÂK, Ebû Bekr Abdurrezzâk b. Hemmâm b. Nâfi' el-Himyerî es-San'ânî, *el-Musannef*, (Tahkik: Habîburrahman el-A'zamî), Meclisu'l-ilmî, Hindistan h. 1403 (2.Baskı).
- AHMED B. HANBEL, Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî el-Mervezî (v. 241/855), *Musnedu Ahmed b. Hanbel*, (Tahkik: Şuayb el-Arnâvut ve Adil Mürşit, Müessesetu'r-risale, Şam h. 1421.
- ALÎ EL-HAFİF, *el-Hak ve'z-zimme ve te'sîru'l-mevti fi-himâ*, Daru'l-fikr el-Arabi, Kahire 2010.
- AYNÎ, Ebû Muhammed Bedrüddîn el-Aynî (v. 855/1451), *Umdetu'l-kârî şerhu Sahîhi'l-Buhârî*, Daru ihyâu't turâs el-Arabî, Beyrût ts.
- BAĞDÂDÎ, Abdülvahhap b. Ali b. Nasır el-Bağdadi el-Maliki, *el-İşrâf ala nüketi'l- mesâili'l-hilâf*, (Tahkik: Habip b. Tahir), Daru İbn Hazm, h. 1420.
- BA'LÎ, Ali b. Abbas el Ba'li el-Hanbelî, *el-Kavaid ve'l-fevâidi'l-usûliyye*, (Tahkik: Muhammed Hamit el-Faki), Matbaatu-s Sünnet'ul Muhammediye, Kahire h. 1375.
- BEYHAKÎ, Ebu Bekr Ahmed b. Hüseyin b. Alî el-Beyhakî (v.458/1066), *es-Sünenü'l-kübrâ* (Tahkik: Muhammed Abdulkadir Ata), *Daru'l-kutubi'l-ilmîye*, Beyrut h. 1424 (3. Baskı,).
- BUHÂRÎ, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl el- Buhârî (v.256/869), *Sahîhu'l-Buhârî* (el-Câmi'us-sahih), (Tahkik: Muhammed Züheyr b. Nasır) Daru'l-tuk.
- BUHÛTÎ, Mansûr b. Yûnus el-Buhûtî (Behûtî) (v.1051/1641), *Keşşâfu'l-kınâ' an metni'l-İknâ'*, Daru'l-kutubi'l-ilmîye, ts.
- DÂREKUTNÎ, Ali b. Ömer b. Ahmet b. Mehdi el-Bağdadi el-Darekutni, *Sünenü Darekutnî*, (Tahkik ve Dipnot: Şuayb el-Arnâvut, Hasan Abdülmünim Şelebi, Abdüllatif Harazullah ve Ahmet Barhum), Müessesetu'r-risâle, Beyrut (h. 1424).
- EBÛ DÂVÛD, Süleymân b el-Eş'as b. İshak es-Sicistânî (v.275/889), *Sunenu Ebî Dâvûd* (es-Sunen), (Tahkik: Muhammed Muhyiddin Abdülhamit), Mektebetu'l-asriyye, Beyrut ts.
- BUĞA, Dr. Mustafa, Dr. Kureşi Abdurrahim ve Dr. Salim er-Râşidi; *ed-Deâvâ ve'l-beyyinât ve'l Kadâ*, Daru'l Mustafa, Şam 2006.

- FERRA, Kadı Ebu Ya'la Muhammed b. Hüseyin; *el-Âhkâmu's-sultaniye*, (Dipnot: Muhammed Hamit el-Faki), Daru'l-kutubi'l-ilmîye, Beyrut (2. Baskı).
- FEYYÛMÎ, Ahmed b. Muhammed b. Alî (v.770/1368-9), *el-Misbâhu'l-münîr fi ğarîbi's-Şerhi'l-kebîr li'r-Râfîû*, el-Mektebetu'l-ilmîyye, Beyrût ts.
- FİRUZABADÎ, Muhammed b. Yakup, *Kamusü'l Muhit*, Muessesetu'r-Risale, Beyrut (h.1421) (8. Baskı).
- GIRANATÎ, Muhammed b. Yusuf el-Abderi el-Maliki; *Et Taç ve'l İklil li Muhtasar'il Halil*, Daru'l-kutubi'l-ilmîye, (h. 1416).
- HÂKİM, Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh b. Muhammed el-Hâkim en-Nisâbü'rî (v. 405/1014), *el-Mustedrek ala's-Sahihayn*, (Tahkik: Mustafa Abdülkadir Ata), Daru'l-kutubi'l-ilmîye, Beyrut (h. 1411).
- HARAŞÎ, Ebû Abdillâh Muhammed el-Haraşî (Hırşî) (v.1101/1690), *el-Haraşî alâ muhtasari Sîdî Halîl*, Daru'l-fikr, Beyrut ts.
- HATTAP ER-RUAYNÎ, Şemsuddin Ebu Abdullah Muhammed b. Muhammed el-Tarablusi, *Evahibü'l Celil fi Şerhi Muhtasari'l Halil*, Daru'l-Fikir, (1992) (3. Baskı)
- HATTABÎ, Hamet b. Muhammed b. İbrahim el-Hattap el-Büsti, *Mealim'üs Sünen*, El Matbaat'ül-İlmîye, Halep (h. 1351) (2. Baskı)
- HEYSEMÎ Nureddin Ali b. Ebu Bekir b. Süleyman el-Heysemi, *Mecmau-z Zevaid ve Menbau'l Fevaid*, Tahkik: Hüsameddin el-Kudsi, Mektebet'ul-Kudsi, Kahire , (h. 1414)
- HEYTEMÎ, Ahmet b. Muhammed b. Ali b. Hacer, *Tuhfet'ül Muhtaç fi Şerh'il Minhac*, Mektebet'üt-Ticariye el Kübra, Mısır (1983).
- İBN ABDÛSSELÂM, Ebu Muhammed İzzüddin Abdülaziz b. Abdisselam b. Ebi'l-Kâsım es-Sülemî ed-Dimaşkî, (v. 660/ 1262), *Kavâidu'l-ahkâm fi-mesâlihi'l-enâm*, (Dipnot: Taha Abdurrauf), Mektebetu'l-külliyatu'l-Ezheriye, Kahireh. 1414.
- İBN ÂBİDÎN, Muhammed Alâüddîn (v.1252/1836), *Hâşiyetu Reddi'l-muhtâr ale'd-Durri'l-muhtâr ve Hâşiyetu Kurreti uyûni'l-ahyâr tekmiiletu Reddi'l-muhtâr*, Daru'l-fikr, Beyrut1992 (2. Baskı)
- İBN CÜZEY, Ebu'l-Kâsım Muhammed b. Ahmed el-Kelbî (v.741/1340), *el-Kavânînu'l-fikhiyye*, Dâru'l-fikr, baskı yeri ve tarihi yok.
- İBN ESİR, Ali b. Muhammed b. Abdülvahit eş-Şeybani el-Cezeri; *Üsd'ül Ğabe fi Marifeti-s Sahabe*, (Tahkik: Ali Muhammed Muavvid, Adil Ahmet Abdülmecid), Daru'l-kutubi'l-ilmîye, Beyrut ts

- İBN FÂRİS, Ebü'l-Hüseyn Ahmed b. Fâris b. Zekeriyâ b. Muhammed er-Râzî el-Kazvîni el-Hemedânî (v. 395/1004), *Mu'cemu mekayisi'l-luğa*, (Tahkik: Abdüsselam Muhammed Harun), Daru'l-fikr, Beyrut ts.
- İBN HACER, Ahmet b. Ali b. Hacer el-askalânî (v.852/1449), *el-İsâbe fi-Temyîzi's-Sahabe*, (Tahkik: Ali Muhammed Muavvid ve Adil Ahmet Abdülmevcut), Daru'l-kutubu'l ilmiye, Beyrut h. 1415.
- İBN HAZM, Ebû Muhammed Ali b. Ahmed b. Saîd b. Hazm (v.456/1064), *el-Muhallâ*, Daru'l-fikr, Beyrut ts.
- İBN HİBBÂN, Ebu Hatim Muhammed b. Hibban b. Ahmed el-Büsti (v. 354/965), *el-İhsan fi-Takribi Sahihi İbn Hibban* (Tertip: Emir Alaaddin Ali b. Balaban el-Farisi, Tahkik, Tahric ve Ta'lik: Şuayb el-Arnaut), Muessesetu'r-Risale, Beyrut (h. 1408).
- İBN HÜMÂM, Kemâlüddîn Muhammed b. Abdilvâhid es-Sivâsî el-İskenderî (v.861/1457), *Fethu'l-kadîr li'l-Câcizi'l-fakîr*, I-VI; *Netâ'icu'l-efkâr fi keşfi'r-rumûz ve'l-esrâr*, VIII-IX, Daru'l-fikr, Beyrut ts.
- İBN KAYYİM EL-CEVZİYYE, Ebû Abdillâh Muhammed (v.751/1350), *İ'lamu'l-Muvakî'in an Rabbi'l-Âlemin*, (Tahkik: Muhammed Abdüsselam İbrahim), Daru'l-kutubi'l-ilmiye, Beyrut h. 1411.
- İğasetu'l Lehfan min Mesayidi's-şeytan*, (Tahkik: Muhammed Hamit el-Faki), Mektebetu'l-Maarif, Riyad.
- İBN KUDÂME, Muvaffakuddîn Ebû Muhammed Abdullâh b. Ahmed b. Muhammed b. Kudâme el-Makdisî (v.620/1223), *el-Muğnî*, I-XVI, Mektebetu'l-Kahire, Mısır ts.
- İBN MANZÛR, Ebu'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrrem (v.771/1369), *Lisânu'l-Arab*, I-XV, Dâru Sâdır, Beyrût ts. (3.baskı)
- İBN MULAKKİN, Ömer b. Al b. Ahmet eş-Şafi el-Mısri, *Muhtasar İstidrakü'l Hafız el Zehebi Ala Müstedrek Ebi Abdullâh el Hâkim*, (Tahkik: Abdullâh b. Hamet el-Lüheydan ve Saad b. Abdullâh b. Abdülaziz Âli Humeyyid), Daru'l-Asime, Riyad, h. 1411.
- İBN MUFLİH, İbrahim b. Muhammed b. Muflih; *El Mubdi fi Şerhi Mukni*, Daru'l-Kutub'ul İlmiye, Beyrut ts.
- İBN NÜCEYM, Zeynüddîn b. İbrahîm (v.970/1563) el-Bahru'r-râik şerhu Kenzi'd-dekâik ve Tekmiletu'l-Bahri'r-râik, Daru'l-kutubu'l-İslami.
- el-Eşbâh ve'n-nezâir ala Mezhebi Ebi Hanife en-Nu'man*. (h. 1419) (Tahkik ve Dipnot: Şeyh Zekeriyâ Umeyrat), Daru'l-kutubu'l-ilmiye, Beyrut ts.
- İBN RECEB, Abdurrahman b. Ahmet b. Recep es-Selami el-Bağdadi el-Hanbelî, *Kavaid İbn Receb*, Daru'l-kutubi'l-ilmiye, Beyrut s.

- İBN RÜŞD, Ebu'l-Velîd Muhammed b. Ahmed b. Muhammed b Ahmed b Rüşd el-Kurtubî (v.595/1198), *Bidâyetu'l-müctehid ve nihâyetu'l-muktesid*, Daru'l-Hadis, Kahire h. 1425. *el-Mukaddimatü'l Mümehhidat*, Daru'l-ğarb el-İslami, h. 1408.
- İBN TEYMİYYE, Mecdüddîn Ebu'l-Berekât (v.652/1254), *el-Muharrer fi'l-fikh alâ mezhebi'l- İmam Ahmed b. Hanbel*, Mektebetu'l-Maarif, Riyad, h. 1404. (2. Baskı)
- İBN TEYMİYYE, Takıyyüddîn, Ahmed b. Abdilhalîm (v.728/1328), Mecmûu' fetâvâ Şeyhi'l-İslâm Ahmed b. Teymiyye (Cem' ve tertip: Abdurrahmân b. Muhammed b. Kâsım el-Âsımî en-Necdî), Medine Kral Fahd Matbaası ve h. 1416.
- KALYUBÎ, Ebü'l-Abbâs Şihâbüddîn Ahmed b. Ahmed b. Selâme el-Kalyûbî, *Hâşiyetu Kalyubi ve Umeyre ala Şerhi'l-Mahalli*, Daru'l-fikr, Beyrut ts.
- KARÂFÎ, Şihâbüddîn Ebu'l-Abbâs Ahmed b. İdrîs (v.684/1285), *Envâru'l-burûk fi envâi'l-furûk*, Daru'l-alemu'l-kütüb Beyrût ts. *Ez-Zehira*, Daru'l-ğarb el-İslami, Beyrut ts.
- KÂSÂNÎ, Alâüddîn Ebî Bekr b. Mesûd el-Kâsânî (v.587/1191), *Kitâbu Bedâi'u's-sanâi fi tertibi's-şerâi'*, I-VII, Dâru'l-kutubi'l-ilmiiyye, Beyrût h. 1406.
- KASTALANÎ, Ahmet b. Muhammed b. Ebu Bekir b. Abdümelik el-Kastalani, *İrşadü's Sari li Şerhi Sahihü'l Buhari*, Matbaa'tul-Kübra el Emiriye, Mısır h.1323 (7. Baskı)
- KERABİSÎ, Es'ad b. Muhammed el-Kerabisi el-Nişaburi el-Hanefi, *el Furuk Lil Kerabisi*, (Tahkik: Muhammed Tamum), Kuveyt Vakıflar Bakanlığı Yayınları, h.1402.
- KOMİSYON, *Mevsuatu'l-fikhiyye*, Vezaretu'l-Evkâf ve's-Şuûni'd-Diniyye, XXIX, Kuveyt, 1414/1993,
- MAKDİSÎ, Muhammed b. Muflih el Ramini el-Salihi el-Hanbelî, *El Furu*, (Tahkik: Abdullah b. Abdülmuhsin el-Türki), Müesseset'ür-Risale, Şam h. 1424.
- MÂLİK B. ENES, Ebu Abdililah Malik b. Enes b. Malik b. Eb! Amir ei-Asbahl el-Yemenî (v. 179/795) (v.179/796), *el-Muvattâ*, (Tahkik: Muhammed Mustafa el-Azami), Müessese'tu Zayit b. Sultan Alu Nehyan Abu Dabi/Birleşik Arap Emirlikleri h. 1425. *el-Mudevvennetu'l-kubrâ* (Rivâyetu İmam Sehnûn b. vAbdisselâm b. Saîd et-Tenûhî ani'l-İmam Abdurrahmân b. el-Kâsım), Daru'l-kutubi'l-ilmiiyye, Beyrut h.1415.
- MÂVERDÎ, Ebü'l-Hasen Ali b. Muhammed b. Habib el-Basri el- Mâverdî (v. 450/1058), *el-Hâvi'l-kebir*, (Tahkik: Ali Muhammed Muavvid ve Adil Ahmet Abdulmevcut), Daru'l-kutubi'l-ilmiiyye, Beyrut h. 1419.
- MERDÂVÎ, Alâüddîn Ebu'l-Hasen Alî b. Süleymân el-Merdâvî (v.885/1480), *el-İnsâf fi ma'rifeti'r-râcihi mine'l-hilâf 'alâ mezhebi'l-İmâmi'l-Mübeccel* Ahmed b. Hanbel, thk. Muhammed Hâmid el-Fakî, I-XII, Dâru ihyâi't-turâsi'l- Arabî, Beyrût ts.

MEKKÎ, Muhammed Ali b. Hüseyin el-Maliki; *Tehzib 'ül Furuk ve'l Kavaid'üs Sünniyye fi'l Esrar'il Fikhiyye*, Alem'ul-Kutub, ts.

Mevsuatu'l-Fikhiyye, (Bkz. Komisyon)

MEZÎD, İbrahim b. Salih el-Mezid; *İstifau'd -duyûn fi'l-fikhi-İslâmî*, Daru-İbn Cevzî, 2010.

MUHAMMED İLÎŞ (Uleyş), Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Muhammed İliş el-Mısırî (v. 1299/1882), *Menhu'l Celîl Şerhu Muhtasari Halîl*, Daru'l-fikr, Beyrut h. 1409.

MÜSLİM, Ebu'l-Hüseyin Müslim b. Haccâc el-Kuşeyrî (v.261/874), *Sahîhu Müslim (el-Câmi'us-sahih)*, (Tahkik: Muhamed Fuâd Abdalbâkî), Daru'l-ihyai't-turas El-Arabî, Beyrut ts.

MÜBAREKFURÎ, Muhammed Abdurrahman b. Abdurrahim, *Tuhfetü'l Ehvezi Bi Şerhi Camiu't Tirmizi*, Dar'ül-Kutub'ul İlmiye, Beyrut h.1353.

NEMİRÎ, Yusuf b. Abdullah b. Muhammed b. Abdülberr b. Asım el-Nemiri el-Kurutubi, *Et Temhid Lima fi'l Muvatta min'el Maani ve'l Esanid*, (Tahkik: Mustafa b. Ahmet el-Alevi ve Muhammed Abdülkebir el-Bekri), Vakıflar Bakanlığı Yayınları, Fas h. 1387.

NESÂÎ, Ebû Abdirrahmân Ahmed b. Şuayb en-Nesâî (v.303/915), *Sunenu Nesâî*, (Tahkik: Abdülfettah Ebu Ğudde), Matbuatu'l-İslmiyye, Halep h. 1406. (2. Baskı)

NEVEVÎ, Muhyiddîn Yahyâ b. Şeref en-Nevevî (v.676/1277), *el-Mecmû' şerhu'l-Mühezze*, daru'l-fikr, Şam ts.

el-Minhac Şerhu Sahih Müslim b. Haccac, Matbaatu'l-Mısriyye, Ezher/Kahire 1347

Ravdatü't Talibin ve Umdet'ül Müftin, (Tahkik: Züher eş-Şaviş), el-Mektebu'l-İslami, Beyrut ts (3. Baskı)

NİŞABURÎ, Ebu Bekir Muhammed b. İbrahim b. Münzir, *El İşraf Ala Mezahibü'l Ulema*, Tahkik: Sağır Ahmet el-Ensari, Mektebet'ul- Mekke es-Sekafiyye, Birleşik Arap Emirlikleri h. 1425

RÂZÎ, Muhammed b. Ebu Bekir er- Râzî (v. 666/1268'den sonra), *Muhtaru'-Sihâh*, (Tahkik: Yusuf Şeyh Muhammed), Daru'n-Numuzeciye, Beyrut, ts. (5. Baskı)

REMLÎ, Ebû'l-Abbâs Şihâbüddîn Ahmed b. Hüseyin b. Hasen er-Remlî el-Makdisî (v. 844/1441), *Nihayetu'ü-Muhtaç ila Şerhi'l-Minhâc*, Daru ihyai't-turas, Beyrut ts.

SAHAVÎ, Muhammed b. Abdurrahman b. Muhammed es-Sehavi, *El Mekasid'ül Hasene fi Beyani Kesir min'el Ahadis el Müştehire Ala el Sine*, Tahkik: Muhammed Osman el-Huşut, Dar'ul-Kitab'ul Arabi, Beyrut h. 1405.

SERAHSÎ, Şemsüleimme Muhammed b. Ahmed es-Serahsî (v.483/1090), *Kitâbu'l-Mebsût, I-XXX*, Dâru'l-marife, Beyrût 1414/1993

- SUYÛTÎ, Ebü'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî es-Süyûtî eş-Şâfiî (v. 911/1505), el-Eşbâh ve'n-nezâir fî kavâid ve furûi fikhi's-Şâfiyye, Daru'l-kutubi'l-ilmîye, Beyrût 1403/1983.
- ŞÂFÎÎ, Ebû Abdillâh Muhammed b. İdrîs eş-Şâfiî (v.204/820), Kitâbu'l-Um, Dâru Ma'rife, Beyrût h. 1410.
- ŞEVKÂNÎ, Muhammed b. Ali eş-Şevkânî (1250/1834), Neylu'l-evtâr şerhu Munteka'l-ahbâr min ehâdîsi seyyidi'l-ahyâr, (Tahkik: Usameddîn el-Sebabiti), Daru'l-Hadis, Mısır.
- ŞİRBÎNÎ, Muhammed el-Hatîb eş-Şirbînî (977/1570), Muğni'l-muhtâc ilâ ma'rifeti me'ânî elfâzi'l-Minhâc, Daru'l-kutubi'l-ilmîye h. 1425.
- TABERÎ, Ebu Cafer Muhammed b. Cerir el-Âmili et-Taberi, *Câmiu'l-Beyân fi-te'vili'l-Kur'ân*, Tahkik: Ahmet Muhammed Şakir, Muessesetu'r-Risale, Beyrut h.1420.
- TEFTÂZÂNÎ, Sa'düddîn Mes'ûd b. Fahriddîn Ömer b. Burhâniddîn Abdillâh el-Herevî el-Horâsânî et-Teftâzânî eş-Şâfiî (v. 792/1390), *Şerhu't-Telviḥ âl'a-Tavdîh*, Mektebetu's-Sabih, Mısır ts.
- TİRMİZÎ, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ et-Tirmizî (v.279/892), Sunenu't-Tirmizî (el-Câmiu's-sahih), (Tahkik: Beşşar Avvad Maruf), Daru'l-ğarb el-İslami, Beyrut 1997.
- TESÛLÎ, Ali b. Abdüsselam b. Ali el-Tesûli, *el-Behce fi-Şerhi Tuhfe*, (Tahkik: Muhammed Abdülkadir Şahin), Daru'l-kutubi'l-ilmîye, Beyrut h. 1418.
- ZEBÎDÎ, Ebü'l-Feyz Muhammed el-Murtazâ b. Muhammed b. Muhammed b. Abdirrezzâk ez-Zebîdî el-Bilgrâmî el-Hüseynî (v. 1205/1791) *Tâcü'l-arûs min cevâhiri'l-Kâmûs*, Daru'l-Hidâye, ts.
- ZEHEBÎ, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân ez-Zehebî et-Türkmânî el-Fârikî ed-Dimaşkî (v. 748/1348), *Tezkiretu'l-huffâz*, Daru'l-kutubi'l-ilmîye, Beyrut h. 1419
- Siyeru a'lami'n-nubelâ*, Daru'l-Hadis, Kahire h. 1427.
- ZERKÂ', Mustafa Ahmet ez-Zerka, *el-Medhal ila nazariyeti'l-iltizam fi-fikhi'l-İslâmî*, Daru'l-kalem, Şam 1999.
- ZERKEŞÎ Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Abdillâh b. Muhammed ez-Zerkeşî el-Mısırî (v. 772/1370), *Şerhu'z Zerkeşî ala Muhtasari'l-Hirakî*, Daru'l-abikân 1993.
- ZUHAYLÎ, Vehbe ez-Zuhaylî, *el-Fıkhu'l-İslâmî ve edilletuh*, I-VIII, Dâru'l-fikr, Dimaşk 1405/1985 (2. Baskı)

ÖZGEÇMİŞ

Ahmet Sarhil 1989 yılında Suriye'nin Halep şehrinde dünyaya geldi. İlk, orta ve lise eğitimin Halep'te tamamladı. 2007 yılında başladığı Halep Şeriat Fakültesinden, 2011 yılında en iyi dereceyle mezun oldu.2012 yılında Gaziantep Üniversite'sinde Türkçe dil eğitimine başladı ve 2013 yılında Tömer diploması aldı. Aynı üniversitenin lisansüstü eğitim bölümünde başladığı lisansüstü eğitimine devam etmekte olup, bekârdır.

VİTAE

Ahmed Sarhil was born in 1989 in Aleppo. He completed elementary, secondary and high school education in Aleppo. He then joined the Faculty of Law at the Aleppo University in 2007 and graduated from the Department of Islamic Jurisprudence in 2011 with a very good grade, He then moved to Gaziantep, Turkey in 2012. He studied the Turkish language in Gaziantep University and obtained tomr certificate in 2013, then joined the Graduate Studies program, Faculty of Law, Department of Islamic jurisprudence in the University of Gaziantep and still studying in the same place, single.